

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 4 (44) / 2018
2 том

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свидетельство
о государственной регистрации
печатного средства массовой информации
КВ № 22444-12344ПР*

Сборник научных трудов

№ 4 (44)

2 том

Киев 2018

Полное библиографическое описание всех статей Международного научного журнала «Интернаука» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); НЭБ elibrary.ru; Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Научная периодика Украины.**

Журнал зарегистрирован в международных каталогах научных изданий и наукометрических базах данных: **Index Copernicus International (ICI); Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; НЭБ elibrary.ru; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Scientific Indexing Services; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; International Institute of Organized Research; CiteFactor; Open J-Gate; Cosmos Impact Factor; Scholar Steer; Eurasian Scientific Journal Index; Academic keys; Российский импакт-фактор; Научная периодика Украины; JOURNAL FACTOR; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); The Journals Impact Factor (JIF); CrossRef.**

В журнале опубликованы научные статьи по актуальным проблемам современной науки.

Материалы публикуются на языке оригинала в авторской редакции.

Редакция не всегда разделяет мнения и взгляды авторов. Ответственность за достоверность фактов, имен, географических названий, цитат, цифр и других сведений несут авторы публикаций.

При использовании научных идей и материалов этого сборника, ссылки на авторов и издания являются обязательными.

Редакция:

Главный редактор: **Коваленко Дмитрий Иванович** — кандидат экономических наук, доцент (Киев, Украина)
Заместитель главного редактора: **Золковер Андрей Александрович** — кандидат экономических наук, доцент (Киев, Украина)
Секретарь: **Колодич Юлия Игоревна**

Редакционная коллегия:

Глава редакционной коллегии: **Каминская Татьяна Григорьевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Заместитель главы редакционной коллегии: **Курило Владимир Иванович** — доктор юридических наук, профессор (Киев, Украина)
Заместитель главы редакционной коллегии: **Тарасенко Ирина Алексеевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Раздел «Экономические науки»:

Член редакционной коллегии: **Баланюк Иван Федорович** — доктор экономических наук, профессор (Ивано-Франковск, Украина)
Член редакционной коллегии: **Бардаш Сергей Владимирович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Бондарь Николай Иванович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Вдовенко Наталия Михайловна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Гоблик Владимир Васильевич** — доктор экономических наук, кандидат философских наук, доцент, Заслуженный экономист Украины (Мукачево, Украина)
Член редакционной коллегии: **Гринько Алла Павловна** — доктор экономических наук, профессор (Харьков, Украина)
Член редакционной коллегии: **Гуцаленко Любовь Васильевна** — доктор экономических наук, профессор (Винница, Украина)
Член редакционной коллегии: **Дерий Василий Антонович** — доктор экономических наук, профессор (Тернополь, Украина)
Член редакционной коллегии: **Денисенко Николай Павлович** — доктор экономических наук, профессор, член-корреспондент Международной академии инвестиций и экономики строительства, академик Академии строительства Украины и Украинской технологической академии (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Дмитренко Ирина Николаевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Драган Елена Ивановна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Ефименко Надежда Анатольевна** — доктор экономических наук, профессор (Черкассы, Украина)
Член редакционной коллегии: **Заруцкая Елена Павловна** — доктор экономических наук, профессор (Днепр, Украина)
Член редакционной коллегии: **Захарин Сергей Владимирович** — доктор экономических наук, старший научный сотрудник, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Зелиско Инна Михайловна** — доктор экономических наук, профессор, академик Академии экономических наук Украины (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Зось-Киор Николай Валерьевич** — доктор экономических наук, профессор (Полтава, Украина)
Член редакционной коллегии: **Ильчук Павел Григорьевич** — доктор экономических наук, доцент (Львов, Украина)
Член редакционной коллегии: **Клочан Вячеслав Васильевич** — доктор экономических наук, профессор (Николаев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Копилюк Оксана Ивановна** — доктор экономических наук, профессор (Львов, Украина)
Член редакционной коллегии: **Кравченко Ольга Алексеевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Курило Людмила Изодоровна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Кухленко Олег Васильевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Лойко Валерия Викторовна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Лоханова Наталья Алексеевна** — доктор экономических наук, профессор (Львов, Украина)

Член редакционной коллегии: **Малик Николай Иосифович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Мигус Ирина Петровна** — доктор экономических наук, профессор (Черкассы, Украина)

Член редакционной коллегии: **Мухсинова Лейла Хасановна** — доктор экономических наук, доцент (Оренбург, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Ниценко Виталий Сергеевич** — доктор экономических наук, доцент (Одесса, Украина)

Член редакционной коллегии: **Олейник Александр Васильевич** — доктор экономических наук, профессор (Харьков, Украина)

Член редакционной коллегии: **Осмятченко Владимир Александрович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Охрименко Игорь Витальевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Паска Игорь Николаевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Разумова Екатерина Николаевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Рамский Андрей Юрьевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Селиверстова Людмила Сергеевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Скрипник Маргарита Ивановна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Смолин Игорь Валентинович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Сунцова Алесь Александровна** — доктор экономических наук, профессор, академик Академии экономических наук Украины (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Танклевская Наталья Станиславовна** — доктор экономических наук, профессор (Херсон, Украина)

Член редакционной коллегии: **Токарь Владимир Владимирович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Тульчинская Светлана Александровна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Хахонова Наталья Николаевна** — доктор экономических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Чижевская Людмила Витальевна** — доктор экономических наук, профессор (Житомир, Украина)

Член редакционной коллегии: **Чубукова Ольга Юрьевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Шевчук Ярослав Васильевич** — доктор экономических наук, старший научный сотрудник, доцент (Нововольнск, Волынская обл., Украина)

Член редакционной коллегии: **Шинкарук Лидия Васильевна** — доктор экономических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии наук Украины (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Шпак Валентин Аркадьевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Беялов Талят Энверович** — кандидат экономических наук, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Скрыньковский Руслан Николаевич** — кандидат экономических наук, член-корреспондент Украинской академии наук (Львов, Украина)

Член редакционной коллегии: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацкая Республика)

Член редакционной коллегии: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in ČeskéBudějovice (Чешская Республика)

Член редакционной коллегии: **József Káposzta** — Dr. hab. (Венгрия)

Член редакционной коллегии: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Венгрия)

Член редакционной коллегии: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Венгрия)

Член редакционной коллегии: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польша)

Член редакционной коллегии: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польша)

Член редакционной коллегии: **Venelin Terziev** — Professor Dipl.Eng., PhD, доктор экономических наук, член-корреспондент Российской академии естественной истории (Русе, Болгария)

Член редакционной коллегии: **Эмине Лейла Кыят** — доктор экономических наук, доцент (Турция)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Бегларян Мане Арменовна ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ СТРУКТУР МАЛЫХ И СРЕДНИХ ПРЕДПРИЯТИЙ В АРМЕНИИ.....	7
Бурбела Алла Леонідівна ВИТРАТИ НА ПРОТИДІЮ СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ХВОРОБ.....	11
Головко Віктор Іванович, Безкоровайна Олена Олександрівна МЕТОДИКА, ПРИЙОМИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІЗУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА	16
Делас Віталіна Анатоліївна, Грицаюк Аліна Володимирівна АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ	19
Дегтяр Олег Андрійович, Острогляд Оксана Григорівна ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ САМОМЕНЕДЖМЕНТУ В УПРАВЛІННІ СТІЙКИМ РОЗВИТКОМ ОРГАНІЗАЦІЇ	27
Клунко Наталія Сергеевна ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ СОТРУДНИЧЕСТВА МВФ И УКРАИНЫ: ВЛИЯНИЕ ТРАНШЕЙ НА ВНЕШНИЙ ДОЛГ СТРАНЫ.....	32
Козенкова Нелли Петровна ФИНАНСОВЫЙ КОНТРОЛЛИНГ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ БЮДЖЕТНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ.....	40
Лозовський Олександр Миколайович, Полякова Анастасія Віталіївна ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ	45
Рисцов Ігор Костянтинович, Каплун Олексій Олегович ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ВАРТОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗБИТКУ ПАСАЖИРСЬКОГО АВТОТРАНСПОРТУ З УРАХУВАННЯМ ЯКОСТІ ОБСЛУГОВУВАННЯ	50

Сльозко Тетяна Михайлівна, Мошковецька Руслана Володимирівна ПОБУДОВА МОДЕЛІ ШЛЯХІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИКИ ОБЛІКУ ВИТРАТ	55
Цибак Ірина Олександрівна, Гура Надія Олександрівна ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ БІОЛОГІЧНИХ АКТИВІВ ТА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ....	60
Шевців Любов Юліанівна, Тесляк Мар'яна Михайлівна ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ ЯК ВАЖЛИВОЮ СКЛАДОВОЇ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ.....	65

УДК 331.1

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Бегларян Мане Арменовна

Соискатель ученой степени кандидата наук

Института экономики имени М. Котаняна НАН РА

Beglaryan Mane

PhD Student of the

Institute of Economics named after M. Kotanyan, NAS RA

ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ СТРУКТУР МАЛЫХ И СРЕДНИХ ПРЕДПРИЯТИЙ В АРМЕНИИ

THE PROBLEMS OF ORGANIZATIONAL STRUCTURES OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN ARMENIA

Аннотация. Малые и средние предприятия играют особую роль в системе предпринимательства. Субъекты МСП рассматриваются как основа рыночной экономики, как ключевая инфраструктура обеспечения ее бесперебойного функционирования. Наблюдения показали, что организационные структуры, используемые в МСП Армении, часто не соответствуют основным принципам организационных структур. В наблюдаемых компаниях часто встречаются крестообразные и звездообразные организационные структуры, множественное подчинение, и другие проявления неоптимальной структуры, которые могут привести к снижению эффективности МСП и рыночной экономики страны.

Ключевые слова: малые и средние предприятия, организационная структура, эффективность, Армения, крестообразные, звездообразные, множественное подчинение, неоптимальность.

Summary. Small and medium-sized enterprises play a special role in the system of entrepreneurship. SMEs are considered as the basis of a market economy, as a key infrastructure to ensure its smooth operation. Observations showed that the organizational structures used in the SMEs of Armenia often do not correspond to the basic principles of organizational structures. In observed companies cross-shaped and star-shaped organizational structures, multiple subordination, and other manifestations of a non-optimal structures are often encountered, which can lead to a decrease in the effectiveness of SMEs and the market economy of the country.

Key words: small and medium-sized enterprises, organizational structure, efficiency, Armenia, cross-shaped, star-shaped, multiple subordination, non-optimal.

В литературе предпринимательство рассматривается как процесс производства товаров и услуг посредством объединения материальных, рабочих и финансовых ресурсов [1]. Предпринимательство — основа рыночной экономики. Оно обеспечивает рабочие места, доходы государственного бюджета и эффективное использование ограниченных ресурсов [2]. Предпринимательство выступает в качестве связующего звена между всеми компонентами общественной жизни — науки, образования, производства, потребления и социального обеспечения. Предпринимательство также является основой рыночного мышления, образа жизни и мировоззрения, которое подталкивает людей к экономической и творческой деятельности [3]. Такое представление предпринимательской деятельности позволяет трактовать ее как инновационную и творческую деятельность, направленную на создание новых продуктов или услуг [4].

Малые и средние предприятия (МСП) играют особую роль в системе предпринимательства. Субъекты МСП рассматриваются как основа рыночной экономики, как ключевая инфраструктура обеспечения ее бесперебойного функционирования [5]. В целом, МСП должны восприниматься как реальность, существующая не по воле общества, его отдельных членов или представителей властей [6]. Изучение организационной структуры и выявление существующих проблем имеют решающее значение для эффективности управления субъектами МСП.

Изучение организационных структур в МСП, особенно в малых и микро-организациях, представляется сложной задачей из-за того, что такие организации, как правило, не имеют официальной организационной структуры в виде утвержденного рисунка. Часто руководители небольших организаций даже не имеют идеи и не понимают, какую организационную структуру они используют, какие

организационные структуры существуют и какая структура наиболее эффективна в конкретной организации. Однако следует отметить, что организационная структура существует в любой организации, в независимости от желания и сознания управленческого персонала.

Наши наблюдения показали, что организационные структуры, используемые в МСП Армении, часто не соответствуют основным принципам организационных структур. В наблюдаемых компаниях часто встречаются, так называемые, крестообразные и звездообразные организационные структуры, в которых существует как множественное подчинение, так и неоптимальная структура командных цепочек. Типичный пример крестообразной организационной структуры представлен на рис. 1.

Представленная организационная структура показывает, что в ней в принципе отсутствует организационная иерархия, разделение ответственности и делегирование полномочий. Все подразделения взаимодействуют через директора, который не только координирует всю работу, но и несет полную ответственность за результаты деятельности организации.

Весь производственный процесс в таких организациях зависит от одного человека — директора, в условиях отсутствия или временной нетрудоспособности которого деятельность организации парализуется. Директор таких организаций никогда не берет отпуск, потому что в большинстве случаев уверен, что в его отсутствие персонал не сможет организовать текущую работу. С другой стороны, сотрудники также избегают предпринимать действия и проявлять инициативу без ведома и согласия директора, так как, основываясь на своем предыдущем опыте, убеждены, что такое поведение не будет поощряться директором.

Формирование такой организационной структуры на ранних этапах деятельности предприятия можно рассматривать как обоснованное из-за нехватки рабочих и финансовых ресурсов. В таких случаях

директор организации вынужден сочетать различные обязанности, в некоторых случаях временно делегируя определенные обязанности одному из подчиненных, обеспечивая непрерывность деятельности в условиях нехватки ресурсов.

Параллельно с ростом организации недостатки таких структур проявляются сразу, так как физиологические возможности директора ограничены. Под давлением информационных потоков основное внимание директора уделяется важным областям, в число которых наиболее часто включаются финансовые показатели и денежные потоки. В других областях проявляются проблемы, ответственность за которые директор подсознательно не признает. Такие организации часто действуют в организационно-правовой форме индивидуального предпринимательства, где, как правило, работают до десяти сотрудников, т.е. они классифицируются как микро или малые предприятия в соответствии с классификацией МСП РА.

Крестообразные организационные структуры имеют четкие ограничения в плане расширения, обусловленные нормами управления и физиологическими возможностями человека. Вместе с расширением в отношениях между главой и подчиненными таких организаций возникают стрессовые ситуации и конфликты, что приводит к высокой текучести кадров. Такие организации находятся в постоянном поиске сотрудников, а новые сотрудники, разочаровываясь во внутренней среде организации, ищут другую работу. В долгосрочной перспективе в организации остаются только средне- и низкоквалифицированные специалисты, которые испытывают трудности при поиске новых рабочих мест.

Другой тип неэффективной организационной структуры, которая встретилась в ходе мониторинга предприятий МСП РА, это звездообразная организационная структура. Типичный пример такой организационной структуры представлен на рис. 2.

Анализ организационной структуры позволяет выявить механизм его формирования. Пытаясь как-

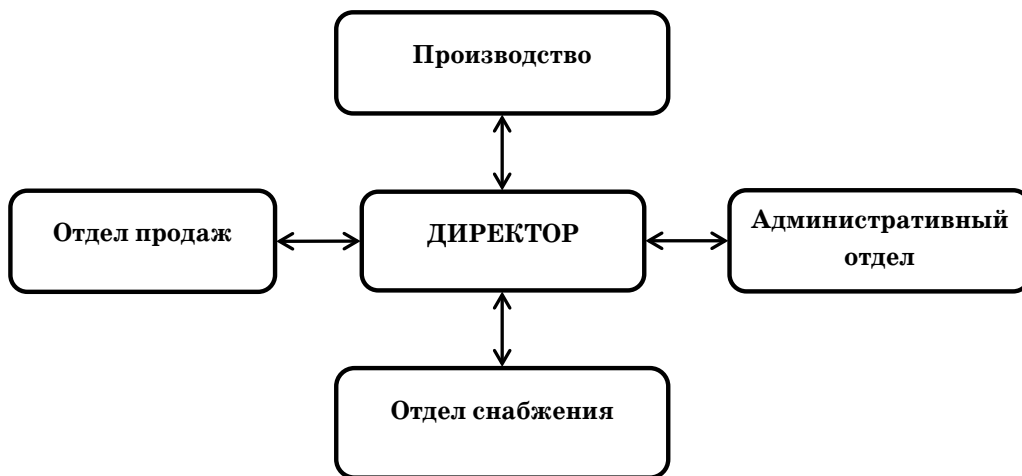

Рис. 1. Крестообразная организационная структура

Рис. 2. Звездообразная организационная структура

то преодолеть свое бремя, директор организации позволяет связанным отделам продаж, производства и снабжения связывать и координировать работы. Тем не менее, директор продолжает контролировать все подразделения, в результате чего производственный отдел, который ранее контактировал только с директором, теперь должен координировать свою деятельность по трем направлениям. В таких организациях все чаще начинают проявляться конфликтные ситуации, поскольку практически без права принимать окончательное решение, подразделения несут полную ответственность за свои действия.

В реальности РА проблемы в отношениях между организацией, покупателями и поставщиками часто находят свои решения в неформальных личных отношениях. В результате отдел снабжения или продаж может предпринять такие действия, которые противоречат личным договоренностям директора, спровоцировав стрессы и конфликтные ситуации. Следовательно, такая «реформа» структуры организации нуждается в дальнейшем развитии, выражаясь в передаче полномочий и внедрением механизмов

децентрализации принятия решений. Это требует одновременной готовности руководителя организации и персонала, наличие соответствующих возможностей и знаний. Однако, как показывают наблюдения, организации продолжают действовать в течение долгого времени в рамках такой организационной структуры, продолжая препятствовать расширению организации и эффективности ее работы.

В результате мониторинга МСП, были выявлены также случаи двойного подчинения, связанные с одновременным присутствием директора и собственника. Типичный пример такой организационной структуры представлен на рис. 3.

В случае одновременного присутствия директора и собственника, хотя все решения формально принимаются директором, в неформальном плане владелец организации постоянным присутствием не только контролирует решения и действия директора, но также во многих случаях непосредственно направляет сотрудников на ответственных должностях руководствоваться его предпочтениями. Такое проявление может быть обусловлено отсутствием уверенности

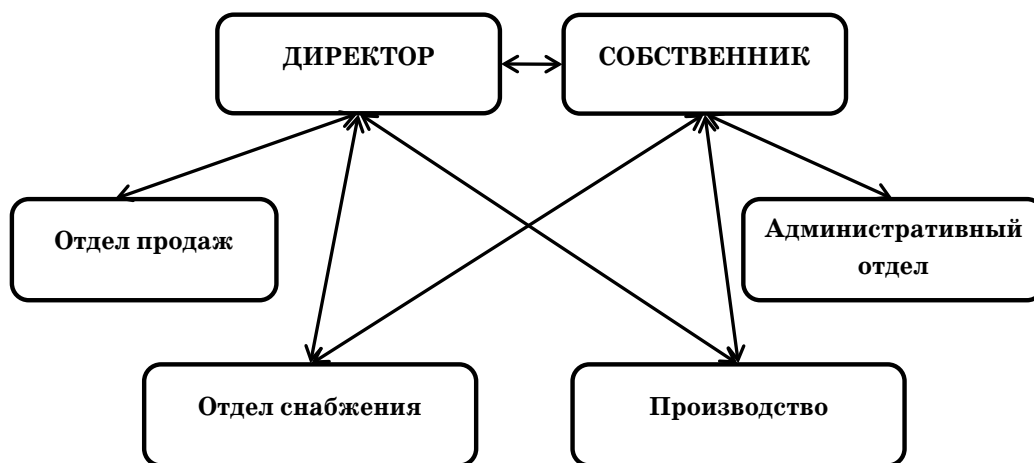

Рис. 3. Организационная структура с одновременным присутствием директора и собственника

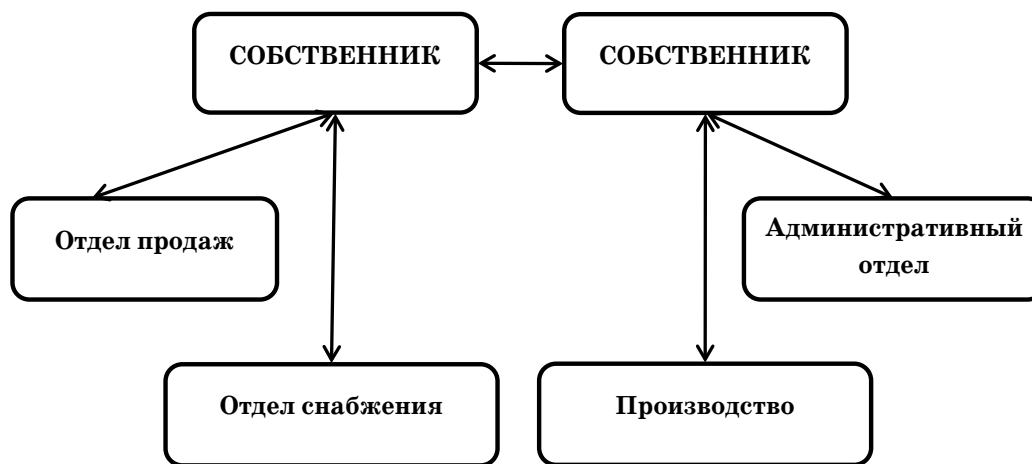

Рис. 4. Организационная структура с одновременным присутствием нескольких собственников

в профессионализме директора, а также отсутствием знаний о классических механизмах контроля.

Проблема усугубляется, когда совладельцы решают управлять организацией одновременно, разделяя управление отдельными подразделениями. Типичный пример такой организационной структуры представлен на рис. 4.

В таких случаях, поскольку владельцы действуют в рамках принципа равенства, в случае разногласий взаимный консенсус становится серьезной проблемой, иногда даже парализуя работу организации. При отсутствии прямой связи между подразделениями, организация трансформируется в две отдельные подорганизации, каждая из которых живет со своими закономерностями и жизнью. Проблема двух владельцев часто приводит к разделению организации между двумя независимыми хозяйствующими субъектами, которые не только должны конкурировать с конкурентами на рынке, но часто даже ведут экономическую войну друг против друга, истощая скудные финансовые и материальные ресурсы.

В обоих случаях владельцы организации непосредственно участвуют в решении операционных задач, уделяя мало внимания реализации стратегических целей и задач. На ранних этапах развития

присутствие нескольких владельцев часто способствует быстрому росту организации, поскольку владельцы, реализуя функции управления, экономят на расходах для привлечения персонала, работают с усердием и с большой преданностью. Но параллельно с ростом, когда появляются альтернативные стратегии роста, возникают конфликты выбора. Это приводит не только к увеличению времени принятия решений, но и к снижению эффективности организации. Очевидно, что на определенном этапе развития необходимо передать управление организацией профессиональному менеджеру, поставив и требуя достижения определенных целей и задач.

В современных тенденциях развития организационных структур первостепенное значение приобретают такие факторы, как творческая среда, самовыражение и контроль сотрудников, демократический стиль управления, использование преимуществ групповой работы, обеспечение внутренней конкуренции, саморазвитие, профессиональный рост, неоднородность работ и т.д., а жесткие организационные структуры замещаются гибкими формами. Несоблюдение этих тенденций приведет к снижению конкурентоспособности МСП РА, что негативно скажется на эффективности рыночной экономики.

Литература

1. Iversen J., Jørgensen R., Malchow-Møller N. Defining and Measuring Entrepreneurship / Foundations and Trends® in Entrepreneurship. 2008. — № 1 (4). — p. 1–63.
2. Андреев С. А. Региональная система поддержки малого предпринимательства — СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2004. — 171 с.
3. Лапуста М., Предпринимательство. Учебник, М., 2009. — с. 10.
4. Шамхалов Ф., Философия бизнеса, М., 2010. — с. 59.
5. Savlovschi L. I., Robu N. R. The role of SMEs in modern economy / Economia, Seria Management. — 2011. — № 1 (14). — С. 277–281.
6. Игнатъев А. М. Малый бизнес в системе предпринимательства России: генезис и эволюция. — СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2002. — 296 с.

Бурбела Алла Леонідівна

аспірант

Міжрегіональної академії управління персоналом

Бурбела Алла Леонидовна

аспирант

Межрегиональной академии управления персоналом

Burbela Alla

Postgraduate of the

Interregional Academy of Personnel Management

ВИТРАТИ НА ПРОТИДІЮ СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ХВОРОБ

РАСХОДЫ НА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ СОЦИАЛЬНО ОПАСНЫМ БОЛЕЗНЯМ

EXPENSES TO SATISFACTION WITH SOCIO-DANGEROUS DISEASES

Анотація. У статті проведено аналіз витрат джерел фінансування цільової соціальної програми протидії захворюванню на туберкульоз в регіоні. Показано динаміку витрат за джерелами фінансування у загальній структурі витрат. Проаналізовано динаміку витрат за завданнями. Також показано, що недостатнє фінансування приводить до виникнення більш стійких форм захворювання і вимагає збільшення фінансування. При розподілі коштів, основні ресурси були сконцентровані на подолання більш стійких форм захворювання.

Ключові слова: державні витрати, загальні витрати, динаміка витрат, місцевий бюджет, обласний бюджет.

Аннотация. В статье проведен анализ затрат источников финансирования целевой социальной программы противодействия заболеванию туберкулезом в регионе. Показано динамику расходов по источникам финансирования в общей структуре расходов. Проанализирована динамика расходов по задачам и мероприятиям. Также показано, что недостаточное финансирование приводит к возникновению более устойчивых форм заболевания и требует увеличения финансирования. При распределении средств, основные ресурсы были сконцентрированы на преодоление непредвиденных эпидемических вспышек, что стало причиной уменьшения расхода на другие мероприятия.

Ключевые слова: государственные расходы, общие расходы, динамика расходов, местный бюджет, областной бюджет.

Summary. The article deals with the analysis of the sources of financing for the target social program for counteracting tuberculosis in the region. The dynamics of expenses according to sources of financing in the general structure of expenses is shown. The dynamics of expenses by tasks and measures is analyzed. It has also been shown that inadequate funding leads to more sustainable forms of illness and requires increased funding. When allocating funds, the main resources were concentrated on overcoming unpredictable epidemic outbreaks, which led to a reduction in the cost of other measures.

Key words: public expenditures, total expenditures, cost dynamics, local budget, regional budget.

Вступ та постановка проблеми. Питання протидії туберкульозу в Україні є одним з пріоритетних напрямів державної політики у сфері охорони здоров'я і соціального розвитку. Боротьба з туберкульозом (далі — ТБ) є предметом міжнародних зобов'язань України в частині виконання положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами.

Завданням нашої держави є поліпшення ефективності протитуберкульозних заходів і реформування протитуберкульозної служби для зменшення

резервуару туберкульозної інфекції і зниження економічних збитків суспільству [12, с. 5].

У 2014 році Україна вперше ввійшла до п'ятірки країн світу з найвищим тягарем мультирезистентного туберкульозу (далі — МР/ТБ) [3].

Високий рівень захворюваності та поширення мультирезистентного туберкульозу зумовлений несвоєчасним виявленням і неналежним лікуванням хворих на заразну форму ТБ, недостатнім фінансуванням, кадровою кризою, недосконалістю лабораторної мережі з мікробіологічної діагностики ТБ, низькою мотивацією населення до своєчасного звернення за медичною допомогою та недостатнім

доступом уразливих верств населення до медичних послуг [7].

У Хмельницькій області, як і в цілому по Україні, зберігається складна ситуація із захворюванням на ТБ. Реєструються випадки майже невиліковного ТБ з розширеною медикаментозною резистентністю, кількість яких стрімко збільшується. Особливу небезпеку становить поєднання МР/ТБ з ВІЛ-інфекцією серед уразливих до ВІЛ-інфекції груп населення [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням проблеми фінансування протидії захворюванню на ТБ присвячені праці українських вчених Ю.І. Фещенко, В.М. Мельник, Л.В. Турченко Л.Д. Тодоріко, В.І. Петренко О.С. Шевченко.

Однак у наукових працях недостатньо приділено уваги питанням аналізу доцільності розподілу наявних фінансових ресурсів за заходами і завданнями програми з урахуванням особливостей і тенденцій розвитку епідситуації, що зумовлює актуальність даної теми дослідження.

Мета статті — провести аналіз витрат різних джерел фінансування завдань та заходів цільової соціальної Програми протидії захворювання на туберкульозу в Хмельницькій області за 2013–2016 рік.

Результати дослідження На розв’язання проблеми ТБ в Україні була спрямована Програма протидії захворюванню на туберкульоз (далі — Програма). Фінансування Програми у 2013–2016 роках здійснювалось в межах видатків районних, міських (міст обласного значення) бюджетів, а також за рахунок державного бюджету, гранту Глобального фонду для боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією (далі Глобальний фонд) та інших джерел, не заборонених чинним законодавством України.

За результатами дослідження обсягів витрат фінансових ресурсів Програми протягом 2013–2016 рр. в Хмельницькій області спостерігається постійне щорічне загальне збільшення витрат у національній валюті. За період з 2013 по 2016 рр. загальний обсяг витрат фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Програми, всього становив — 76 838,4 тис. грн. Як показано на (рис. 1) найбільша частка в загальній структурі витрат Програми у Хмельницькій області

належить обласному бюджетові з якого витрачено — 40 486,5 тис. грн., що склало — 52,7%, найменша частка міські та районні бюджети — 9 751,9 тис. грн. (12,7%) і з Державного бюджету — 26 600,0 тис. грн., (34,6%) [5].

У таблиці 1 показано динаміку витрат різних джерел фінансування Програми в регіоні у загальній структурі витрат.

За досліджуваній період витрати Програми на рівні обласного бюджету мали найбільшу частку витрат у загальній структурі, також був зафіксований позитивний приріст у 2014 р. — 8,4%, але у 2015 р. приріст сягнув найнижчого від’ємного показника (–17,08%), і у 2016 р. становив (–4,41%). На міському рівні витрати на найнижчі і мають негативний, або занадто низький приріст протягом усього досліджуваного періоду у 2014 р. (–5,33%), у 2015 р. (–4,41%), лише у 2016 був позитивний приріст, але з дуже низьким показником 0,81%. Найбільший приріст у загальній структурі обсягів витрат Програми належить державі у 2014 р. фінансування збільшилось на 750%, а в 2015 р. — 235,29%, лише у 2016 р. фінансування залишилося на рівні 2015 року і приріст був рівний нулю.

На загальному рівні максимальний позитивний приріст обсягу витрат був зафіксований у 2015 році — 34,83%, коли державне фінансування сягнуло найбільшого максимального приросту і найменший загальний обсяг витрат — 0,66% був у 2016 р., коли приріст державних витрат залишився на тому самому рівні, а витрати з обласного та міського бюджету були від’ємними або занадто низькими.

На сьогоднішній день ТБ визнано однією з найвигодніших інвестицій до глобальних гуманітарних завдань і найефективнішою серед інвестицій пов’язаних зі здоров’ям, тобто сферою із максимальною віддачею від національних бюджетів у перерахунку на витрачений долар [8, с. 72–73]. Тому доцільно для порівняння провести перерахунок загального обсягу витрат фінансових ресурсів за роками аналізу на доларовий еквівалент за середнім річним курсом гривні до іноземних валют за даними Національного банку України.

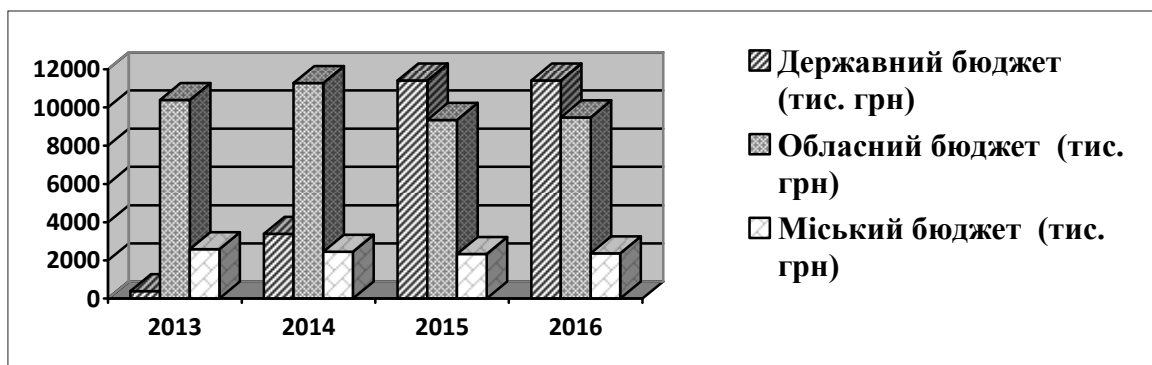

Рис. 1. Розподіл витрат на Програму протидії захворюванню на туберкульоз в Хмельницькій області у 2012–2016 рр. за його джерелами (у національній валюті)

Таблиця 1

Динаміка витрат на Програму протидії туберкульозу за 2013–2016 рр. в Хмельницькій області

	2013	2014	Темп приросту %	2015	Темп Приросту %	2016	Темп приросту %
	тис. грн.	тис. грн.		тис. грн.		тис. грн.	
Держбюджет	400,0	3400,0	750	11400,0	235,29	11400,0	0
Обласний бюджет	10378,9	11275,7	8,64	9349,7	-17,08	9482,2	-4,41
Міський бюджет	2590,85	2452,75	-5,33	2344,65	-4,41	2363,65	0,81
Всього	13369,75	17128,45	28,11	23094,35	34,83	23245,85	0,66

Джерело: складено автором на основі [2, 5]

У таблиці 2 наведено перерахунок загального обсягу витрат на протидію захворюванню на туберкульоз в Хмельницькій області в еквіваленті долара США за роками дослідження (за середнім річним курсом гривні до іноземних валют за даними Національного банку України [4]).

Як видно з таблиці 2, найбільший обсяг витрат на протидію захворюванню на туберкульоз в області (в еквіваленті долара США) спостерігався у 2013 р. — 1673,31 тис. доларів США, а найменший 909,81 тис. доларів США у 2016 році. Зважаючи на девальвацію національної валюти, загальна сума витрат на протидію захворювання на туберкульоз в області для збереження обсягів надання послуг кінцевому споживачеві на рівні першого року дії Програми у 2016 р. мала становити щонайменше 42753,07 тис. грн.

Також важливою складовою аналізу витрат Програми став аналіз витрат за основними завданнями: удосконалення системи охорони здоров'я в галузі протидії захворюванню на ТБ, у тому числі хіміорезистентний; удосконалення системи моніторингу та оцінки результатів виконання Програми; організація діяльності з виявлення і діагностики ТБ; лікування та профілактика ТБ; протидія поширенню МР/ТБ та ТБ/РР; здійснення заходів протидії захворюванню на ко-інфекцію (туберкульоз/ВІЛ-інфекцію/СНІД); створення сприятливого соціального середовища для діяльності інститутів громадянського суспільства, спрямованої на подолання епідемії ТБ.

Розподіл суми витрат за основними заходами Програми у 2013–2016 рр. в Хмельницькій області наведено в таблиці 3, найбільше фінансових ресурсів було витрачено на протидію поширенню МР/ТБ та

ТБ/РР (42,48%, що склало 32644 тис. грн.), частка витрат за цим напрямом коливалась від 16,34% у 2013 р до 54,5% у 2016 році.

На другому місці за розподілом витрат займає лікування та профілактика ТБ — 47,76% у 2013 р. та 31,60% у 2016 р. для даного заходу характерне зменшення частки витрати від загальної суми витрат, але сума витрачених коштів щорічно зростала. З організації діяльності виявлення і діагностики туберкульозу спостерігалась тенденція до зниження частки витрат від загальної суми у 2013 р. — 22,77%, і у 2016 р. — 13,02%, хоча сума витрат коштів незначно змінилась у 2013 р — 3028,2 тис. грн. і у 2016р. — 3078,5 тис. грн.. Удосконалення системи охорони здоров'я в галузі протидії захворюванню на ТБ, у тому числі хіміорезистентний мала тенденцію до зниження, як у загальній частці витрат (2013 р. — 12,88%, 2016р. — 1%) так і в витрачених коштах у 2013 р. — 1712,25 тис. грн. у 2016 р. 235,45 тис. грн.

На заходи здійснення протидії захворюванню на ко-інфекцію (туберкульоз/ВІЛ-інфекцію/СНІД) виділялись наднизькі суми в стандартних розмірах 32,9 тис. грн.. на протязі усього періоду, у загальній структурі витрати вони мали тенденцію до зниження від 0,25% у 2013 р. до 0,13% у 2016 р. На створення сприятливого соціального середовища для діяльності інститутів громадянського суспільства, спрямованої на подолання епідемії ТБ, як і на удосконалення системи моніторингу та оцінки результатів виконання Програми кошти не виділялись зовсім.

По Хмельницькій області за аналізований період з 2013 по 2016 рр. був зафіксований різкий ріст МР/ТБ та ТБ/РР, так у 2013р. — 128 чол., у 2014р. —

Таблиця 2

Динаміка витрат на Програму протидії туберкульозу в Хмельницькій області за 2013–2016 рр. в доларах США

	2013	2014	2015	2016
Витрати в тис. грн.	13369,75	17128,45	23094,35	23245,85
Курс обміну	7.99	11.88	21.84	25.55
Витрати в тис. дол. США	1673,31	1451,56	1057,43	909,81

Джерело: складено автором на основі [4, 5]

Таблиця 3

Розподіл загальних витрат на основні завдання та заходи Програми протидії захворюванню на туберкульоз у Хмельницькій області у 2013–2016 рр.

Завдання	Всього за програму		2013		2014		2015		2016	
	абс.ч.	%	абс.ч	%	абс.ч	%	абс.ч	%	абс.ч	%
Удосконалення системи охорони здоров'я в галузі протидії захворюванню на туберкульоз, у тому числі хіміорезистентний	4222,2	5,49	1712,25	12,88	1795,85	10,94	478,65	2,04	235,45	1,0
Удосконалення системи моніторингу та оцінки результатів виконання Програми	-		-		-		-		-	
Організація діяльності з виявлення і діагностики туберкульозу	12211,55	15,89	3028,2	22,77	3044,9	18,55	3059,95	13,04	3078,5	13,02
Лікування та профілактика туберкульозу	27628,7	35,97	6350,2	47,76	6716,5	40,92	7093,1	30,19	7468,9	31,60
Протидія поширенню мультирезистентного туберкульозу та туберкульозу з розширеною медикаментозною резистентністю	32644,8	42,48	2173,7	16,34	4823,7	29,39	12823,7	54,59	12823,7	54,25
Здійснення заходів протидії захворюванню на ко-інфекцію (туберкульоз/ВІЛ- інфекцію/ СНІ)	131,6	0,17	32,9	0,25	32,9	0,20	32,9	0,14	32,9	0,13
Створення сприятливого соціального середовища для діяльності інститутів громадянського суспільства, спрямованої на подолання епідемії туберкульозу	-		-		-		-		-	
Всього	76838,85	100	13297,25	100	16413,85	100	23488,3	100	23639,45	100

Джерело: складено автором на основі [2, 5]

175 чол., у 2015р. — 238 чол. та у 2016р. — 152 чол. [9], що й спричинило ріст витрат на дані заходи. Поширення хіміорезистентного туберкульозу призводить до значних економічних збитків, оскільки підвищує вартість лікування майже у 100 разів [6].

МР/ТБ і ТБ/РР є антропогенною загрозою для здоров'я людей. Лікарська стійкість може виникати при неналежну якість лікування або його переривання, що може бути викликано різними причинами. Лікування тривалістю 18 місяців важко доводити до кінця. Іноді ліків не вистачає. Іноді лікарська стійкість виникає через погану якість ліків, які використовуються для лікування. Мультирезистентні форми туберкульозу можуть також передаватися від людини людині в ситуаціях, коли не вживаються заходи з інфекційного контролю або відсутній обізнаності [9].

Метою нових рекомендацій ВООЗ є прискорення виявлення і поліпшення результатів лікування МР/ТБ за допомогою використання нових діагностичних експрес-тестів, скорочення термінів і вартості лікування. Нова схема лікування вартістю менше 1000 доларів США на пацієнта розрахована на 9–12 місяців. Вона не тільки дешевше схем, які використовуються в даний час, але і ймовірно поліпшить результати лікування і потенційно знизить смертність. Це стане можливим завдяки поліпшенню дотримання режиму терапії та зменшення числа пацієнтів, втрачених з виду для подальшого спостереження [10].

Особливу небезпеку становить поєднання МР/ТБ з ВІЛ-інфекцією серед уразливих до ВІЛ-інфекції груп населення [7]. Так у Хмельницькій області у 2013 р. — 77 чол., у 2014 р. — 63 чол., у 2015 р. — 96 чол., у 2016 р. — 99 чол. [11], але витрати на дану проблему залишилися незмінними за весь період, хоч доля витрат у загальних витратах постійно падала, а кількість хворих росла.

Висновки. Виходячи з дослідження за період дії Програми протидії захворюванню на туберкульоз у Хмельницькій області загальні суми витрат щорічно збільшувались. Більше половини витрат належить обласному бюджетові — 52,7%, найменша частка міському — 12,7% з державного Бюджету, становили — 34,6%. Всього витрати Програму становлять — 76 838,4 тис. грн.

Фінансування на виконання завдань та заходів визначається щороку виходячи з конкретних завдань та можливостей фінансового забезпечення у відповідному бюджетному періоді. При розподілі коштів, основні ресурси були сконцентровані на подолання більш стійких форм захворювання, в той час, як деякі заходи фінансувались мало, або не фінансувались зовсім.

Питання раціонального та ефективного використання коштів виділених на виконання завдань та заходів з протидії ТБ потребує подальшого дослідження.

Література

1. Всесвітня організація охорони здоров'я [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.who.int/countries/ru/>
2. Департамент охорони здоров'я Хмельницької обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://doz.adm-km.gov.ua>
3. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії захворюванню на туберкульоз на 2017–2021 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.moz.gov.ua/ua/portal/Pro_20160309_1.html
4. Національний банк України: середній курс гривні до іноземних валют за період. [Електронний документ]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=7693080. — Назва з екрана.
5. Обласна цільова соціальна Програма протидії захворюванню на туберкульоз на 2013–2016 роки Режим доступу: <http://km-oblrada.gov.ua>
6. Про затвердження Загальнодержавної програми протидії захворюванню на туберкульоз у 2007–2011 роках: Закон України від 08.02.2007р. № 648-V [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/648-16>
7. Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії захворюванню на туберкульоз на 2012–2016 роки: закон України від 16 жовт. 2012 р. № 5451-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5451-1>
8. Тодоріко Л. Д., Перспективи подолання туберкульозу в Україні / Тодоріко Л. Д., Петренко В. І., Шевченко О. С // Туберкульоз, легеневі хвороби, ВІЛ-інфекція — 2016. — № 1 (24) — с. 72–78.
9. Туберкулез Информационный бюллетень Октябрь 2017 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://who.int/mediacentre/factsheets/fs104/ru/>
10. Туберкулез с множественной лекарственной устойчивостью Октябрь 2016 Онлайнвопросы и ответы [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.who.int/features/qa/79/ru/>
11. Центр громадського здоров'я міністерства охорони здоров'я України. Статистична інформація ТБ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://phc.org.ua/pages/diseases/tuberculosis/surveillance/statistical-information>
12. Фещенко Ю.І., Перспективи контролю за туберкульозом в Україні / Фещенко Ю.І., Турченко Л.В., Мельник В.М. // Український пульмонологічний журнал. — 2005. — № 3. — с. 5–10.

Головко Віктор Іванович

кандидат економічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Golovko Viktor

кандидат экономических наук, доцент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Golovko Viktor

PhD, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Безкоровайна Олена Олександрівна

студентка

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Bezkorovayna Elena Aleksandrovna

студентка

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Bezkorovayna Olena

Student of the

Taras Shevchenko National University of Kyiv

МЕТОДИКА, ПРИЙОМИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІЗУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА

МЕТОДИКА, ПРИЕМЫ И ОРГАНИЗАЦИЯ АНАЛИЗА ДЕНЕЖНЫХ СРЕДСТВ И ПОТОКОВ ПРЕДПРИЯТИЯ

METHODS, RECEPTIONS AND ORGANIZATION OF ANALYSIS OF CASH FLOWS AND FLOWS OF THE ENTERPRISE

Анотація. Статтю присвячено узагальненню методики, прийомів та організації грошових коштів та потоків підприємства.

Ключові слова: грошові кошти, грошовий потік, оптимізація грошових потоків, управлінські рішення, фінансовий стан підприємства, ліквідність та платоспроможність.

Аннотация. Статья посвящена обобщению методики, приемов и организации денежных средств и потоков предприятия.

Ключевые слова: денежные средства, денежный поток, оптимизация денежных потоков, управленческие решения, финансовое состояние предприятия, ликвидность и платежеспособность.

Summary. The article is devoted to the generalization of the methodology, methods and organization of cash and flows of the enterprise.

Key words: cash, cash flow, optimization of cash flows, management decisions, financial condition of the enterprise, liquidity and solvency.

Існує необхідність проведення аналізу грошових потоків, що зумовлено обмеженістю грошових ресурсів на підприємствах, нестійким фінансовим станом підприємств, ризиком втрати платоспро-

можності, підвищенням рівня ефективності управління грошовими потоками й іншими факторами. З метою вдосконалення теоретичних основ аналізу грошових потоків, його організації та методики

визначено основні етапи проведення системного аналізу грошових потоків. Поетапний аналіз грошових потоків дає інформацію для оцінювання діяльності підприємства в минулому і теперішньому часі, а також стає підґрунтям для прогнозування та планування грошових потоків [3, с. 132].

Аналіз грошових потоків — це сукупність методів формування і обробки даних про грошові потоки, які дають об'єктивні оцінки стану, тенденцій розвитку, виявлення резервів підвищення ефективності використання грошових коштів та шляхів їх реалізації.

Інформаційною базою проведення аналізу грошових потоків є:

- дані бухгалтерського обліку та звітності, а саме форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», форма № 3 «Звіт про рух грошових коштів», оборотні відомості по бухгалтерських рахунках, пов'язаних з рухом грошових коштів;
- планові розрахунки стосовно обсягу грошових потоків у періоді, що аналізується — план руху грошових коштів, встановлені на рівні підприємства планові нормативи утворення запасів грошових коштів, цільове значення показників платоспроможності тощо;
- матеріали оперативного та управлінського обліку операцій, що пов'язані з утворенням або витрачанням грошових коштів протягом періоду, що аналізується [2, с. 55].

Залежно від методичних підходів до аналізу грошових потоків можна виділити наступні системи аналізу грошових потоків.

У першу чергу проводять горизонтальний аналіз грошових потоків: вивчають динаміку обсягу формування додатного, від'ємного і чистого грошового потоку підприємства в розрізі окремих джерел, розраховують темпи їхнього зростання і приросту, визначають тенденції зміни їхнього обсягу.

Темпи приросту чистого грошового потоку (ТЧГП) зіставляють з темпами приросту активів підприємства (ТАКТ) і з темпами приросту обсягів виробництва (реалізації) продукції (ТРП). Для нормального функціонування підприємства, підвищення його фінансової стабільності і платоспроможності потрібно, щоб темпи зростання обсягів продажів були вищі від темпів зростання активів, а темпи зростання чистого грошового потоку випереджали темпи зростання обсягу продажів. Залежність даних трьох показників представлена в формулі (1) [1, с. 133]:

$$100 < \text{ТАКТ} < \text{ТРП} < \text{ТЧГП} \quad (1)$$

Паралельно проводять і вертикальний (структурний) аналіз додатного, від'ємного і чистого грошових потоків:

- а) за видами господарської діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової);
- б) за окремими внутрішніми підрозділами (центрами відповідальності), що покаже внесок кожного підрозділу у формування грошових потоків;

в) за окремими джерелами надходження і напрямом і витрати коштів, що дає можливість установити частку кожного з них у формуванні загального грошового потоку [2, с. 56].

Результати горизонтального і вертикального аналізу служать базою проведення фундаментального (факторного) аналізу формування чистого грошового потоку.

Для вивчення факторів формування додатного, від'ємного і чистого грошових потоків рекомендується використовувати прямий і непрямий методи.

Відмінність результатів розрахунку грошових потоків за прямим і непрямим методами стосуються тільки операційної діяльності.

Непрямий метод більш доцільно використовувати з аналітичного погляду, тому що дає змогу пояснити причини розбіжностей між фінансовими результатами і вільними залишками готівки.

За інвестиційною діяльністю суму чистого грошового потоку визначають як різницю між сумою виручки від реалізації необоротних активів і сумою інвестицій на їх придбання

За фінансовою діяльністю прийнято відображати припливи і відпливи коштів, пов'язані з використанням зовнішнього фінансування. Суму чистого грошового потоку визначають як різницю між сумою фінансових ресурсів, залучених із зовнішніх джерел, сумою виплаченого основного боргу і сумою виплачених дивідендів власникам.

Результатами розрахунку чистого грошового потоку за операційною, інвестиційною і фінансовою діяльністю дають змогу визначити загальний його обсяг по підприємству за формулою (2):

$$\text{ЧГПЗАГ} = \text{ЧГПОД} + \text{ЧГПІД} + \text{ЧГПФД} \quad (2)$$

Перевага непрямого методу полягає в тому, що він дає змогу виявити динаміку всіх факторів, які формують величину чистого грошового потоку, зате прямий метод дозволяє одержати точніші дані про обсяг і склад грошових потоків [3, с. 134].

Аналіз грошових потоків попереднього періоду здійснюється в такій послідовності:

- аналіз вхідних грошових потоків;
- аналіз вихідних грошових потоків;
- оцінка збалансованості вхідного і вихідного грошових потоків у загальному обсязі, аналіз динаміки чистого грошового потоку;
- оцінка синхронності формування вхідного і вихідного грошових потоків у розрізі окремих інтервалів звітного періоду, аналіз динаміки залишків грошових активів;
- оцінка ефективності грошових потоків [2, с. 54].

На першому етапі дають оцінку динаміки вхідного грошового потоку за джерелами його утворення. Потрібно зіставити темпи приросту вхідного грошового потоку з темпами приросту активів підприємства, збільшення обсягу виробництва і реалізації продукції. Особливу увагу треба приділити дослідженню

співвідношень залучення коштів за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел та оцінки ступеня залежності (від зовнішніх джерел фінансування).

На другому етапі аналізу розглядається динаміка обсягу формування вихідного грошового потоку підприємства, а також структура цього потоку за напрямками витрат коштів. На цьому етапі аналізу визначається, наскільки змінилися внаслідок витрат коштів окремі види активів підприємства, що забезпечують приріст його ринкової вартості, за якими напрямками використовувалися кошти, залучені зі зовнішніх джерел.

На третьому етапі аналізу досліджується збалансованість вхідного та вихідного грошових потоків

у загальному обсязі, вивчається динаміка показника чистого грошового потоку як найважливішого результативного показника фінансової діяльності підприємства й індикатора рівня збалансованості його грошових потоків у цілому [1, с. 55].

Чистий грошовий потік характеризує грошовий результат діяльності підприємства, обсяг його власних фінансових ресурсів, що перебувають у грошовій формі. Він характеризує приріст ринкової вартості підприємства за досліджуваний період. Результати аналізу грошових потоків використовуються для виявлення резервів оптимізації грошових потоків підприємства і їхнього планування на майбутній період.

Література

1. Демченко Т. А. Методи економічного аналізу та їх особливості / Т. А. Демченко, Н. О. Лисенко // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 2. — С. 179–183.
2. Мисака Г. В., Головка В. І. Економічний аналіз грошових потоків у підвищенні ефективності використання фінансових ресурсів підприємства / Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. — 2010. — Випуск 1 (53) — С. 54–58.
3. Ясишена, В. В. Методика проведення аналізу грошових потоків підприємств / В. В. Ясишена, І. М. Сисоєва // Інноваційна економіка. — 2012. — № 2. — С. 131–139.

УДК 336.225.3

Делас Віталіна Анатоліївна

*кандидат економічних наук, асистент кафедри фінансів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Делас Виталина Анатольевна

*кандидат экономических наук, ассистент кафедры финансов
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко*

Delas Vitalina

PhD in Economics, Assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Грицаюк Аліна Володимирівна

студентка

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Грицаюк Алина Владимировна

студентка

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Hrytsaiuk Alina

Student of the

Taras Shevchenko National University of Kyiv

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И НАПРАВЛЕНИЯ РЕФОРМИРОВАНИЯ УПРОЩЕННОЙ СИСТЕМЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В УКРАИНЕ

ACTUAL PROBLEMS AND DIRECTIONS OF REFORMING THE SIMPLIFIED TAXATION SYSTEM IN UKRAINE

Анотація. Розглянуто основні проблеми реформування спрощеної системи оподаткування в Україні. Виокремлено єдину спільну систему ознак (характеристик) суб'єктів малого бізнесу, враховуючи вітчизняні економічні реалії. Досліджено зарубіжний досвід удосконалення механізму оподаткування малого підприємництва в Україні. Узагальнена класифікація видів пільгового оподаткування малого підприємництва. Визначено напрями реформування спрощеної системи оподаткування в рамках податкової реформи на 2018 рік. Зазначено, що, зважаючи на міжнародний досвід, вагомим кроком спрощення й уніфікації обліку для суб'єктів малого підприємництва стала б розробка єдиного стандарту обліку та звітності, в якому були б усунуті суперечності існуючих нормативних актів.

Ключові слова: податки, малий бізнес, оподаткування малого підприємництва, спрощена система оподаткування, реформування, єдиний податок, податкове навантаження.

Анотация. Рассмотрены основные проблемы реформирования упрощенной системы налогообложения в Украине. Выделена единая общая система признаков (характеристик) субъектов малого бизнеса, учитывая отечественные экономические реалии. Исследован зарубежный опыт совершенствования механизма налогообложения малого предпринимательства в Украине. Обобщена классификация видов льготного налогообложения малого предпринимательства. Определены направления реформирования упрощенной системы налогообложения в рамках налоговой реформы на 2018 год. Отмечено, что, учитывая международный опыт, весомым шагом упрощения и унификации учета для субъектов малого предпринимательства стала бы разработка единого стандарта учета и отчетности, в котором были бы устранены противоречия существующих нормативных актов.

Ключевые слова: налоги, малый бизнес, налогообложения малого предпринимательства, упрощенная система налогообложения, реформирование, единый налог, налоговая нагрузка.

Summary. The main problems of reforming the simplified taxation system in Ukraine are considered. A single common system of characteristics (characteristics) of small business subjects is singled out, taking into account domestic economic realities. The foreign experience of perfection of the mechanism of the taxation of small business in Ukraine is investigated. Generalized classification of types of preferential taxation of small business. The directions of reforming the simplified taxation system within the framework of the tax reform for 2018 are determined. It was noted that taking into account international experience, a significant step in simplifying and unifying the accounting for small businesses would be the development of a single standard for accounting and reporting, which would eliminate the contradictions of existing regulations.

Key words: taxes, small business, small business taxation, simplified taxation, reforming, single tax, tax burden.

Постановка проблеми. В економіці будь-якої держави важливе місце посідає мікро- і малий бізнес, адже малий бізнес вносить істотний внесок в розвиток економіки держави та її регіонів шляхом створення і надання нових робочих місць для економічно активного населення. Саме малий бізнес найбільшою мірою орієнтований на задоволення запитів покупців і замовників, здатний швидко реагувати на зміну попиту на той чи інший вид продукції (товарів, робіт, послуг) і може мати інноваційний характер діяльності. Однак в сучасних економічних умовах мале підприємництво стикається з низкою проблем у вигляді високої процентної ставки по кредитах і позиках, що призводить до складності отримання позикових коштів на покупку необоротних і оборотних активів, зі складністю залучення висококваліфікованого персоналу з причини відсутності можливості запропонувати їм більш високу заробітну плату і кращий соціальний пакет порівняно з великими підприємствами, а також з високою чутливістю до будь-яких змін у світовій і національній економіці.

Ще однією його особливістю в Україні є високий ступінь чутливості до реалізованої в країні податкової та бюджетної політики, що грає найважливішу роль у формуванні структури цього бізнесу, в тому числі шляхом використання податкових пільг в рамках загальної системи оподаткування та запровадження спрощеної системи оподаткування (ССО), спрямованої на зниження податкового тягаря, спрощення системи бухгалтерського та податкового обліку та звітності таких платників податків. Як показує практика останніх років, введення спрощеної системи оподаткування позитивно вплинула на розвиток малого бізнесу, про що свідчить зростання кількості зареєстрованих малих підприємств і індивідуальних підприємців. Тому тема дослідження проблем та напрямів реформування спрощеної системи оподаткування в Україні залишається надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження проблем та напрямів реформування спрощеної системи оподаткування в Україні розвиваються на основі різних теоретичних підходів, зокрема у роботі А. І. Глебова [2, с. 48] були використані ґрунтовні дослідження основоположників теорій. Внесок у розвиток теорії оподаткування, зокрема податкового стимулювання, зробили М. К. Жужа [3, с. 32], О. С. Іванілов [4, с. 319] та ін. У процесі дослідження

використовувалися праці науковців у сфері філософії, економіки та фінансів, серед яких варто виділити вітчизняних учених, які розглядали проблеми становлення, державної підтримки малого підприємництва, — Г. М. Кампо [5, с. 9], В. І. Левін [6, с. 138; 7, с. 16], Р. В. Лещенко [8, с. 73], В. О. Орлов [9, с. 78] та ін. Методологічну основу нашої наукової статті становили наукові праці з теорії держави та права О. В. Панасюк [10, с. 102], О. В. Прокопенко [12, с. 167] та ін. Важливими в науковому аспекті для автора під час роботи над статтею були теоретичні висновки фахівців фінансового та адміністративного права, таких як: М. Пивоваров [11, с. 7], Л. Сімків [13, с. 560] та ін. На окремих питаннях застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності зосередили свою увагу А. А. Наум [8, с. 73] та Л. Б. Криворучко [12, с. 168].

Невирішені частини проблеми. Незважаючи на інтерес сучасної економічної науки до проблемам оподаткування малого бізнесу, питання формування оптимальною з точки зору економічної доцільності та стимулювання підприємницького процесу моделі оподаткування його суб'єктів залишаються відкритими.

Мета статті полягає в обґрунтуванні актуальних проблем та напрямів реформування спрощеної системи оподаткування в Україні.

Результати дослідження. У трансформаційних і глобалізаційних умовах розвиток економіки України все більше залежить від активності суб'єктів малого підприємництва. Світова практика демонструє, що малий бізнес є однією з ключових рушійних сил для подолання безробіття, активізації інноваційної діяльності та розвитку держави загалом. Цей сегмент бізнесу сприяє утворенню здорового конкурентного середовища, мобілізує велику кількість виробничих і фінансових ресурсів, що впливає на рівень розвитку і демократизацію всього суспільства.

Зважаючи на складну економічну ситуацію в Україні, активізація розвитку малого бізнесу є актуальним питанням. Саме цей сектор економіки є доволі мобільним, швидко реагує на зміни кон'юнктури ринку, здатний вирішувати найгостріші соціальні й економічні проблеми (наприклад, створення додаткових робочих місць), є вагомим джерелом наповнення бюджетів різних рівнів, підвищує добробут населення, формує конкурентне середовище, збільшує кількість інвестицій в економіку [11, с. 9].

У контексті євроінтеграційних процесів, адаптації українського законодавства до законодавства ЄС доцільно розглянути питання вдосконалення оподаткування суб'єктів малого бізнесу з урахуванням національної специфіки та економічних реалій. Складність податкової системи погіршує конкурентоспроможність української економіки, про що свідчить позиція України в міжнародному рейтингу простоти ведення бізнесу, де за показником «сплата податків» 2016 р. наша держава посіла 83 сходинку серед 189 держав світу [14].

Зміни податкового законодавства в Україні протягом останніх років супроводжувались тільки посиленням податкового тягаря на малий бізнес, зокрема через квазіфіскальні платежі, які необхідно сплачувати разом з єдиним податком (а це є додатковим навантаженням для бізнесу та зменшує і так обмежені фінансові ресурси). Із прийняттям у грудні 2016 р. змін до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» з 1 січня 2017 р. окремі категорії ФОПів, зокрема другої та третьої груп, змушені платити єдиний соціальний внесок понад 704 гривні на місяць, навіть якщо тимчасово не мають жодного прибутку. Це, своєю чергою, призвело до того, що за період з 1 грудня 2016 р. по 20 лютого 2017 р. припинили діяльність 331 100 фізичних осіб-підприємців [15].

Для гармонізації українського законодавства з європейським необхідно виокремити єдину спільну систему ознак (характеристик) суб'єктів малого бізнесу, враховуючи вітчизняні економічні реалії. Тому для побудови прозорої системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва питання критеріїв віднесення суб'єктів господарювання до конкретної категорії є дуже важливим.

Сам термін «малий бізнес» у цілях оподаткування відмінний у різних державах. Визначення ґрунтуються на тому, який підхід використовує держава — кількісний (кількість працівників, оборот, вартість активів, чистий прибуток, статутний капітал тощо; цей підхід переважно використовується у законодавчих актах) чи якісний (висока організаційно-функціональна гнучкість, рівень конкуренції, поєднання в одній особі кількох виробничо-управлінських функцій тощо). Тому у США під терміном «малий бізнес» розуміють підприємство з чисельністю до 100 працівників, у ЄС — до 50, в Австралії — до 19 осіб [16].

Малі та середні підприємства у ЄС становлять близько 90% від загальної кількості підприємств. Для доступу до програм підтримки малого бізнесу та фінансування є важливим визначення малого та середнього бізнесу [16]. Відповідно до Рекомендації Комісії 2003/361/ЄС, до мікро-, малих і середніх підприємств належать ті, які використовують працю менш як 250 осіб, річний оборот яких не перевищує 50 млн євро та/або щорічно валюта балансу не більша

за 43 млн євро [16]. Так, європейські критерії відповідають критеріям, закріпленим у Господарському кодексі України. Проте для підприємців, які сплачують єдиний податок, відповідно до Податкового кодексу України не встановлено таких критеріїв.

У зв'язку з цим, на думку В. І. Левіна [6, с. 142], «виявляється суперечність між унормованими критеріями віднесення суб'єктів господарювання до мікро-, малих та середніх із регуляторною метою та у податкових цілях. У межах теперішніх євроінтеграційних процесів ця суперечність має бути подолана, а система критеріїв повинна відповідати економічним умовам, що склалися у країні, бути уніфікованою як для регуляторних цілей та надання державної підтримки, так і в податкових цілях».

Іншим аспектом, який потребує вдосконалення, є відсутність застосування показника вартості сукупних активів (встановлені у Рекомендації Комісії 2006/361/ЄС) під час оподаткування єдиним податком. На практиці таке запровадження дало б змогу запобігти штучному приховуванню доходу і могло б створити своєрідну альтернативу РРО.

Варто відзначити, що поряд з істотним позитивним впливом спеціальних режимів оподаткування на розвиток підприємництва і формування доходів бюджету, тенденціями росту та суб'єктів малого бізнесу, і податкових надходжень відмічено низка негативних моментів у практиці застосування методів спрощеного оподаткування. Отримали широке поширення схеми ухилення від оподаткування з використанням методів спрощеного оподаткування або участю платників єдиного або фіксованого податків. У процесі застосування різних спрощених методів виявились певні протиріччя і двояке тлумачення формулювань положень законодавчих актів, що регламентують відповідні методи [13, с. 560].

Втім суттєвий економічний і соціальний ефект функціонування спрощеної системи оподаткування доводить доцільність її подальшого застосування і розвитку в практиці оподаткування суб'єктів малого бізнесу, а зловживання і недоліки, виявлені у процесі застосування цього спеціального режиму оподаткування, викликають необхідність його удосконалення і реформування. Протиріччя і складнощі, пов'язані з наявністю різноманіття методів спрощеного оподаткування, диктують необхідність розробки єдиної моделі спрощеного оподаткування суб'єктів малого бізнесу, побудованої з урахуванням ієрархії платників і теперішніх організаційно-правових форм малого бізнесу [3, с. 35].

Концептуальним документом у реформуванні податкової системи в цілому та спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності окремо повинна стати нова редакція Податкового кодексу України. Однак в наявному нині проекті цього надважливого документу не передбачається подальшого розвитку спрощеної системи оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва. Такого висновку

можна дійти, виходячи з положень цього документа проекту змін до Податкового кодексу, що регламентують порядок сплати єдиного податку. Так, зі складу платежів, що входять тепер до складу єдиного податку, передбачається виключити податок на додану вартість, відрахування в Пенсійний фонд України, Державний фонд сприяння зайнятості населення, збори на обов'язкове соціальне страхування. Сплата цих платежів повинна буде здійснюватися окремо за загальними ставками з наданням відповідним контролюючим органам обов'язкової звітності [7, с. 18].

Така реформа спрощеної системи може мати негативний і гальмуючий вплив на розвиток малого бізнесу, який тільки почав формуватися. В проекті змін до податкового кодексу пропонується також запровадити нові системи оподаткування залежно від видів діяльності на загальній системі оподаткування, яка додає до діючої системи ще дві додаткові категорії. До них будуть застосовані такі підходи:

- об'єктом оподаткування є прибуток, як різниця між доходами і витратами;
- більш спрощені вимоги до податкового обліку та підтверджуючих документів;
- перелік видів діяльності, що підпадають під спрощене оподаткування, встановлюватиметься місцевими Радами [9, с. 79].

Спрощену систему оподаткування для перших двох груп планується залишити практично незмінною. Для платників 3-ї групи єдиного податку (ЄП) планується поступове збільшення ставки єдиного податку, а також підприємцям буде надана можливість вибору оплати тільки ЄП або ЄП + ПДВ. Платники по групі 4 ЄП — сільгоспвиробники отримують такі критерії: річний обсяг доходу — до 100 млн грн.; площа земель, які використовуються, — до 3 тис. га [10, с. 103].

Крім цього, законопроект забороняє використання спрощеної системи оподаткування в низці випадків, які виключають можливість ухилення від сплати податків за чинними сьогодні «тіньовими схемами». Однак не варто забувати, що ухвалення нової редакції Податкового кодексу може негативно позначитися на репутації і рейтингах України на світовій арені, оскільки таким чином черговий раз порушується принципи стабільності податкового законодавства, що, очевидно, не сприятиме припливу інвестицій.

Ще одним негативним аспектом є абсолютна прив'язка річного обороту підприємств України до європейських показників, що, на думку В. І. Левіна [6, с. 144], є некоректним, оскільки викривлює економічну систему та призводить до невиправданого застосування спеціальних режимів оподаткування і програм державної підтримки МСП. Для правильного розрахунку ним пропонується застосування методики вирахування, враховуючи різницю в економічних потенціалах. На прикладі Польщі (яка є

найближчою до України за кількістю населення та стартовими показниками), враховуючи різницю у ВВП між цими державами, станом на 2015 р. було встановлено, що оптимальний розмір річного доходу для мікропідприємств України становив 178 тис. євро, а не 2 млн євро.

Більшість розвинених держав оподатковують малий бізнес на загальних підставах, надаючи певні цільові пільги, класифікація яких наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація видів пільгового оподаткування малого підприємництва

Вид податкової пільги	Характеристика	Країна
1. Зменшення оподаткованого прибутку	– прискорена амортизація; – одноразова амортизація	Франція, Німеччина, Бельгія, Польща
2. Зменшення суми податкового зобов'язання	– інвестиційний податковий кредит; – дослідницькі податкові кредити; – податковий кредит на зайнятість	Угорщина, Португалія, Франція, Данія, Німеччина, Австрія
3. Звільнення від оподаткування	– звільнення від сплати окремих податків; – заміна окремих податків спрощеною системою оподаткування	Франція, Україна, Росія, Білорусь

Джерело: складено та розраховано автором за даними: [8, с. 74].

Удосконалення також потребує викривлене в Україні розуміння спрощеної системи оподаткування. На теоретичному рівні спрощена система оподаткування ніяк не пов'язана зі зменшенням податкового тягаря. Вона полягає у спрощенні механізму справляння податків, спрощенні обліку та звітності для платників податку. В Україні ставки єдиного податку є значно нижчими, ніж ставки загальної системи оподаткування, що спричиняє небезпеку штучного зменшення доходів та ухилення від переходу на загальну систему оподаткування, у суб'єктів господарювання відсутні стимули до нарощення обсягів діяльності [3, с. 35].

Під час оподаткування значна увага приділяється обліку доходів та витрат. Важливим елементом витрат є амортизація. Багато держав використовують інструмент прискореної чи одноразової амортизації як цільову податкову пільгу. Зокрема, у Франції дозволена прискорена амортизація об'єктів робототехніки за 2 роки, а не протягом терміну їх корисного використання. Саме прискорені амортизаційні відрахування дають змогу активізувати оновлення засобів виробництва.

Також не можна не погодитись із думкою В. І. Левіна щодо доцільності запровадження спрощеного порядку списання вартості новопридбаних виробничих основних засобів 4 групи на витрати виробництва [6, с. 148]. Дослідник зазначає, що «статтею 138.3 ПКУ встановлено мінімально допустимі строки амортизації основних засобів та інших необоротних активів 4 групи (машини й обладнання) — п'ять років. Проте, згідно з пп. 138.3.3 Кодексу [1], для електронно-обчислювальних машин, інших машин для автоматичного оброблення інформації, пов'язаних із ними засобів зчитування або друку інформації, пов'язаних із ними комп'ютерних програм тощо, мінімально допустимий строк корисного використання законодавчо встановлений до двох років. Поширення останньої норми на новопридбані виробничі основні засоби четвертої групи дасть підприємствам, які здійснили інвестиції у такі активи, можливість протягом двох років зменшувати об'єкт оподаткування на їхню вартість. Четверта група основних засобів та інших необоротних активів обрана, виходячи з необхідності стимулювання інвестицій у виробничу сферу, спрямованих на оновлення основних виробничих засобів, з урахуванням їх швидкого матеріального та морального зносу, активного використання в діяльності МСБ. Такий механізм стимулюватиме інноваційне інвестування у його проекти» [13, с. 561]. Погоджуючись із цією думкою, варто зазначити, що амортизаційні відрахування є найстабільнішим джерелом коштів для підприємства, оскільки не залежать від зовнішніх обставин. Прискорена амортизація допомогла б малому бізнесу вийти на якісно новий рівень, особливо у сфері забезпечення основними засобами.

Окремо варто відзначити еволюційність переходу до загальної системи оподаткування. Одномоментне скасування спрощеного оподаткування може призвести до низки негативних наслідків, як-от: збільшення відсотку тіншового бізнесу, посилення адміністративного тиску тощо. Для запобігання цих негативних наслідків необхідно вдосконалювати загальну систему оподаткування шляхом недопущення адміністративного тиску на платників, спрощення податкової звітності, наближення податкового обліку до бухгалтерського.

Спрощена система оподаткування, з одного боку, дозволяє розвиватися малому бізнесу, а з іншого — стала інструментом маніпуляцій при сплаті податків. В Україні фахівці з фіскальної політики неодноразово дискутували про те, чи потрібна така система, чи дозволяє вона насправді бізнесу розвиватися, чи доцільно змінити модель збору податків. Останні істотні зміни, які стосувалися спрощеної системи оподаткування, вступили в дію 1 січня 2016 року. Нововведення полягали в тому, що підприємців розділили на 4 групи замість 6-ти. Новий проект Податкового кодексу України був опублікований у вересні 2016-го, але будь-яких змін для «спрощен-

ців» автори податкової реформи поки не підготували. Тим не менше експерти радять не розслаблятися і прогнозують у найближчі 2–3 роки перегляд державної політики щодо «спрощенців» [7, с. 17].

Запропонована єдина модель спрощеної системи оподаткування для суб'єктів малого бізнесу забезпечує рівність організаційно-правових форм підприємства, передбачає можливість послідовного переходу від одного рівня до системи іншого при зміні показників відповідності, створює об'єктивні умови, за яких рівень податкової навантаження чітко відповідає можливостям суб'єкта господарювання сплатити податки. При цьому зберігається мотивація підприємців до легалізації діяльності та мотивація місцевих органів влади до створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу.

Важливим аспектом мали б стати податкові привілеї для малого бізнесу. Використовуючи досвід країн ЄС, це могли б бути такі форми державної підтримки:

- звільнення деяких видів підприємств від необхідності ведення звітності про результати господарської діяльності та запровадження спрощеної системи бухгалтерського обліку і звітності;
- запровадження спеціальних режимів оподаткування податком на додану вартість деяких видів операцій, характерних для фермерських господарств і сільськогосподарських кооперативів;
- використання податків на оціночний дохід і мінімальних податків [3, с. 35].

За умов застосування спрощеної системи оподаткування обліку та звітності платники єдиного податку ведуть облік відповідно до статті 296 Податкового кодексу України, в якій визначено, що платники єдиного податку першої і другої груп та платники єдиного податку третьої групи (фізичні особи-підприємці), які не є платниками податку на додану вартість, ведуть Книгу обліку доходів. Платники єдиного податку третьої групи (юридичні особи) використовують дані спрощеного бухгалтерського обліку щодо доходів та витрат з урахуванням положень пунктів 44.2, 44.3 статті 44 Податкового Кодексу [1]. Для організації спрощеного бухгалтерського обліку такі платники єдиного податку опираються на Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку № 422, що передбачають просту і спрощену форму обліку для заповнення фінансового звіту ф. 2-м та Методичні рекомендації № 720, що визначають систему реєстрів, порядок і спосіб реєстрації та узагальнення інформації в них без застосування подвійного запису для складання ф. 2-мс. Слушно зауважити, що жодних особливостей обліку платники єдиного податку четвертої групи не мають, отже, повинні його вести відповідно до Закону «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» і мають право самостійно обрати форму обліку та звітності.

Таким чином, варто підсумувати, що в умовах сьогодення спрощена система оподаткування є механізмом підтримки не лише суб'єктів малого бізнесу, а й сільськогосподарських товаровиробників. В напрямі податкової реформи, що планується в 2018 році, пропонується ряд змін, які торкнуться спрощеної системи оподаткування. Змін щодо спрощеної системи обліку та звітності не передбачається, так як нові звітні й облікові форми для «спрощенців» перезатвердженні ще влітку 2015 року. В перспективі 2018 року уніфікувати ставку Єдиного соціального внеску до 20% на відміну від діючої 22%. Порівняння відмінностей, що планується запровадити щодо кожної групи спрощеного оподаткування, наведено в табл. 2.

Відповідно до вище окреслених напрямів реформування системи оподаткування в рамках податкової реформи України на 2018 р., варто відзначити, що наразі існує чотири групи платників єдиного податку. Але для першої та другої групи платників єдиного платника податків не спостерігаємо особливих змін в оподаткуванні. Для третьої групи платників, які відносяться до платників єдиного податку, спостерігаємо поступовий перехід механізму оподаткування на загальну систему сплати податків, підвищення рівня податкових ставок та зменшення обороту для 3-ї групи платників податків у 4 рази. Для платників 4-ї групи платників податків в Україні у 2018 році заплановано встановити ставки податку пропорційно площі та видам сільськогосподарських угідь.

Таким чином, удосконалені напрями реформування нової системи оподаткування в Україні передбачають врахування інтересів платників єдиного податку для першої та другої групи. Натомість, для інших груп платників єдиного податку в Україні передбачається їх поступовий перехід до загальної системи оподаткування. Але, на наш погляд, загальне реформування вітчизняної системи оподаткування має привести до повного спрощення податкової політики в Україні. Враховуючи зарубіжний досвід оподаткування, важливим підходом до вдосконалення податкової системи в Україні має стати розробка єдиного стандарту обліку та звітності, які будуть враховувати всі суперечності в наявних нормативно-правових актах вітчизняного податкового регулювання в сучасних умовах.

Висновки. Отже, оподаткування суб'єктів малого підприємництва потребує законодавчого вдосконалення та інтеграції до законодавства ЄС, враховуючи сучасні соціально-економічні реалії в Україні. По-перше, необхідно привести у відповідність показники річного обороту, зважаючи на економічний розвиток нашої держави, та запровадити показники річної сукупної вартості активів для визначення суб'єктів мікро- та малого підприємництва. По-друге, необхідно переосмислити сутність спрощеної системи оподаткування зі зменшення податкового тягаря для спрощення обліку і звітності платників. Спрощена система має бути перехідною ланкою до введення загальної системи оподаткування навіть для малого бізнесу із застосу-

Таблиця 2

Напрями реформування спрощеної системи оподаткування в рамках податкової реформи на 2018 рік

№ з/п	Група платників єдиного податку	2018 рік	Примітки
1	1 група	Фізичні особи підприємці, обмеження по видам діяльності, без найманих працівників, оборот 300000 грн. Ставка податку 10% від мінімальної заробітної плати на 1 січня.	Без змін
2	2 група	Фізичні особи підприємці, обмеження по видам діяльності, до 10 найманих працівників, оборот 1500000 грн. 20% від мінімальної заробітної плати на 1 січня	Базові норми без змін, однак не можна застосовувати спрощену систему оподаткування в сфері готельного, ресторанного господарства та реалізації верхнього одягу з хутра та шкіри
3	3 група	Фізичні і юридичні особи, кількість найманих працівників необмежена, оборот до 5 млн грн. Ставки податків: 2018: 5% +ПДВ або 10%	Планується зменшення обороту в 4 рази та поступове підвищення ставки оподаткування
4	4 група	Фізичні і юридичні особи сільськогосподарські товаровиробники, кількість найманих працівників необмежена, оборот до 100млн грн., Площа земель до 3 тис. га. Ставки податку пропорційно площі і видам с/г угідь	Встановлення обмежень щодо річного обороту та кількості сільськогосподарських угідь що перебувають в користуванні. Ставки податку пропорційно площі і видам с/г угідь

Джерело: складено та розраховано автором за даними: [8, с. 75].

ванням ефективних методів державної підтримки. По-третє, необхідно переглянути мінімальні строки амортизації відповідно до чинного ПКУ і можливість запровадження скороченої амортизації з метою виробничого оновлення підприємств, що сприятиме покращенню інвестиційної активності. Запровадження європейських стандартів повинно мати виважений характер, завжди включати оцін-

ку позитивних і негативних наслідків упровадження певної норми в українських реаліях.

Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні статусу резидента для платників єдиного податку та їх класифікація з урахуванням зарубіжного досвіду та укладання міжнародних договорів з метою уникнення подвійного оподаткування.

Література

1. Податковий кодекс України від 02.10.2010 року № 2755-VI [Текст] / Законодавство України [сайт]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Глебова А. І. Європейський досвід підтримки інноваційного малого і середнього підприємництва / А. І. Глебова // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2014. — Випуск 2. — С. 47–53.
3. Жужа М. К. Принципові ознаки малого підприємництва як суб'єкта оподаткування / М. К. Жужа // Європейські перспективи. — 2015. — Вип. 5. — С. 32–38.
4. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. С. Іванілов. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 728 с.
5. Кампо Г. М. Управління розвитком малого бізнесу регіону: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.05 / Г. М. Кампо; Ужгородський національний університет. — Ужгород, 2009. — 21 с.
6. Левін В. І. Прозорість оподаткування малого і середнього бізнесу в контексті євроінтеграційного вектору розвитку України / В. І. Левін // Наукові праці НДФІ. — 2015. — Вип. 1. — С. 138–149.
7. Левін В. І. Еволюція концепцій оподаткування малого та середнього бізнесу в контексті євроінтеграційного вектору розвитку України / В. І. Левін // Наукові праці НДФІ. — 2016. — Вип. 1. — С. 16–35.
8. Лещенко Р. М. Напрями вдосконалення оподаткування малого підприємництва: євроінтеграційний аспект / Р. М. Лещенко, А. А. Наум // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2017. — Випуск 43. — Том 2. — С. 72–75.
9. Орлов В. О. Вплив спрощеної системи оподаткування на подальший розвиток малого бізнесу / В. О. Орлов // Сталий розвиток економіки. — 2012. — № 3. — С. 78–81.
10. Панасюк О. В. Малый бизнес в Украине: тенденции развития и проблемы налогообложения / О. В. Панасюк // Бизнес Информ. — 2015. — № 6. — С. 102–107.
11. Пивоваров М. Розвиток інституту інфраструктури малого підприємництва: проблеми та шляхи його покращення / М. Пивоваров // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2013. — Вип. 1 (8). — С. 6–18.
12. Прокопенко О. В. Малі підприємства України: поточний фінансово-економічний стан / О. В. Прокопенко, Л. Б. Криворучко // Механізм регулювання економіки. — 2010. — № 3 (1). — С. 167–175.
13. Сімків Л. Є. Тенденції розвитку малого підприємництва в Україні в умовах диспропорційності економічного зростання / Л. Є. Сімків, С. А. Побігун // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2015. — Вип. 3. — С. 560–564.
14. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [сайт]. — Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>
15. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [сайт]. — Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>
16. Офіційний сайт статистичної служби Європейського союзу [сайт]. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>

References

1. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.10.2010 roku № 2755-VI [Текст] // Zakonodavstvo Ukrainy [сайт]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Hliebova A. I. Yevropeyskiy dosvid pidtrymky innovatsiinoho maloho i serednoho pidpriumnytstva / A. I. Hliebova // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. — 2014. — Vol. 2. — P. 47–53.
3. Zhuzha M. K. Pryntsyypovi oznaky maloho pidpriumnytstva yak subiekta opodatkuvannia / M. K. Zhuzha // Yevropeyski perspektyvy. — 2015. — Vol. 5. — P. 32–38.
4. Ivanilov O. S. Ekonomika pidpriumnytstva: pidruch. [dlia stud. vyshch. navch. zakl.] / O. S. Ivanilov — K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2009. — 728 p.
5. Kampo H. M. Upravlinnia rozvytkom maloho biznesu rehionu: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: spets. 08.00.05 / H. M. Kampo; Uzhhorodskiy natsionalnyi universytet. — Uzhhorod, 2009. — 21 s.
6. Levin V. I. Transparentnist opodatkuvannia maloho i serednoho biznesu v konteksti yevrointehratsiinoho vektoru rozvytku Ukrainy / V. I. Levin // Naukovi pratsi NDFI. — 2015. — Vol. 1. — P. 138–149.

7. Levin V. I. Evoliutsiia kontseptsii opodatkuvannia maloho ta serednoho biznesu v konteksti yevrointehratsiinoho vektoru rozvytku Ukrainy / V. I. Levin // Naukovi pratsi NDFI. — 2016. — Vol. 1. — P. 16–35.
8. Leshchenko R. M. Napriamy vdoskonalennia opodatkuvannia maloho pidpriemnytstva: yevrointehratsiinyi aspekt / R. M. Leshchenko, A. A. Naum // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. — 2017. — Vol. 43. — Tom 2. — P. 72–75.
9. Orlov V. O. Vplyv sproshchenoi systemy opodatkuvannia na podalshyi rozvytok maloho biznesu / V. O. Orlov // Stalyi rozvytok ekonomiky. — 2012. — Vol. 3. — P. 78–81.
10. Panasiuk O. V. Malyy byznes v Ukrainy: tendentsyy razvytyia y problemy nalohooblozhenyia / O. V. Panasiuk // Biznes Inform. — 2015. — Vol. 6. — P. 102–107.
11. Pyvovarov M. Rozvytok instytutu infrastruktury maloho pidpriemnytstva: problemy ta shliakhy yoho pokrashchennia / M. Pyvovarov // Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava. — 2013. — Vol. 1 (8). — P. 6–18.
12. Prokopenko O. V. Mali pidpriemstva Ukrainy: potochnyi finansovo-ekonomichnyi stan / O. V. Prokopenko, L. B. Kryvoruchko // Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky. — 2010. — Vol. 3 (1). — S. 167–175.
13. Simkiv L. Ie. Tendentsii rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini v umovakh dysproportsiinosti ekonomichnoho zrostantia / L. Ie. Simkiv, S. A. Pobihun // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. — 2015. — Vol. 3. — P. 560–564.
14. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy [сайт]. — Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>
15. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy [сайт]. — Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>
16. Ofitsiinyi sait statystychnoi sluzhby Yevropeiskoho soiuzu [сайт]. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>

Дегтяр Олег Андрійович

*доктор наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри менеджменту і адміністрування
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова*

Дегтярь Олег Андреевич

*доктор наук государственного управления, доцент,
доцент кафедры менеджмента и администрирования
Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А. Н. Бекетова*

Diegtiar Oleg

*Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management and Administration
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Острогляд Оксана Григорівна

*асистент кафедри менеджменту і адміністрування
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова*

Острогляд Оксана Григорьевна

*ассистент кафедры менеджмента и администрирования
Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А. Н. Бекетова*

Ostrogliad Oksana

*Assistant Professor of the Department of Management and Administration
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ САМОМЕНЕДЖМЕНТУ В УПРАВЛІННІ СТІЙКИМ РОЗВИТКОМ ОРГАНІЗАЦІЇ

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДОВ САМОМЕНЕДЖМЕНТА В УПРАВЛЕНИИ УСТОЙЧИВЫМ РАЗВИТИЕМ ОРГАНИЗАЦИИ

THE USE OF METHODS OF SELF-MANAGEMENT IN THE MANAGEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ORGANIZATION

Анотація. В статті розглядається підхід до сталого розвитку організації на основі методів самоменеджменту. Досліджується самоменеджмент не тільки з позицій особистих технологій, але і самоменеджмент робочих команд на основі мобілізації та збереження внутрішніх джерел самоорганізації і самовдосконалення, а також активної участі персоналу в організації самоврядування. Обґрунтовується можливість, забезпечити сталий розвиток організації методами самоменеджменту.

Ключові слова: самоменеджмент, принципи самоменеджменту, сталий розвиток організації, персонал.

Аннотация. В статье рассматривается подход к устойчивому развитию организации на основе методов самоменеджмента. Исследуется самоменеджмент не только с позиций личных технологий, но и самоменеджмент рабочих команд на основе мобилизации и сохранения внутренних источников самоорганизации и самосовершенствования, а также активного участия персонала в организации самоуправления. Обосновывается возможность, обеспечить устойчивое развитие организации методами самоменеджмента.

Ключевые слова: самоменеджмент, принципы самоменеджмента, устойчивое развитие организации, персонал.

Summary. The article discusses the approach to sustainable development of the organization based on the principles of self-management. Self-management is examined not only from the standpoint of personal technologies, but also self-management of working teams on the basis of mobilization and preservation of domestic sources of self-organization and self-improvement, and active staff participation in the organization of self-government. Justifies the opportunity to ensure the sustainable development of the organization methods of self-management.

Key words: self-management, the principles of self-management, sustainable development of the organization staff.

Постановка проблеми. Підприємства, що розвиваються не можуть існувати без постійного прагнення до оновлення і розвитку. Особливість функціонування таких підприємств у першу чергу полягає в готовності самих підприємств в умовах підвищеного ризику, нестійкості впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища самостійно знаходити і втілювати в життя такі рішення, які б дозволили отримувати очікуваний прибуток і результат за рахунок використання своїх власних ресурсів у процесі розвитку, а також сприяли б їх сталому розвитку.

Для досягнення таких цілей основу розвитку підприємств повинні складати люди, творчий підхід персоналу до вирішення проблем, спрямованість на інноваційну діяльність, націленість на успіх, розуміння своїх сильних і слабких сторін, готовність до ризику, вміння керувати своєю діяльністю.

З одного боку, вони є творцями організації, визначають їх цілі, вибирають методи досягнення цих цілей. З іншого боку, люди — найважливіший ресурс в процесі досягнення цілей розвитку організації. Від мотивації персоналу до саморозвитку і самовдосконалення залежить, наскільки успішно буде розвиватися це підприємство. Людино-розмірні системи вимагають особливих стратегій діяльності, заснованих на самоорганізації людського фактора, прагнення до саморозвитку і самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням здійснення управління сталим розвитком організації на принципах самоменеджменту присвячено чимало наукових робіт як вітчизняних, так і зарубіжних. Розробкою теоретичних засад самоменеджменту займалися такі дослідники, як М. Їжа [14], та ін. Віддаючи належне їх науковим напрацюванням з цієї проблематики, слід зауважити, що дослідження в напрямку здійснення сталого розвитку організації на принципах самоменеджменту мають загально науковий сенс і носять більш описовий характер. Однією з причин такої спрямованості досліджень є відсутність дієвого, науково обґрунтованого підходу і методу, який би враховував комплексну природу самоменеджменту.

Формулювання цілей статті. Ціллю даної статті є з'ясування можливості забезпечити стійкий розвиток організації методами самоменеджменту, а також надання пропозицій з удосконалення даного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Людина приходить в організацію для здійснення своїх власних цілей, зі своїми потребами та інтересами, підпорядкованими цілям організації. Абсолютна більшість дослідників однозначно пов'язують соціально-економічний розвиток організації зі здатністю людського фактора до самоорганізації [10, с. 64]. Вважають, що без урахування фактора особистості неможливо вирішити ніякі соціально-економічні проблеми. Л. Головкова, досліджуючи ефективність функціонування корпорацій, в якості першого рівня

обов'язкових умов виділяють рівень особистості, яка усвідомила сутність перетворень в економіці, свою роль у процесах перетворення і практичному підприємстві, а також має в цьому активну позицію. Здійснення цієї позиції безпосередньо залежить від якості самоврядування особистості або особистісного самоменеджменту [4, с. 67].

Перш ніж розкрити сутність, структуру, принципи і функції самоменеджменту, необхідно відзначити, що на сьогоднішній день немає загальноприйнятого його визначення. Характерною особливістю самоменеджменту є розгляд його з позицій особистих технологій у структурі реалізації соціально-психологічного аспекту управління.

Самоменеджмент, стверджує Ж. Вірна, а більш правильно самоврядування — це самостійність і особисте управління собою. Частина слова «само» використовується в позначенні тих видів діяльності, типів активності, в яких об'єкт той же самий, що і суб'єкт [1, с. 64].

Самоврядування притаманне будь-якій соціальній системі, оскільки воно реалізує потребу людини до вільнодумства, самовираження, саморозвитку, самоствердження і самовдосконалення [5, с. 18]. На відміну від регламентованого управління ієрархія підпорядкування самоврядування або відсутня взагалі, або виражена дуже слабо. Процес самоврядування є елементом демократизації управління шляхом безпосередньої участі виконавців у розробці стратегії розвитку організації, а значить, в знаходженні оптимальних рішень при досягненні поставлених цілей. Самоврядування передбачає обов'язкове задоволення потреб та інтересів персоналу в частині забезпечення життєдіяльності, конкурентоспроможності і сталого розвитку організації. Процес самоврядування не може бути жорстко регламентований законодавчими актами та внутрішніми положеннями організації. Самоврядування засноване на об'єктивізм активного персоналу. Для мобілізації та активізації людського фактора організації актуально удосконалення технології управління на основі розробки процедур взаємодії ланок професійного управління і самоврядування.

У разі жорсткої регламентації з боку адміністративно-управлінського персоналу самоврядування вироджується в звичайне управління з чітким дотриманням субординації і з неминучою втратою низки потреб та інтересів, що активізують членів колективу.

Динамізм самоврядування як форми керівництва підприємством полягає в колективному характері прийнятих рішень і визначає виробниче самоврядування, самоврядування, яке володіє відмінними особливостями, які визначаються сферою діяльності підприємства і його положенням в народно-господарському комплексі [9, с. 52].

Таким чином самоврядування охоплює широке коло економічних, соціальних, політичних та інших проблем, його розвиток і вдосконалення мають

тривалу історію. Сьогодні у зв'язку з необхідністю сталого розвитку суспільства, з прискоренням соціально-економічного розвитку в Україні, підвищення ролі людського фактора та його здатності до саморозвитку і самовдосконалення самоврядування виступає важливим фактором управління.

Поняття «самоменеджмент» має три особливості: по-перше, кожна дія має завершитися якимось конкретним результатом і мати реальний і матеріальний характер; по-друге, об'єкт, на який спрямована діяльність, і суб'єкт цієї діяльності збігаються (дія спрямована на самого себе); в-третьє, в центрі уваги стоїть те, що суб'єкт як джерело активності може зробити сам.

Самоменеджмент в економічній літературі розглядається з позицій особистих технологій саморозвитку і самовдосконалення.

Б. Герасімов, розглядаючи методологічні аспекти теорії організації, стверджує, що особиста технологія є частиною менеджменту підприємства [3, с. 52]. Особиста технологія також передбачає раціональну організацію діяльності персоналу, створення особистісних передумов успішної діяльності та розвитку співробітників підприємства, а також управління особистістю як відкритою, динамічною і нерівноважною системою, багаторівневий процес самодіяльності подолання та піднесення себе, випереджальне відображення дійсності, а також спосіб організації життя.

При цьому цілями самоменеджменту, на думку Б. Герасімова, є:

- 1) перетворення особистості (як першочергова методологічна проблема);
- 2) економія часу;
- 3) виявлення і використання власних можливостей;
- 4) проектування зовнішнього середовища;
- 5) виявлення та аналіз уроків свого досвіду;
- 6) раціональна організація діяльності [3, с. 54].

Якщо ми можемо говорити про самоменеджмент конкретної людини, передбачається, що можна використовувати цей термін більш узагальнено, використовуючи терміни та визначення, що застосовуються до самоменеджменту особистості. Діяльність окремого працівника значною мірою опосередкована трудовим колективом, який в свою чергу є складовою частиною системи організації, що дозволяє говорити про їх взаємозв'язок і системну спрямованість стосовно до самоорганізації людського фактора в колективній формі. Це твердження може служити основою самоменеджменту: не індивід, не окрема особа, а відносини стають предметом уваги. Очевидно, що система самоменеджменту спирається на особисті якості людей, їхні устремління, на поліпшення і саморозвиток, спрямована на більш повну реалізацію себе, на прагнення людини до можливо більш повного виявлення і розвитку своїх професійних якостей.

В енциклопедичних словниках самоменеджмент тлумачиться в наступних аспектах. Самоменедж-

мент — послідовне і цілеспрямоване використання керівником (фахівцем і т.д.) випробуваних методів і практичних прийомів роботи в повсякденній діяльності для підвищення ефективності виконуваних процедур і операцій, досягнення намічених цілей. Спрямований на максимальне використання працівником власних можливостей і свідоме управління своїм робочим часом [7, с. 314]. Таке визначення також розглядає самоменеджмент по-перше як менеджмент горизонтальних самоорганізованих м'яких соціально-економічних систем через оптимізацію взаємозалежності і мінімізацію кількості партнерських типів відносин сторін. По-друге, як організація особистої роботи менеджера, що включає такі елементи, як: постановка цілей, планування, визначення пріоритетів, організація трудового процесу, самоконтроль [6, с. 148]. Також менш особистісно спрямоване визначення дає В. Колпаков, визначаючи самоменеджмент як послідовне і доцільне використання випробуваних методів роботи в повсякденній практиці [8, с. 13]. А Сімонова зазначає, що самоменеджмент це організаційно-координуюча діяльність в умовах нестійкого простору самоорганізації людського фактора [11, с. 191].

Грунтуючись на результатах цих досліджень, можна зробити висновок, що самоменеджмент, як і самоврядування, є складовою частиною людини. Самоврядування — це перш за все управління своїми силами для досягнення поставлених цілей або участь усіх членів організації в діяльності органів управління. Ототожнюючи два поняття — «самоменеджмент» і «самоврядування», А Сімонова визначає, що ефективне самоврядування об'єктивно пов'язане з людською природою і соціальним управлінням [11, с. 195].

Все це дозволяє нам розглядати самоменеджмент як систему, як комплексне, цілісне уявлення самоменеджменту на рівні персоналу, на рівні керівника і на рівні робочих команд (груповий самоменеджмент), що в сукупності являє самоменеджмент в цілому, можна сказати, інтегративний самоменеджмент.

До властивостей самоменеджменту як системи можна віднести: цілісність, централізованість, адаптивність, сумісність, зворотний зв'язок, неадитивність відносин (виникнення нової якості як продукту інтеграції), емерджентність, синергічність, мультиплікативність. У самоменеджмент активно запроваджуються принципи, концепції і підходи, що використовуються в сучасному менеджменті. Принципи самоуправління і самоорганізації в ньому збігаються. Формулювання визначення самоменеджменту означає послідовне і цілеспрямоване використання випробуваних методів і застосування повсякденної практики у цілях оптимального використання наявних внутрішніх ресурсів [12, с. 56].

Особливий інтерес для дослідження самоменеджменту представляють прямі і зворотні зв'язки управління, які полягають в тому, що при переході від

прямого до зворотного зв'язку відбувається взаємозаміна суб'єкта і об'єкта впливу. Суб'єкт стає об'єктом, а об'єкт — суб'єктом. Саме єдність «суб'єкт-об'єктних» та «об'єкт-суб'єктних» взаємодій визначає цілісність структури системи самоменеджменту підприємства. Також необхідно враховувати, що розчленування реальних виробничо-господарських організацій на «об'єкт» і «суб'єкт» або керовані ланки і систему управління можливе лише в абстракції. На практиці кожна господарська одиниця від організації аж до безпосередніх виконавців є суб'єктом і об'єктом одночасно.

Цілями самоменеджменту є:

- перетворення, розвиток організації за рахунок внутрішніх ресурсів (як першочергова методологічна проблема);
- раціональна організація саморозвитку;
- виявлення і використання власних можливостей;
- проектування зовнішнього середовища;
- виявлення проблем і аналіз досвіду;
- економія часу.

Підвищення ефективності самоменеджменту підприємств буде сприяти вирішенню наступних завдань:

- розробка наукового забезпечення самоменеджменту підприємств;
- розробка моделі та механізмів реалізації самоменеджменту підприємств;
- забезпечення підвищення професійної компетенції персоналу, а також прагнення персоналу до саморозвитку і самовдосконалення.

Самоврядування, будучи функцією людини у всіх сферах функціонування: політичній, соціальній, економічній, екологічній, правовій, — є також функцією організації в цих сферах. У кожній з цих сфер самоврядування має свої функціональні напрями, цілі, завдання, структуру тощо, тобто є підстава говорити про соціальне, політичне, екологічне, економічне та ін. самоврядування організації як про відносно самостійні сфери і складові системи самоменеджменту організації [2, с. 42].

В теорії управління прийнято розрізняти внутрішнє і зовнішнє управління. Зовнішнім називають керування, при якому керуючий вплив надходить в керовану систему ззовні. В цьому випадку керуюча система не входить до складу керованої, виділена в самостійний зовнішній орган. Слід зазначити, що стосовно організаціям поділ управління на внутрішнє і зовнішнє володіє певним ступенем умовності. Внутрішніми називають управління, при якому керуючий вплив формується в самій керованій системі, всередині неї. Орган управління, що виробляє управлінські впливи, утворює разом з керованою системою єдиний комплекс. Органи управління, а також особи, що здійснюють управління, входять при внутрішньому управлінні у склад керованої організації.

Різновидом внутрішнього управління як раз і є самоврядування або самоменеджмент. Самоврядування — це внутрішнє управління організацією, підприємством, компанією органами управління, що відіграє основну роль в управлінні. В умовах самоврядування зовнішнє управління обмежується відносно вузьким колом проблем загального характеру і втілюється у вигляді законів, указів, урядових постанов, національних програм, обов'язкових для широкого кола організацій та осіб, які потребують неухильного виконання всіма, на кого поширюється дія законодавчих та інших нормативних актів. З урахуванням цих обмежень самоврядні організації вправі самостійно приймати і здійснювати управлінські рішення, спираючись на власне, внутрішнє управління [5, с. 51].

Але необхідно зазначити, що немає абсолютно самоврядних організацій, як немає і абсолютно директивно керованих організацій. Самоменеджмент найбільш застосовний до акціонерних товариств, товариств, приватних організацій. Більш обмежені можливості самоменеджменту в державних установах, де існує держзамовлення, особливо це обмеження проявлялося в часи планової економіки.

Ґрунтуючись на аналізі літератури, можна визначити, що структуру системи самоменеджменту повинні складати наступні елементи: самоврядування (управління собою); самоорганізація (організація діяльності); саморегуляція (підтримання внутрішньої рівноваги); саморозвиток (формування пріоритетних якостей); самоконтроль (оцінка та проектування своєї діяльності); раціоналізація мислення; планування і облік часу; вибір цілей; інформаційний пошук; творче та інноваційне мислення.

Структура самоменеджменту повинна відповідати наступним вимогам. До них відносяться:

- спрямованість на результат, іншими словами, економічність;
- поєднання індивідуальних і загальних цілей;
- здатність структури забезпечувати сприятливі умови для реалізації процесу розвитку;
- ясність — чітке знання своїх завдань і обов'язків;
- поєднання стабільності і пристосовності, вона повинна спиратися на досягнення минулого і планувати майбутнє;
- гнучкість — швидка реакція на будь-які зміни як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі;
- стійкість у часі і здатність до самооновлення;
- надійність організації різних процесів.

Самоменеджмент — це комплексна інноваційна наука, яка тільки зароджується одночасно з формуванням ринкової економіки, являє собою складне соціально-економічне та організаційно-технічне явище, процес самоорганізації, має справу зі зміною станів і якостей, що передбачає наявність певних тенденцій та етапів, звідси він пов'язаний із закономірностями і принципами, які складають предмет будь-якої науки.

Самоврядування трудового колективу в той же час не виключає виникнення певних протиріч та розбіжностей інтересів. Формою їх подолання, зокрема, можуть служити різного роду трудові угоди. Іноді трудові угоди розглядаються в якості інструменту самоврядування.

Можливо дати деякі визначення змістовної частини самоуправління, зокрема з набору та інтерпретацій принципів, які в сукупності визначають сучасний підхід до самоменеджменту. Принципи самоменеджменту визначають на концептуальному рівні сенс менеджменту в умовах самоорганізації людських факторів або організаційних систем. Самоменеджмент ґрунтується не тільки на використанні своїх внутрішніх ресурсів, але й на збереженні власних, внутрішніх ресурсів комплексу «суб'єкт — об'єкт». Це твердження також дозволяє нам говорити про гетеростазис організації, тобто процес збереження сталості внутрішнього середовища організації за рахунок коштів самоврядування, але одного збереження недостатньо так як управління розвитком організації насамперед передбачає розвиток внутрішніх ресурсів. Гетеростазис передбачає наявність спеціальних ресурсозберігаючих технологій самоврядування, спрямованих на збереження найбільш професійною частини персоналу організації.

Розвиток внутрішніх ресурсів передбачає технології розвитку і навчання персоналу організації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Методами самоменеджменту можна забезпечувати відновлення життєвого циклу і виявляти траєкторії розвитку організації. Самоменеджмент стає ефективним способом реалізації нових реальностей розвитку організації, магістральним шляхом її розвитку. У чому б не проявлявся самоменеджмент — це самоменеджмент окремої особистості або колективу спільно працюючих людей, їхньої спільної діяльності, на основі мобілізації внутрішніх джерел вдосконалення персоналу і самої організації, а також їхню активну участь в органах самоврядування.

Самоменеджмент, крім усього сказаного вище, змінює не тільки саму філософію управління в частині розвитку довіри, професіоналізму, врахування динамічності соціально-економічних систем, але і характер відносин між співробітниками, їх націленість на успіх і досягнення.

На концептуальному рівні можна сказати, що самоменеджмент як координаційно-управлінський менеджмент в умовах горизонтальних самоорганізаційних процесів і систем стає фактично основою участі людини в процесі розвитку організації.

Література

1. Вірна Ж. Професійний самоменеджмент особистості: монограф. / Ж. Вірна, О. Фенина. — Луцьк: Вежа-Друк, 2016. — 212 с.
2. Виноградський М. Д. Управління персоналом.: навч. посіб. / М. Д. Виноградський, А. М. Виноградська, О. М. Шканова. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 502 с.
3. Герасимов Б. Н. Развитие функциональной структуры организации: монограф. / Б. Н. Герасимов. — Самара: СГЭА, 2003. — 164 с.
4. Головкова Л. С. Сукупний економічний потенціал корпорації: формування та розвиток: монограф. / Л. С. Головкова. — Запоріжжя: КПУ, 2009. — 339 с.
5. Десслер Г. Управление персоналом / Г. Десслер; [пер. с англ.]. — М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2016. — 799 с.
6. Дороніна, М. С. Самоменеджмент: сутність, умови виникнення і розвитку / М. С. Дороніна, В. І. Пересунько // *Економіка і управління*. — 2016. — № 4. — С. 7–12.
7. *Енциклопедія державного управління: у 8 т.* / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. — К.: НАДУ, 2011. — Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. — 2011. — 748 с.
8. Колпаков, В. М. Самоменеджмент: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. М. Колпаков. — К.: ДП «Видім «Персонал», 2008. — 528 с.
9. Коул Д. Управление персоналом в современных организациях / Д. Коул; [Пер. с англ. Н. Г. Владимирова]. — М.: ООО «Вершина», 2004. — 352 с.
10. Коровський А. В. Еволюція людського фактора економіки та проблеми його формування: Монографія. — К.: КНЕУ, 2004. — 184 с.
11. Симонова, А. А. Самоменеджмент педагога: сущность, содержание, технологии: монограф. / А. А. Симонова. — Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 2008. — 136 с.
12. Стаут Л. Управление персоналом Настольная книга менеджера / Л. Стаут [пер. англ.] — М.: Добрая книга, 2006. — 536 с.
13. Сулыма А. И. Концептуальные подходы в раскрытии сущности самоменеджмента / А. И. Сулыма // *Экономика и управление*. — 2010. — № 5. — С. 52–58.

Клунко Наталья Сергеевна

кандидат экономических наук,

доцент кафедры менеджмента, ВЭД и финансов

Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»

Klunko Natalia

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Management,

Foreign Economic Activity and Finance

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ СОТРУДНИЧЕСТВА МВФ И УКРАИНЫ: ВЛИЯНИЕ ТРАНШЕЙ НА ВНЕШНИЙ ДОЛГ СТРАНЫ

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF IMF AND UKRAINE COOPERATION: THE IMPACT OF TRANCHES ON THE EXTERNAL DEBT OF THE COUNTRY

Аннотация. В статье рассматривается предоставление траншей МВФ по системе stand-by для Украины и их влияние на ее экономику. Охарактеризованы этапы сотрудничества Украины и МВФ. Изучены программы взаимоотношений Украины и МВФ. Выделен ряд позитивных и негативных последствий сотрудничества Украины с МВФ. Показано финансовое положение Украины в МВФ. Рассмотрены стратегические задачи совершенствования сотрудничества Украины с МВФ. Обосновываются последствия предоставленных траншей в кризисное время и возможные последствия для экономики в случае последующего кредитования.

Ключевые слова: МВФ, экономика Украины, транши МВФ, реформы, финансовое положение, НБУ.

Summary. The article discusses the granting of IMF tranches by the stand-by system for Ukraine and their impact on its economy. The stages of cooperation between Ukraine and the IMF are characterized. Programs of mutual relations of Ukraine and the IMF have been studied. A number of positive and negative consequences of Ukraine's cooperation with the IMF have been singled out. The financial position of Ukraine in the IMF is shown. The strategic tasks of improving the cooperation of Ukraine with the IMF are considered. The consequences of the provided tranches in crisis time and possible consequences for the economy in case of subsequent crediting are justified.

Key words: IMF, Ukrainian economy, IMF tranches, reforms, financial position, NBU.

Постановка проблемы. На современном этапе в Украине сложилась кризисная ситуация в производственной и социальной сфере, финансово-бюджетной и банковской системах, в частности, снижение производства, рост безработицы, обострение социальной напряженности, значительный государственный долг и дефицит государственного бюджета, ликвидация банковских учреждений, инфляция и др. Для их преодоления, а также для обеспечения финансовой стабилизации и экономического роста государства, огромное значение имеют кредиты у международных финансовых организаций, в том числе Международного валютного фонда (МВФ).

Новая программа сотрудничества Украины с МВФ предусматривает выполнение нашим государством ряда условий, касающихся введения реформ для стабилизации и роста отечественной экономики.

В условиях глобализации все большее значение придается исследованию сотрудничества международных финансовых институтов и национальных органов регулирования и управления.

Современное состояние развития Украины связано со значительными вызовами внешнего и внутреннего характера. Результатом финансово-экономического кризиса стали проблемы платежного баланса, снижение ВВП, девальвация национальной валюты, значительное сокращение сырьевых доходов, стремительное падение индекса промышленного производства, рост инфляции, массовая безработица, отсутствие социальных гарантий, крах банковской сферы, сокращение возможностей доходов регионов. Все это усиленно политической нестабильностью в связи с временной потерей контроля над частью территории страны в сочетании с резким ростом расходов бюджета, детерминирован-

ным необходимостью увеличения финансирования обороны страны.

Привлечение средств от МВФ неоднозначно влияет как на экономику, так и на политическое положение страны, что вызывает дискуссии среди ученых, экспертов и общественности о необходимости сотрудничества с МВФ, ее оценки и дальнейшего сотрудничества.

Анализ последних исследований и публикаций. Практическая направленность и специфичность этой проблемы в отечественной литературе освещена недостаточно, однако, отдельные ее аспекты исследованы в работах В. М. Мельника, И. Я. Чугунова, В. Л. Кротюка, И. В. Запатриной, Р. С. Лысенко, В. В. Салтинского, И. Степаненко, В. П. Колосовой, В. Суценко, С. Круглика, А. П. Яценюка, И. А. Шумило, В. Л. Кротюка, Д. Лагутина и других ученых.

Среди иностранных ученых, занимающихся оценкой последствий взаимодействия МВФ со странами-членами, можно выделить Р. Киоуана, Д. Стиглиц, М. Юная, Б. Резника.

Вне их внимания остается еще целый ряд теоретических и методических подходов к определению принципов и критериев кредитования национальных экономик со стороны Международного валютного фонда.

Постановка задачи. Целью исследования данной темы является освещение практики сотрудничества Международного валютного фонда и Украины, в частности банковской системы и поддержки мероприятий органов регулирования и надзора, направленных на разработку рекомендаций и предложений по эффективному использованию финансирования и преодоления финансового кризиса, а также сформировать собственное определение преимуществ и недостатков деятельности Международного валютного фонда в Украине.

Изложение основного материала исследования. С сентября 1992 в соответствии с Законом Украины «О вступлении Украины в Международный валютный фонд, Международного банка реконструкции и развития, Международной финансовой корпорации, Международной ассоциации развития и Многостороннего агентства по гарантиям инвестиций» от 3 мая 1992 года № 2402-ХІІ Украина стала полноправным членом Международного валютного фонда.

Одним из важнейших обязанностей МВФ является предоставление кредитов государствам-членам, которые сталкиваются с трудностями в сфере платежного баланса. Эта финансовая помощь содействует странам, которые пытаются пополнить свои международные резервы, стабилизировать национальную денежную единицу, продолжать платить за импорт и восстановить условия для активного роста экономики. В отличие от других международных финансовых организаций, МВФ не предоставляет кредиты для конкретных проектов.

Государство-член может обратиться за финансовой помощью к МВФ, если у него есть потребность

в финансировании платежного баланса, в частности для покрытия сальдовых международных платежей по импорту, для погашения внешнего долга. Кредит от МВФ обеспечивает резервные возможности, облегчающие проведение мероприятий стабилизации и реформы, которые страна должна осуществить для исправления проблемы платежного баланса и восстановление условий для активного экономического роста.

После получения просьбы от государства-члена ресурсы МВФ обычно предоставляются в пределах «Договоренности о кредитовании», которая, в зависимости от применяемого инструмента кредитования, может предусматривать конкретные меры экономической политики и действия, которые страна соглашается осуществить для решения своей проблемы с платежным балансом. Программа экономической политики, лежащая в основе договоренности, разрабатывается страной на основе консультаций с МВФ и в большинстве случаев подается Исполнительному совету Фонда в «Письме о намерениях». Как только Совет утверждает договоренность, ресурсы МВФ обычно выделяются долями поэтапно, в соответствии с реализацией программы. Некоторые договоренности обеспечивают странам с высокими экономическими показателями одноразовый немедленный доступ к финансовым ресурсам МВФ и, следовательно, не требуют согласования требований относительно мер экономической политики.

С 1992 по 1994 годы сотрудничество Украины с МВФ предусматривало консультирование и оказание технической помощи для формирования отечественной денежной и банковской систем, в частности относительно функций и структуры Национального банка Украины, деятельности банковских и других финансово-кредитных учреждений, структуры валютного рынка, внедрение национальной денежной единицы и др.

Активное сотрудничество с МВФ Украина начала в октябре 1994 года протекало на уровне выполнения совместных экономических программ.

Международный валютный фонд — это валютно-финансовая организация межправительственного сотрудничества. Его политика и деятельность регулируются уставом, который называется Статьи соглашения МВФ [10]. Специфика Фонда по сравнению с другими межправительственными организациями заключается в том, что в своей деятельности он объединяет функции регулирования, финансирования, надзора и консультирования государств-членов в сфере валютно-финансовых отношений.

При предоставлении кредитов МВФ ставит перед странами-должниками некоторые политические и экономические условия, которые воплощаются в программах перестройки экономики. Как правило, указанные программы охватывают мероприятия, которые относятся к сфере бюджетно-налоговой, кредитно-денежной политики, ценового механизма,

внешней торговли, международных кредитных и валютно-расчетных отношений [6, с. 65].

Обобщенно можно выделить такие главные задания МВФ:

- содействие развитию международной торговли и валютных отношений;
- помощь в организации многосторонней системы платежей;
- поддержание стабильного валютного курса;
- поддержание равновесия платежных балансов стран;
- предоставление средств для покрытия дефицита платежного баланса стран-участниц.

Однако современные полномочия МВФ несколько превосходят его уставные обязанности. Деятельность МВФ в последнее время направлена не на регулирование межгосударственных валютно-финансовых отношений, а на консультирование стран, которые развиваются и получают кредиты. МВФ может настаивать на том, чтобы правительство, которое нуждается в финансовой помощи, ограничило кредитование и уменьшило государственные расходы, минимизировало заработную плату и возможность трудоустройства населения, девальвировало национальную валюту, сократило программы социального обеспечения и тому подобное.

Украина знакома с такой практикой за время сотрудничества с МВФ. За 2011–2012 годы миссии МВФ объявляли условия, при которых МВФ осуществит кредитование. К таким условиям можно отнести социальные инициативы украинской власти, реформы в сфере налогообложения, повышение

цены на газ для населения, проведение пенсионной реформы, сокращение дефицита бюджета и другие. Такой подход к кредитованию можно рассматривать как в позитивном, так и негативном свете. Предъявление условий кредитования стране стимулирует ее экономическое развитие и фактически является гарантом возврата долга. С другой стороны, такое явное вмешательство в экономику страны лишает ее экономической свободы и самостоятельности, что негативно отражается на политической ситуации потенциального должника [1].

Историю взаимодействия Украина и МВФ можно условно разделить на несколько этапов (таблица 1).

С 1994 года по 2017 год отношения МВФ с Украиной строились по трем механизмам кредитования:

Системный трансформационный заем (Systemic Transformation Facility — STF).

Договоренности о резервных кредитах стэнд-бай (Stand-by Arrangements — SBA). Соглашения о кредитах стэнд-бай заключаются сроком до 18 месяцев и даже до 3 лет в связи с увеличением дефицитов платежных балансов.

Механизм расширенного кредитования (Extended Fund Facility — EFF), который предназначен для предоставления кредитов на три года, при необходимости — до четырех и в больших размерах относительно квот, чем в пределах обычных кредитных долей.

Главным назначением кредитов стэнд-бай и механизмов расширенного кредитования является содействие странам-членам МВФ в реализации макроэкономических стабилизационных программ или структурных реформ.

Таблица 1

Этапы сотрудничества Украины и МВФ

№	Период (годы)	Сумма займа (млн долл. США)		Характеристика
		запланировано	получено	
1	1994–1995	1663,1	763,1	Трансформационный заем для поддержки платежного баланса
2	1995–1998	1935	1935	Трехлетняя программа «стэнд-бай» для финансирования дефицита платежного баланса и поддержания курса национальной валюты
3	1998–2002	2600	1591	Программа EFF направлена на пополнение резервов НБУ (предусмотрено было 2600 млн долл. США)
4	2002–2008	600 (зарезервировано)	0	Программы «предупредительный стэнд-бай» и «будущее — без долгов». Характеризуется бескредитными отношениями. Были проблемы с выполнением ряда требований
5	2008–2013	31550	14430	Программа «стэнд-бай» для пополнения золотовалютных резервов НБУ и государственного бюджета. Данный этап завершился снова бескредитными отношениями и техническими консультациями
6	2014–2017	17010	4590	Программа «стэнд-бай» рассчитана на 4 года 4 траншами. Два транша уже реализовано. Целью данных кредитов является снижение дефицита государственного бюджета с проведением соответствующих реформ

Источник: разработано автором на основе данных Министерства финансов Украины, Национального банка Украины и Международного валютного фонда.

Некоторые авторы выделяют два периода: первый, который охватывал конец 90-х годов прошлого века, второй — продолжается до сих пор [1, с. 65]. Первый период характеризуется взаимоотношениями в условиях становления валютной системы Украины и введения национальной денежной единицы — гривны. Второй период связан с необходимостью корректировки последствий мирового финансового кризиса для Украины и кризисных явлений внутри самой страны.

Отношения МВФ с Украиной, как и с другими постсоветскими республиками, строятся в соответствии с тремя типами программ [8].

Программа первого типа создана специально для этих стран и стран Восточной Европы. Она является своеобразной подготовительной программой, относительно простой в своих требованиях. Выполнение такой программы не требует составного инвестиционного аппарата в стране. Это первоначальная программа — программа системной трансформации экономики (Systemic Transformation Facility — STF), реализация которой дает возможность стране и Фонду сотрудничать.

Следующий шаг — это достаточно стандартная программа, которая называется «стенд-бай» (Stand-by). Это программа краткосрочного финансирования. Как правило, она длится от 12 до 13 месяцев и направлена на осуществление первоочередных мероприятий, необходимых для достижения макроэкономической стабилизации.

После реализации этой программы страна может заключать с МВФ соглашение о программе расширенного финансирования (Extended Fund Facility — EFF). Она рассчитана три года и направлена на закрепление достижений начальной стабилизации по программе «стенд-бай». Одновременно значительно больше внимания уделяется структурным изменениям в экономике, тем элементам, которые составляют основу дальнейшего экономического роста.

Во время первого этапа МВФ сыграл существенную роль в процессе введения гривны и поддержки ее функционирования в первые годы. Без посторонней помощи с такой задачей справиться было бы невозможно, особенно приняв во внимание отсутствие такого опыта у нашего государства во времена существования Советского Союза.

В течение периода 1996–2005 гг. объем полученной Украиной помощи со стороны МВФ составлял почти 2,5 млрд специальных прав заимствования (СПЗ), которые были получены в рамках программ Stand-by и расширенного финансирования.

С учетом того, что курс СПЗ определяется на основе корзины валют по состоянию на 15.03.2010 г. стоимость одной единицы СПЗ была эквивалентна 1,5 долларам США, то есть объем предоставленных Украине финансовых ресурсов составил почти 23,31 млрд долларов США [2, с. 89]. Следует отметить, что погашено около 11 млрд долл. США, то есть фактиче-

ски непогашенный долг перед МВФ составляет около 13 млрд долл. США [7; 8; 9]. Если перевести данную задолженность в расчете на душу населения, то данный показатель будет составлять 325 долл. США.

Став членом МВФ, Украина одновременно вошла в структуру Всемирного банка. Ей выделена квота в 10 678 акций на общую сумму в 1,3 млрд долларов США. Валютную наличность за членство Украины в банке на сумму 7,9 тыс. долларов США внесли Нидерланды.

Поскольку предоставленные со стороны МВФ средства зачисляются на счет Национального банка Украины, то это непосредственно повлияло на объемы его золотовалютных резервов и курс национальной валюты по отношению к ведущим валютам мира, так как полученные от МВФ средства в первую очередь идут на урегулирование спроса и предложения на валютном рынке.

В сентябре 1998 года с МВФ согласовано выделение Украине ссуды в рамках Программы расширенного финансирования («EFF») в поддержку широкомасштабной макроэкономической и структурной стабилизации на период 1998–2001 гг. на общую сумму 2,3 млрд долларов США, из которых в течение 1998 года получено 345 млн долларов США.

Кроме того, в 1998 году получено 51 млн долларов США в рамках кредита «стенд-бай», на финансирование программы макроэкономической стабилизации и структурных преобразований [3, с. 52].

Если сравнить временные рамки кредитования и девальвации национальной валюты, можно сделать вывод, что динамика обменного курса гривна / доллар США длительное время оставалась стабильной (2000–2008 гг.). Иначе говоря, наблюдается своеобразное «прикрепление» гривны к доллару США.

Процесс предоставления финансовых ресурсов Украины и их возвращение сопровождается отметками о купле-продаже соответствующего количества валюты для страны-заемщика. Это отражается в увеличении уровня внешнего долга государства [4, с. 50].

Согласно методологии, применяемой Мировым Банком, задолженность перед МВФ выделяется в отдельную группу. В мире такой вид долга составляет примерно 3–6%. Именно в 2008 году долг Украины перед МВФ удалось сократить до 2,45% от общего объема государственного долга [5].

Необходимо обратить внимание на то, что, начиная с середины 2005 года Украина перешла на консультационное сотрудничество с МВФ и постепенно начала рассчитываться по взятым обязательствам.

Одним из требований, которое содержится в «Вашингтонском консенсусе», является либерализация движения капиталов, которая означает снятие ограничений в доступе иностранных финансовых учреждений к внутреннему рынку государства. Украина, которая имела неразвитую инфраструктуру финансового рынка и невысокую степень интеграции

в мировое финансовое хозяйство, до последнего времени не чувствовала влияния существенных финансовых потрясений на отечественном финансовом рынке.

Однако, ситуация стремительно изменилась, когда на рынке появилось большое количество иностранных финансовых учреждений, которые в погоне за быстрыми прибылями заложили начало так называемого «потребительского бума» на импортные товары.

Приход иностранных финансовых учреждений был одним из условий увеличения иностранных финансовых инвестиций в отечественный финансовый сектор. В то же время другие отрасли народного хозяйства оставались вне внимания. Это привело к углублению структурных проблем в экономике страны, а бесконтрольная кредитная деятельность банков привела к стремительному росту импорта. Таким образом, основная движущая сила экономического роста не получала достаточных источников для финансирования.

Новые договоренности Украины с МВФ в апреле 2014 г. предусматривали предоставление Украине кредита в размере около 17 млрд долл. США в рамках программы «стенд-бай» рассчитанной на 24 месяца [9]. Два транша уже реализовано. Целью данных кредитов является снижение дефицита государственного бюджета с проведением соответствующих реформ. Соответственно, между Украиной и МВФ были подписаны так называемые «Меморандум об экономической и финансовой политике» и «Технический меморандум о взаимопонимании», которыми предусмотрено проведение целого ряда структурных изменений экономики страны и выставлен ряд требований, а именно: гибкий валютный курс, переход НБУ к таргетированию инфляции в течение 12 месяцев, повышение цен на газ, снятие регулятивных и налоговых препятствий по реструктуризации проблемной задолженности, усиление мер по взысканию задолженности ЖКХ, поддержание уровня минимальной заработной платы и прожиточного минимума, сокращение расходов на социальную помощь, увеличение платежей за пользование природными ресурсами, разрушение схем уклонения от налогообложения и тому подобное.

Сотрудничество Украины с МВФ имеет ряд позитивных и негативных последствий.

Положительными последствиями являются:

- внедрение реформ, целью которых является стабилизация украинской экономики и возвращение на путь роста;
- уменьшение дефицита государственного бюджета и улучшение ситуации с платежным балансом;
- стабилизация валютно-обменного курса гривны и усиление банковской системы, которая даст возможность экономике развиваться;
- увеличение золотовалютных резервов Национального банка Украины, что позволит существенно покрывать импорт;

- рост международного авторитета Украины, что позволит доступ к средствам других международных финансовых организаций и частных инвесторов;
- облегчение бремени по обслуживанию внешнего долга государства;
- реструктуризация части внешнего долга.

Негативными результаты сотрудничества Украины с МВФ являются:

- средства от МВФ могут быть потрачены не на структурные реформы;
- расходование средств на финансирование дефицита государственного бюджета;
- рост внешнего долга государства;
- повышение тарифов, которые платит население, в том числе за газ и др.

По нашему мнению, в сотрудничестве Украины с МВФ преобладают положительные результаты. За разные периоды наблюдается неполное использование средств, которые выделяет МВФ в соответствии с утвержденными программами и механизмов кредитования. Это негативно сказывается на кредитной истории нашего государства и является весомым резервным ресурсом по финансированию проведения как экономических, так и социальных реформ. Поэтому Украине необходимо обращать больше внимания на разработку и выполнение программ экономических действий, согласованных с МВФ. Более глубокий анализ сотрудничества Украины с Международным валютным фондом позволит предложить пути повышения эффективности использования кредитов этой международной финансовой организации.

Действующая программа кредитования экономики Украины с использованием механизма расширенного финансирования началась в марте 2015 года, и будет длиться до марта 2019 года.

Общий объем программы составил 17,5 млрд долларов, тогда как Украина пока привлекла только 8,7 млрд долларов из всей суммы (первый транш на 5 млрд долларов — в марте 2015 года, второй — на 1,7 млрд долларов в августе 2015 года, третий — на 1 млрд долларов в сентябре 2016 года, четвертый — на 1 млрд долларов в апреле 2017 года).

11 марта 2014 Совет директоров МВФ принял решение об увеличении финансирования Украины, без которого государству грозит банкротство. Новая четырехлетняя программа с расширенным кредитованием (Extended Fund Facility, EFF) должна прийти на смену действующей Stand — by. EFF — объемнее и долгосрочнее, чем ее предшественница. Вместо двух лет срок кредитования возрастает до четырех, возврат кредитных средств увеличен почти в два раза (таблица 2).

Учитывая изложенное, сформируем стратегические задачи развития партнерства с Международным валютным фондом (табл. 3).

Таким образом, МВФ постепенно усиливает свое влияние на страны всего мира, в том числе и на

Таблица 2

Финансовое положение Украины в МВФ

1. Членский Статус: регистрация: 3 сентября 1992					Статья VII
2. Счет общих ресурсов		млн. СДР			% квоты
Квота		1 372,00			100,00
Валютные авуары МВФ (обменный курс)		4 075,00			297,02
Резервный транш. Позиция		0,02			0,00
3. Департамент СДР		млн. СДР			% распределения
Чистое совокупное распределение		1 309,44			100,00
Авуары		10,39			0,79
4. Непогашенные покупки и кредиты		млн. СДР			% квоты
Stand-by		2 703,13			197,02
5. Последние финансовые договоренности					
Тип	Дата регистрации	Окончание срока	Утвержденное количество, млн. СДР	Количество СДР, млн. СДР	
Stand-by	28 июля 2010	27 декабря 2012	10000.00	2250.00	
Stand-by	5 ноября 2008	27 июля 2010	11000.00	4000.00	
Stand-by	29 марта 2004	28 марта 2005	411,60	0,00	
6. Прогнозируемые выплаты в Фонд (млн. СДР на основе текущего использования ресурсов, имеющихся авуаров в СПЗ)					
Выплаты	Годы				
	2014	2015	2016	2017	2018
Основные	1734,38	968,75			
Сборы, %	17,70	8,55	1,78	1,57	1,57
Общие	1752,07	977,30	1,78	1,57	1,57

Источник: построено авторами на основе [11]

Таблица 3

Стратегические задачи совершенствования сотрудничества Украины с МВФ

Уровни функционирования экономики	Сущность мероприятий
Макроуровень	Повышение эффективности реформ, планируемых к проведению в Украине, путем тщательного изучения опыта их реализации в государствах с похожими экономическими и геополитическими параметрами
	Повышение международного кредитного рейтинга Украины с целью создания инвестиционно-привлекательного климата для дальнейшего обеспечения развития стратегических отраслей экономики
	Стратегия управления внешним государственным долгом должна быть долгосрочной, стратегической, ориентированной на структурное реформирование экономики
	Необходима диверсификация источников привлечения средств в экономику Украины с последующим перемещением акцента в сторону инвестиционных ресурсов
	Управление внешним долгом и вероятные дальнейшие заимствования должны осуществляться с учетом не только потребностей государства, но и ее финансовой безопасности
Микроуровень	Совершенствование нормативно-правовой базы, управленческого и исполнительного аппарата государства, отвечающего за получение и использование ресурсов Фонда, и обеспечение строгого контроля за этими процессами
	Целевое использование заемных средств и средств, направленных на финансирование стратегически важных отраслей для экономики страны

Источник: составлено автором

Україну. Незважаючи на те, що наслідки співпраці України з МВФ є достатньо неоднозначними, економічне становище нашої держави змушує її звертатися до Фонду за наступними кредитами. Якщо розглядати перспективи майбутньої співпраці України з МВФ, то партнерство є достатньо важливим, враховуючи необхідність збереження належного іміджу України, який сприятиме підвищенню кредитного рейтингу нашої країни на міжнародних фінансових ринках і привабливості для іноземних інвесторів. Однак, слід розуміти, що поки Україна перебуває в залежності від МВФ, його вплив залишається важливим фактором формування нашої макроекономічної та соціальної політики.

Висновки. Таким чином, Україні необхідно здійснити конкретні кроки, спрямовані на підвищення рівня співпраці з Міжнародним валютним фондом, щоб забезпечити реальну можливість продовження кредитної програми та в разі потреби реструктуризації боргу України перед МВФ.

Цією метою необхідно приділити більше уваги не тільки виконанню програми економічних дій, узгодженої з МВФ, і забезпеченню

її прийняття державними установами як плану заходів, які потрібні не тільки для отримання кредитів, але й для реального реформування економічної системи країни, але й для розвитку відносин з МВФ по інших напрямках діяльності цієї міжнародної організації.

Проведений аналіз досвіду співпраці держав світу з МВФ свідчить про те, що в разі належної реалізації політики держави співпраця з Фондом може сприяти оновленню механізму державного управління, забезпеченню макроекономічної та фінансової стабільності, створенню умов для економічного зростання обмежених ресурсів. З наведеного матеріалу можна зробити висновки, що подальша співпраця України з Міжнародним валютним фондом повинна базуватися на проведенні глибоких структурних реформ для покращення внутрішньої та зовнішньої стабільності, зменшення девальвації гривні, покриття дефіциту бюджету. Однак, уряду країни необхідно враховувати, що умови отримання кредитів від МВФ сприятимуть зниженню рівня життя населення та збільшенню державного боргу, що може призвести до дефолту.

Литература

1. Гришина Л. О. Україна та Міжнародний валютний фонд: перспективи співпраці / Л. Гришина, П. Карась, В. Черешня // Сталій розвиток економіки. — 2013. — № 3. — С. 26–30.
2. Костюченко В. М. Аналіз впливу мвф на економічний суверенітет України / Костюченко В. М. // Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. Глобальні та національні проблеми економіки — Випуск 7. — 2015. — С. 823–827.
3. Пантелеева Н. М. Реформування міжнародної валютної системи в умовах формування нової фінансової архітектури / Фінансовий простір — № 3 (3). — 2011 — С. 28–42.
4. Міокова Н. В. Співробітництво України з Міжнародним валютним фондом / Н. В. Міокова // Статистика України. — 2011. — № 1. — С. 89.
5. Бохняк Н. І., Морозюк Д. І., Полагин Д. Д. Ефективність системи валютного регулювання в Україні / IV Міжнародна науково-практична конференція «Якість економічного розвитку: глобальні та локальні аспекти» (24–25 травня 2012 р.).
6. Магалаєв А. І., Гаденко А. О. Проблеми і специфіка фінансування країн-членів МВФ механізмом «стенд-бай» на сучасному етапі розвитку міжнародних фінансово-кредитних відносин [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/1_KAND_2013/Economics/2_57719.doc.htm
7. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Матеріали Міжнародного валютного фонду України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org>.
9. Матеріали Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
10. Матеріали Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
11. Цилинская Я. В. Аналіз співпраці України з МВФ / Я. В. Цилинская [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9247/1>.

References

1. Ghryshyna L. O. Ukraïna ta Mizhnarodnyj valjutnyj fond: perspektyvy spivpraci / L. Ghryshyna, P. Karasj, V. Cheresnja // Stalij rozvytok ekonomiky. — 2013. — # 3. — S. 26–30.
2. Kostjuchenko V. M. Analiz vazheliv vplyvu mvf na ekonomichnyj suverenitet Ukraïny / Kostjuchenko V. M. // Mykolajivskij nacionalnij universytet imeni V. O. Sukhomlynsjkogho. Ghlobaljni ta nacionaljni problemy ekonomiky — Vypusk 7. 2015 — S. 823–827.

3. Pantjeljejeva N. M. Reformuvannja mizhnarodnoji valjutnoji systemy v umovakh formuvannja novoji finansovoji arkhitektury // Finansovyj prostir — # 3 (3) 2011 — S. 28–42.
4. Miokova N. V. Spivrobotnyctvo Ukrainy z Mizhnarodnym valjutnym fondom / N. V. Miokova // Statystyka Ukrainy. — 2011. — # 1. — S. 89.
5. Bokhnjak N. I., Morozjuk D. I., Polaghyn D. D. Efektyvnistj systemy valjutnogho reghuljuvannja v Ukraini // IV Mezhdunarodnaja nauchno-praktycheskaja konferencyja «Kachestvo ekonomycheskogho razvytyja: ghlobaljnye y lokaljnye aspekty» (24–25 maja 2012 gh.)
6. Maghaljas A. I., Ghadenko A. O. Problemy i speciyfika finansuvannja krajin-chleniv MVF mekhanizmom «stend-baj» na suchasnomu etapi rozvytku mizhnarodnykh finansovo-kredytnykh vidnosyn [Elektronnij resurs] — Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/1_KAND_2013/Economics/2_57719.doc.htm
7. Derzhavnyj komitet statystyky Ukrainy [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Materialy Mizhnarodnogho valjutnogho fondu Ukrainy [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.imf.org>.
9. Materialy Ministerstva finansiv Ukrainy [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.minfin.gov.ua>.
10. Materialy Nacionaljnogho banku Ukrainy [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.bank.gov.ua>.
11. Tsilinskaya Ya. V. Analiz sotrudnichestva Ukrainy s MVF / Ya. V. Tsilinskaya [Elektronnyy resurs]. — Rezhim dostupa: <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9247/1>.

Козенкова Нелли Петровна
старший преподаватель кафедры финансов
Национальная металлургическая академия Украины
Kozenkova Nelli
Senior Lecturer of the Department of Finance
National Metallurgical Academy of Ukraine

ФИНАНСОВЫЙ КОНТРОЛЛИНГ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ БЮДЖЕТНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ

FINANCIAL CONTROLLING IN THE MANAGEMENT SYSTEM OF BUDGET ORGANIZATIONS

Аннотация. В статье рассмотрена возможность использования бюджетными организациями механизмов финансового контроллинга, как инновационного метода управления финансами.

Рассмотрена необходимость организации финансового контроля деятельности бюджетных организаций, сформированы его основные задачи. Выделены и охарактеризованы формы финансового контроля. Показана особая роль и задачи внутреннего финансового контроля.

Дана характеристика контроллинга и охарактеризованы основные подходы к его рассмотрению. Выделены основные формы контроллинга и, в частности, финансовый контроллинг. Описан механизм контроллинга, который включает цель и задачи, функции, субъекты и объекты, нормативно-правовое, информационное и методическое обеспечение, регламенты и инструменты. Охарактеризована сущность элементов механизма финансового контроллинга. Выделены основные этапы внедрения системы финансового контроллинга в деятельность бюджетной организации и сформировано содержание работ по каждому этапу.

Ключевые слова: финансовый контроль, контроллинг, финансовый контроллинг, концептуальная модель, механизм, внедрение.

Summary. The article shows the possibility of using financial control mechanisms by budget organizations as an innovative method of financial management.

The necessity of organizing financial control over the activities of budget organizations is considered, and its main tasks are formed. The forms of financial control are singled out and characterized. The special role and tasks of internal financial control is shown.

The characteristic of controlling is given and the basic approaches to its consideration are characterized. The main forms of controlling and, in particular, financial controlling are identified. The mechanism of controlling is described, which includes the purpose and tasks, functions, subjects and objects, regulatory and legal, information and methodical support, regulations and tools. The essence of the elements of the financial controlling mechanism is characterized. The main stages of implementation the system of financial controlling in the activities of budget organization are identified and the content of the work for each stage is formed.

Key words: financial control, controlling, financial controlling, conceptual model, mechanism, implementation.

Постановка проблемы. Современные условия развития национальной экономики характеризуются многообразием финансовых инструментов, используемых в деятельности субъектов рынка. Вместе с тем, финансовые инструменты и сделки с ними подвержены значительным рискам, связанным с услугами данного вида. При этом значительное количество нарушений происходит в сфере финансовой деятельности бюджетных организаций. В этих условиях возрастает

значение финансового управления и контроля как основных регуляторов финансового рынка, что требует использования финансовых технологий в сфере управления финансами. Одной из таких технологий управления финансами является финансовый контроллинг.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблемы формирования и реализации контроллинга достаточно широко освещались в зарубежных и отечественных исследованиях [1–3]. Наиболее

разработанными являются теоретические и методологические аспекты использования контроллинга в деятельности предприятий. В последние годы усиливается внимание ученых к вопросам построения системы финансового контроллинга [4]. Несмотря на значительное количество работ недостаточно охарактеризованы возможности использования финансового контроллинга в финансовой деятельности бюджетных организаций. Обобщение литературных источников по данной теме приводит к выводу, что контроллинг должен органически входить в систему управления и являться одной из основных функциональных подсистем, обеспечивающих реализацию управленческих решений в деятельности бюджетной организации.

Формулирование целей статьи (постановка задачи). Целью статьи является рассмотрение сущности финансового контроллинга, определение возможностей и условий его использования в финансовой деятельности бюджетных организаций.

Изложение основного материала. Система финансового контроля в бюджетной сфере представляет собой конгломерат экономических, финансовых и организационных отношений по поводу формирования, использования и обеспечения сохранности имеющихся ресурсов. Основными задачами финансового контроля является формирование системы внутренних и внешних механизмов обеспечения законности, правомерности и эффективности деятельности, предупреждение фактов бесхозяйственности, возможных упущений и злоупотреблений в сфере использования ресурсов и объектов государственной собственности.

Обычно выделяют четыре формы финансового контроля: государственный финансовый контроль, имеющий целью обеспечение исполнения государственного бюджета, контроль за использованием государственных ресурсов, реализацией финансовых и налоговых льгот, своевременного и полного поступления всех видов государственных доходов, финансированием затратной части бюджета; ведомственный финансовый контроль, направленный на обеспечение целевого использования ассигнований, их своевременный возврат в случае неиспользования по целевому назначению, представление отчетности; негосударственный финансовый контроль, ориентированный на получение достоверной финансовой отчетности об итогах деятельности организаций, а также соответствия порядка ведения учета и отчетности действующему законодательству; внутренний контроль, имеющий целью проверку обоснованности и своевременности уплаты налогов в бюджет, налоговое планирование, проверку использования выделенных бюджетных средств и субсидий, соблюдение законодательства [5].

Особое значение придается внутреннему контролю, который должен обеспечивать экономическую обоснованность и эффективность использования

имеющихся финансовых средств, предотвращение имущественных проблем бюджетных организаций, оценку достигнутых результатов, предупреждение и выявление финансовых нарушений. Однако основная задача внутреннего контроля состоит в оценке имеющихся резервов, преобразовании системы управления организацией, формировании стратегии и политики (учетной, финансовой, кадровой), преобразовании организационной структуры организации как формы адаптации к изменениям окружающей среды. Одним из таких организационных преобразований и является использование концепции контроллинга в управлении бюджетной организацией.

В широком смысле, контроллинг — это интегрированная система поддержки процесса планирования, контроля, анализа и принятия решений по всем функциональным сферам деятельности организации, обеспечивающая компромисс приоритетов всех групп участников через достижение баланса их интересов. При использовании контроллинга повышается степень управляемости организацией; обеспечивается своевременная адаптация системы управления к изменениям внутренней и внешней среды; эффективно используются ресурсы организации.

В зависимости от предметной области, основных функций, информационной базы и степени системной интеграции выделяют шесть основных подходов к рассмотрению контроллинга. Первый подход рассматривает контроллинг как систему информационного обеспечения управления затратами, т.е. практически как систему управленческого учета; второй — как информационную систему накопления информации для использования при планировании, управлении и оценке результатов; третий — как планирование и контроль; четвертый — как функцию менеджмента, обеспечивающую планирование, реализацию и управление по обратной связи; пятый — как метасистему управления, своеобразную систему «управления управлением»; шестой — как метафункцию, обеспечивающую управление, координацию, согласование и контроль процесса принятия управленческих решений.

Однако в рамках каждого из подходов возможно сформировать следующие положения: контроллинг — это система, охватывающая все функциональные подсистемы организации, комплексно ориентированная на будущее и интегрирующая все бизнес-процессы для повышения эффективности управления организацией. Главная задача контроллинга состоит в том, чтобы путем своевременной подготовки и предоставления управленческой информации ориентировать руководство на принятие оптимальных в конкретной обстановке решений и осуществление необходимых практических действий.

Объектами контроллинга являются все функциональные сферы деятельности организации, по которым возможно, например, выделение контроллинга производства, маркетинга, персонала, обеспечения

ресурсами и логистики и, наконец, финансового контроллинга.

Финансовый контроллинг определяют как подсистему контроллинга, нацеленную на обеспечение ликвидности, платежеспособности, финансового равновесия организации; как набор методик приведения учетной политики к виду, эффективному для данной деятельности, и обеспечивающему их гибкость по отношению к будущим изменениям; как координирующую систему, обеспечивающую концентрацию контрольных действий на приоритетных направлениях финансовой деятельности, выявление отклонений фактических результатов от предусмотренных и принятие оперативных решений; как автоматический процесс финансового управления в организации [6].

Функционирование системы финансового контроллинга осуществляется с помощью механизма, который включает следующие элементы — цель и задачи; функции; субъекты и объекты; нормативно-правовое, информационное и методическое обеспечение; регламент и инструменты.

Цель финансового контроллинга — сохранение финансовой стабильности организации в процессе управления финансами. К задачам относят обеспечение текущей и поддержание структурной ликвидности; обеспечение сбалансированности финансовых потоков; оперативную мобилизацию финансовых потоков и эффективное их использование, накопление и быстрое перераспределение денежных резервов, обеспечение доступа к внешним источникам финансирования; оптимальное размещение временно свободных денежных ресурсов; повышение управляемости и прогнозируемости финансовых потоков, прогнозирование наличия и движения денежных средств; проверка финансовой реализуемости плана функционирования и развития; бюджетирование как инструмент управления финансовыми ресурсами; разработку, координацию и реализацию финансовых планов; разработку методов составления и анализа финансовой отчетности; оценку финансовых методов и решений в области управления финансами; разработку и применение задач и методов решения вопросов, связанных с налогами; использование на практике финансово-экономических показателей и др.

К основным функциям относят наблюдение за ходом реализации заданий, установленных плановых показателей и нормативов; измерение степени отклонения фактических результатов от предусмотренных; диагностику ухудшений в финансовом состоянии организации; разработку оперативных решений по нормализации финансовой деятельности в соответствии с целями; корректировку отдельных целей и показателей финансового развития.

Функции финансового контроллинга также разделяют по основным подсистемам: учет (разработка системы отчетности, использование оптимального

набора показателей для анализа отчетности); планирование (финансовое планирование, обеспечение оптимального соотношения собственных и заемных финансовых средств, планирование и оптимизация налоговых выплат); анализ (разработка методов анализа отчетности, анализа отклонений); контроль (проверка соответствия фактических показателей плановым); информационное обеспечение (разработка системы обеспечения информацией о финансовом состоянии и перспективах организации), мониторинг (разработка системы раннего предупреждения возможных проблем).

Объектами финансового контроллинга являются управленческие процессы в финансовой деятельности предприятий, направленные на денежные потоки, финансовые ресурсы и структуру капитала. В качестве субъекта выступает служба контроллинга, обеспечивающая нормальный уровень платежеспособности организации.

В качестве нормативно-правового обеспечения выступают налоговое, гражданское, бюджетное законодательство; решения КМ Украины и вышестоящих организаций, приказы руководства, финансовые планы и бюджеты; методического обеспечения — методики учета затрат, оптимизации налоговых выплат, расчета показателей финансового состояния; информационного обеспечения — релевантная информация, необходимая для обеспечения финансовой деятельности.

Регламент включает применяемые методы и правила принятия решений по аспектам финансового контроллинга. Инструментами являются: международные стандарты финансовой отчетности (IFRS), система сбалансированных показателей (Balanced Scorecard), процессно-ориентированное управление (Activity-based management), управление затратами на основе видов деятельности (Activity based costing), управление рисками и изменениями (Enterprise risk management; Change management), новые подходы к планированию (Activity based budgeting; Priority based budgeting; Zero based budgeting), информационные технологии (IT / IS).

Построение системы финансового контроллинга основывается на следующих принципах: стратегической направленности (отражение приоритетов финансового развития); многофункциональности (обеспечение контроля приоритетных показателей развития, взаимосвязи контролируемых финансовых показателей с другими показателями, возможности сравнения показателей); ориентированности на количественные стандарты (конкретные показатели); своевременности операций (раннее предупреждение кризисного развития, устранение текущих отклонений прежде, чем они примут серьезный характер); гибкости построения (построение с учетом возможности приспособления к новым финансовым инструментам, нормам и видам осуществления финансовой деятельности, технологиям и методам осуществле-

ния финансовых операций); эффективности (расходы по организации контроллинга не должны превышать размеры снижения затрат, прироста доходов, увеличения прибыли и т.п.).

Внедрение финансового контроллинга представляет собой организационные изменения, затрагивающие такие взаимосвязанные и взаимодействующие переменные, как сотрудники, организационная культура, информационные технологии, структура и стратегия предприятия и может включать пять основных этапов.

Первым этапом является обоснование и принятие решения о внедрении. Основными факторами для бюджетной организации при этом выступают появление новых целей и условий функционирования; плохая согласованность целей; устаревшие методы планирования; отсутствие методик учета и анализа; дублирование или отсутствие некоторых функций, наличие конфликтных ситуаций при их выполнении; неудовлетворительная координация между подразделениями организации.

Второй этап — это диагностика существующих в организации элементов контроллинга и систематизация требований к реализации внедряемой системы контроллинга. Необходимо провести анализ существующих на предприятии систем учета, планирования, контроля и информационного обеспечения. На основе результатов проведенного анализа систематизируются основные проблемы и требования к системе, а также факторы, ограничивающие ее реализацию.

Постановка системы управленческого учета является одним из главных условий функционирования контроллинга и выделяется как третий этап организации. Система управленческого учета является центральным источником информации и должна быть организована таким образом, чтобы обеспечить возможность оперативного получения информации, необходимой для реализации функций планирования, контроля и анализа.

Четвертым этапом является разработка организационно-методической модели контроллинга, которая позволяет определить содержание контроллинга, взаимосвязь его элементов и принципы их функционирования. Модель может рассматриваться как вариант распределения полномочий и ответственности между основными взаимодействующими подразделениями в процессе внедрения системы контроллинга в организации.

Процесс формирования модели проводится в рамках реализации следующих аспектов:

- функциональный, на котором определяется цель создания системы и формулируются ее функции;
- элементный, на котором определяется необходимое количество сотрудников отдела контроллинга и в зависимости от функциональных обязанностей формируются требования к работникам и их полномочия;
- методический, на котором проводится определение основных методов и инструментов реализации функциональных обязанностей, адаптация методов финансового контроллинга к специфике организации;
- структурный, на котором определяется вид отдела контроллинга: внутренние взаимосвязи и зависимости между сотрудниками;
- организационный, на котором определяется способ включения отдела контроллинга в ОСУ организации, а также схема подчинения и ответственности сотрудников;
- коммуникационный, который предполагает формирование пакета внутренних документов, регламентирующих функционирование отдела, который характеризует функциональное взаимоотношение отдела с основными подразделениями.

И, наконец, пятый этап, предполагает выбор способа автоматизации контроллинга — либо на основе существующей информационной системы, либо современной специализированной системы.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Финансовый контролинг следует рассматривать в широком плане как систему постоянного информационно-аналитического обеспечения намеченного результата в процессах подготовки, принятия и реализации решений. Такой подход подчеркивает вхождение финансового контроллинга составной частью в общую систему управления финансами бюджетной организации, заостряет внимание на его практическом применении, позволяет определить ключевые направления принимаемых управленческих решений. Обобщение теоретического материала и опыта организации финансового контроллинга, позволяет утверждать, что он в целом содействует решению главных проблем финансового учета и управления, а также существенно повышает эффективность работы подразделений бюджетной организации.

Литература

1. Дитгер Х. Пик. Стоимостно-ориентированные концепции контроллинга / Хан Дитгер, Хунгенберг Харальд; [пер. с нем.] / [под ред. Л. Г. Головача, М. Л. Лукашевича]. — М.: Финансы и статистика, 2005. — 928 с.
2. Хорват П. Концепция контроллинга: Управленческий учет. Система отчетности. Бюджетирование: [текст] / Horvat & Partners; — [пер. с нем. 2-е изд.] — М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. — 269 с.
3. Маркіна І. А. Контролінг для менеджерів [текст]: навч. посіб. / І. А. Маркіна, О. М. Таран-Лала, М. В. Гунченко — К.: «Центр учбової літератури», 2013. — 304 с.
4. Терещенко О. О. Фінансовий контролінг: навч. посіб. / О. О. Терещенко, Н. Д. Бабяк. — К.: КНЕУ, 2013. — 407 с.
5. Дрозд І. К. Державний фінансовий контроль: навч. посіб. / І. К. Дрозд, В. О. Шевчук. — К.: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2007. — 302 с.
6. Фалько С. Г. Контроллинг в бизнесе. Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях / С. Г. Фалько, А. М. Карминский, Н. И. Оленев, А. Г. Примак. — М.: Финансы и статистика, 2012. — 254 с.

References

1. Ditger Kh. Pik. Stoimostno-orientirovannye kontseptsii kontrollinga / Khan Ditger, Khungenberg Kharald; [per. s nem.] / [pod red. L. G. Golovacha, M. L. Lukashevicha]. — M.: Finansy i statistika, 2005. — 928 s.
2. Khorvat P. Kontseptsiya kontrollinga: Upravlencheskiy uchet. Sistema otchetnosti. Byudzhetrovanie: [tekst] / Horvat & Partners; — [per. s nem. 2-e izd.] — M.: Alpina Biznes Buks, 2006. — 269 s.
3. Markina I. A. Kontrolyng dljamenedzheriv [tekst]: navch. posib. / I. A. Markina, O. M. Taran-Lala, M. V. Ghunchenko — K.: «Centr uchbovoji literatury», 2013. — 304 s.
4. Tereshhenko O. O. Finansovyy kontrolyng: navch. posib. / O. O. Tereshhenko, N. D. Babjak. — K.: KNEU, 2013. — 407 s.
5. Drozd I. K. Derzhavnyj finansovyy kontrolj: navch. posib. / I. K. Drozd, V. O. Shevchuk. — K.: TOV «Imeks-LTDI», 2007. — 302 s.
6. Falko S. G. Kontrolling v biznese. Metodologicheskie i prakticheskie osnovy postroeniya kontrollinga v organizatsiyakh / S. G. Falko, A. M. Karminskiy, N. I. Olenev, A. G. Primak. — M.: Finansy i statistika, 2012. — 254 s.

УДК 658.821 (045)

Лозовський Олександр Миколайович
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та адміністрування
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

Лозовский Александр Николаевич
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры менеджмента и администрирования
Винницкий торгово-экономический институт КНТЭУ
Lozovskyi Oleksandr
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Vinnytsia Institute of Trade and Economics KNUTE

Полякова Анастасія Віталіївна
студентка
Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Полякова Анастасия Витальевна
студентка
Винницкого торгово-экономического института КНТЭУ
Poliakova Anastasiia
Student
Vinnytsia Institute of Trade and Economics KNUTE

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ

ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ

THE IMPROVEMENT OF THE EFFICIENCY OF COMPETITIVENESS MANAGEMENT

Анотація. Стаття присвячена розгляду теоретичних аспектів визначення конкурентоспроможності підприємства і його продукції в сучасних умовах. Розглянуто методи, шляхи й етапи формування конкурентних переваг підприємства, в т.ч. й оцінки конкурентної позиції та фактори, що її визначають. Представлено стратегії адекватного реагування на мінливість ринкового середовища.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, система управління конкурентоспроможністю, конкурентоспроможність підприємств, сегментація, стратегія.

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению теоретических аспектов определения конкурентоспособности предприятия и его продукции в современных условиях. Рассмотрены методы, пути и этапы формирования конкурентных преимуществ предприятия, в т.ч. и оценки конкурентной позиции и факторы, ее определяющие. Представлены стратегии адекватного реагирования на изменчивость рыночной среды.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, система управления конкурентоспособностью, конкурентоспособность предприятий, сегментация, стратегия.

Summary. The article is devoted to the theoretical aspects of determining the competitiveness of enterprises and their products in modern conditions. Methods, ways and stages of formation of competitive advantages of the enterprise, including an assessment of a competitive position and the factors determining it. Presented strategies of adequately respond to the variability of the market environment.

Key words: competition, competitiveness, competitiveness management system, competitiveness of enterprises, segmentation, strategy.

Актуальність проблеми ефективності управління конкурентоспроможністю підприємств зростає в результаті інтеграції України в міжнародні організації і подальшого розвитку ринкової економіки. Проблема сутності конкурентоспроможності підприємства передбачає визначення основних функцій конкуренції, до яких належать: визначення ринкової вартості товару у процесі конкурентної боротьби; стимулювання впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво як засобу підвищення життєздатності підприємства та отримання переваг над конкурентами; сприяння вибору найефективніших форм власності та господарювання; формування високоєфективних конкурентних структур ринку.

Мінливі конкурентні умови потребують від підприємств вчасного відповідного реагування на зміни, що відбулися. Конкуренція є визначальним фактором впорядкування цін, стимулом інноваційних процесів (запровадження у виробництво нових винаходів та технологій). Вона сприяє витісненню з виробництва неефективних підприємств, раціональному використанню ресурсів, запобігає диктату виробників монополістів по відношенню до споживача.

Проблеми управління конкурентоспроможністю підприємств у різних аспектах досліджувалися видатними вченими економістами різних часів: І. Ансофом, П. Друкером, О. Ейснером, М. Кондратьєвим, А. Кюрно, А. Маршалом, М. Портером, Д. Рікардо, Дж. Робінсон, П. Самуельсоном, А. Смітом, Дж. Траутом, М. Тутан-Барановським, Ф. фон Хайєком, П. Хейне, Е. Чемберліном, Й. Шумпетером, а також сучасними науковцями, зокрема українськими й російськими Г. Азоевим, Л. Балабановою, Л. Варавою, О. Драган, П. Зав'яловим, Ю. Козаком, О. Коваленко, В. Конащуком, Р. Мажинським, С. Максимовим, К. Салигою, С. Салигою, А. Семеновим, Г. Семеновим, І. Сіваченком, Л. Соколовою, А. Темченко, А. Ткаченко, Р. Тяном, Р. Фатхутдіновим, Б. Холодом, А. Череп, А. Юдановим та іншими.

Метою даної статті є визначення можливостей підвищення рівня ефективності управління конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в сучасних умовах.

Конкуренція є рушійною силою розвитку суспільства, головним інструментом економії ресурсів, підвищення якості товарів і рівня життя населення. Змагання товаровиробників розвиває економіку, так як припиняють діяльність ті підприємства та організації, які не відповідають вимогам ринку і залишаються функціонувати тільки конкурентоспроможні [1, с. 115].

Конкурентоспроможність виявляється лише в умовах конкуренції і через конкуренцію. Проблема конкурентоспроможності була предметом вивчення економічної, соціологічної, юридичної

наук, при цьому кожна з них обґрунтовувала свої цілі, застосовувала специфічні методи дослідження цього інституту. Найчастіше поняття «конкурентоспроможність» вживають тоді, коли споживач обирає той чи інший товар або послугу фірми, враховуючи їх якісні показники.

Теоретичні проблеми забезпечення конкурентоспроможності завжди посідали чільне місце у системі наукових досліджень практично усіх економічних шкіл і течій. Можна стверджувати, що стан сучасної економічної науки в цілому, актуальність і невідкладність вирішення поставлених проблем її подальшого розвитку, аналіз ситуації, що склалась на підприємствах, вказують на необхідність забезпечення їх конкурентоспроможності. Слід урахувати й те, що в економічній науці, на нашу думку, ще чітко не сформувалася методологія формування системи управління конкурентоспроможністю підприємств. У процесі зародження знаходяться проблеми конкурентоспроможності, які визначаються окремими течіями та напрямками, що розвиваються на власних методологічних засадах або конкурують між собою [4, с. 257].

Для формування теоретичних основ конкурентоспроможності підприємств в умовах ринкової економіки необхідні: ретельний аналіз існуючих точок зору; критичне осмислення існуючих у світі підходів до конкурентоспроможності.

На процес управління конкурентоспроможністю підприємства чинять вплив фактори зовнішнього середовища, що, у свою чергу, розподіляються на дві групи: фактори мікросередовища та макросередовища. Мікросередовище становлять: споживачі; конкуренти; поставальники; посередники; контактні аудиторії. До макросередовища відносяться фактори, що впливають на підприємство та його мікросередовище та які воно не може контролювати. До складу макросередовища входять наступні групи факторів: економічні; соціально-культурні; політико-правові; технологічні; природно-географічні; демографічні.

Внутрішнє середовище є контрольованим фірмою та включає наступні фактори: маркетингову політику; фінанси; виробництво; кадри; управлінську структуру; інформаційно аналітичну систему. Позитивний чи негативний вплив цих факторів залежить від ефективності роботи відповідних структурних підрозділів підприємства.

Система управління конкурентоспроможністю підприємства є складовою стратегічного управління підприємством у вигляді сукупності двох взаємопов'язаних підсистем (керуючої та керованої), що забезпечують ефективність процесу виробництва та збуту продукції в частині раціональної організації діяльності всіх підрозділів і служб підприємства для формування його стійких конкурентних переваг у ди намічному ринковому середовищі.

Варто зазначити, кожне підприємство, яке виходить на ринок з власною продукцією, намагається

досягти переваги над іншими підприємствами-конкурентами. Можливості підприємства у досягненні такої переваги визначаються таким поняттям як конкурентоспроможність. Вивчення праць вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів дозволило нам виділити наступні принципи, яким повинно відповідати підприємство для підвищення конкурентоспроможності:

- 1) формування на основі нововведень, поліпшувань та змін;
- 2) безперервне удосконалення;
- 3) створення конкурентних переваг;
- 4) розгляд всіх складових, елементів, факторів внутрішнього і зовнішнього середовища;
- 5) постійне дослідження існуючих методик оцінки конкурентоспроможності підприємства і конкурентоспроможності продукції.

Варто зазначити, що на основі аналізу сукупності покупців вибираються критерії сегментації, які відрізняються для ринку товарів народного споживання і ринку товарів виробничого призначення. Для предметів народного споживання такі критерії встановлюються за результатами мотиваційного аналізу покупців.

Приймаючи рішення щодо виходу на ринок, можливостей його сегментації, фірма може застосувати три стратегії охоплення ринку: недиференційований, диференційований і концентрований маркетинг.

Недиференційований маркетинг розглядає ринок як єдину однорідну сукупність споживачів. Тобто фірма виходить на ринок з одним товаром і розробляє єдиний комплекс маркетингу, концентруючи увагу на загальних потребах споживачів, залишаючи поза увагою їхні відмінності. Перевагами даної стратегії є низька вартість продукції, низькі витрати на маркетинг, широкий потенційний ринок. До недоліків стратегії недиференційованого маркетингу можна віднести високий рівень конкуренції та незнання споживача.

Стратегія диференційованого маркетингу відтворює бажання фірми-виробника задовольнити потреби значної ринкової частки й орієнтується на значний ринковий потенціал. Стратегія диференційованого маркетингу передбачає охоплення декількох сегментів ринку й розроблення для кожного з них окремого комплексу маркетингу. Це зменшує для фірми рівень ризику й негативні економічні наслідки в разі невдачі на якомусь сегменті. До переваг даної стратегії можна віднести: досить вільний вихід на ринок, знання запитів споживачів, формування стійкого ставлення до товару. До недоліків відносять значні витрати на маркетинг, наявність конкурентів у кожному сегменті, характеристика диференціації товарів може змінитися в результаті зміни цінності споживача.

Концентрований або цільовий маркетинг орієнтований на вузьку специфічну групу споживачів через спеціалізований комплекс маркетингу, який спрямований на задоволення потреб саме цього сег-

мента. Стратегія цільового маркетингу ефективна, насамперед, для невеликих чи спеціалізованих підприємств, які виробляють продукцію конкретного призначення в обмеженій кількості. Для досягнення ринкового успіху важливо, щоб фірма краще, ніж конкуренти, задовольняла потреби обраного сегмента ринку. Водночас ця стратегія пов'язана з підвищеним рівнем ризику. Якщо обраний сегмент не виправдає надій, компанія зазнає збитків. Тому багато фірм надають перевагу диверсифікації виробництва й орієнтації на декілька сегментів.

На нашу думку, вибір стратегії недиференційованого, диференційованого або концентрованого маркетингу залежить від стадії життєвого циклу товару. На стадії впровадження й зростання, ми б радили застосовувати стратегію недиференційованого маркетингу з метою ініціювання первинного попиту на товар. З подальшим просуванням товару по життєвому циклу зростає рівень конкуренції й необхідність розширення товарного асортименту (тобто застосування стратегії диференційованого маркетингу) або переорієнтації діяльності на вузький ринковий сегмент (тобто застосування стратегії концентрованого маркетингу).

Стратегія розширення меж ринку передбачає вихід зі старою продукцією на нові сегменти ринку, на яких вона раніше не продавалася. Ця стратегія потребує додаткових витрат на вивчення нових ринків, рекламу, організацію доставки і продажу продукції на них, які повинні окупатися прибутком від додаткового продажу. Доцільно її застосовувати тоді, коли існуючий ринок насичений товаром, а резерви виробничої потужності та конкурентоспроможність продукції дозволяють збільшити обсяг її виробництва і продажу.

Стратегія удосконалення продукції орієнтує підприємство на її модифікацію або заміну новою на існуючому ринку. Така продукція призначається для тієї ж групи покупців, але більше відповідає потребам споживачів за складом, конструкцією чи формою, досконаліша і відповідно більш конкурентоспроможна. Ця стратегія застосовується тоді, коли продукція, яку виготовляє підприємство, застаріла і попит на неї падає, при витісненні її аналогічною продукцією конкурентів. Вона потребує істотних витрат на розробку і освоєння виробництва нової продукції, її рекламу. Позитивним в ній є орієнтація на перспективу і діяльність на добре вивченому ринку [2, с. 68].

Стратегія диверсифікації полягає в розширенні підприємством номенклатури своєї продукції і виступ з новими товарами на нових ринках, освоєння суміжних галузей виробництва. Диверсифікація може мати різні форми. Широко застосовується така форма диверсифікації як опанування нової продукції, що стосовно технології виробництва, експлуатаційного призначення обслуговування тісно пов'язана з виготовлюваною продукцією.

Іноді диверсифікація приймає конгломеративну форму, коли освоюються нові виробничі галузі діяльності, які не мають зв'язку з діючим виробництвом. Така диверсифікація організаційно складніша. Диверсифікація як стратегія виходу на ринок потребує великих витрат і повинна бути ретельно обгрунтована. Вона під силу фінансово сильним підприємствам і застосовується передусім у тих випадках, коли діяльність у межах однієї галузі виробництва обмежує ріст обсягу продаж і розвиток підприємства.

До важливих і ефективних шляхів цілеспрямованого підвищення якості продукції, її конкурентоспроможності на світовому і національному ринках небезпідставно відносять поліпшення стандартизації як головного інструменту фіксації і забезпечення заданого рівня якості. Адже саме стандарти і технічні умови відображають сучасні вимоги споживачів щодо технічного рівня та інших якісних характеристик виробів, тенденції розвитку науки і техніки.

Ринкові умови господарювання передбачають активне і широке використання організаційних чинників підвищення якості продукції на усіх підприємствах. До таких чинників відносяться: запровадження сучасних форм і методів організації виробництва та управління ним, які уможливають ефективне застосування високоточної техніки і прогресивної (бездефектної) технології; удосконалення методів технічного контролю і розвитку масового самоконтролю на усіх стадіях виготовлення продукції.

Нагальною потребою є розробка і використання різноманітних форм і методів дієвого соціально-економічного впливу на всю низку процесів формування і забезпечення виробництва високоякісної і конкурентоспроможної продукції. Ми вважаємо, що формами і методами економічного впливу на ці процеси є, перш за все, узгоджена система прогнозування і планування якості продукції, встановлення прийнятних для продуцентів і споживачів цін на окремі види товарів, достатньо потужна мотивація праці усіх категорій працівників підприємства, а соціального — всебічна активізація людського чинника, проведення правильної кадрової політики, створення належних умов праці та життєдіяльності.

Важливим елементом стратегії і тактики маркетингу є встановлення цін на продукцію підприємства. Ціноутворення є складним процесом, на який впливає ряд динамічних факторів. З їх врахуванням формування рівня ціни включає такі етапи:

- 1) формування вимог до політики ціноутворення, виходячи з маркетингових завдань щодо певної продукції;
- 2) визначення попиту на продукцію і його залежності від ціни;
- 3) аналіз конкуренції, цін і пропозиції конкурентів;
- 4) обчислення собівартості продукції;
- 5) вибір методу ціноутворення і встановлення ціни.

При розробці ціни повинні враховуватися завдання, які підприємство ставить на перспективний

і поточний період. Вони можуть бути різними: вихід у певний сегмент ринку, розширення меж ринку, одержання максимального прибутку за короткий період часу, виживання за умов гострої конкуренції або економічної кризи тощо. Кожне з цих завдань впливає на політику ціноутворення і рівень цін. В одних випадках ціни підтримуються на високому рівні (максимізація прибутку у поточному періоді), в інших — на низькому (завоювання ринку) або гранично низькому (виживання). Слід враховувати також державну політику в галузі ціноутворення, регулювання цін [4, с. 257].

У ціноутворенні особливе значення має співвідношення попиту і ціни. Для ринкової економіки властива закономірність, згідно з якою попит залежить від рівня ціни: її підвищення знижує попит і навпаки. Ця залежність у економічній теорії називається законом потоку. На рівні підприємства вона повинна бути конкретизована, як правило, у графічній формі щодо певної продукції й реальних умов за дослідними даними у процесі вивчення ринку.

Вплив конкуренції на рівень ціни залежить від типу ринку. Якщо ринок складається з великої кількості продавців однорідної продукції (ринок чистої конкуренції), кожний окремий продавець не може істотно впливати на рівень ціни. Вона утворюється на ринку і визначає рівень ціни на продукцію конкретного продавця. Деяко інше становище на ринку, де багато продавців продукції одного призначення, але різних варіантів, модифікацій, рівнів якості. Тут ціни різні, вони істотно залежать від споживчих, експлуатаційних показників продукції, відповідності її вимогам споживачів певного сегменту ринку, реклами. Проте внаслідок великої кількості продавців ціни на їх продукцію мають обмежений взаємний вплив.

Таким чином, в умовах ринкових відносин особливо важливим завданням для кожного підприємства стає процес управління його конкурентоспроможністю, який є складовою частиною загальної системи управління підприємством та спрямований на систематичне вдосконалення якості продукції, яка виробляється, пошук інноваційних рішень, розширення каналів збуту, зростання кількості споживачів та середньої вартості покупки та ін. Така політика розвитку підприємства має орієнтуватися на певні умови, зокрема на рівень інноваційності та науково-технічні розробки, ефективність використання ресурсів виробництва, рівень фінансової незалежності підприємства та ін.

Отже, для забезпечення власної життєдіяльності та підвищення прибутку, сучасне підприємство повинне мати власну індивідуальну систему управління конкурентоспроможністю, адаптовану до сучасних ринкових умов господарювання. Тобто, перш за все, це уміння максимально використовувати в своїх інтересах ринкову ситуацію з метою збільшення виробництва, надання послуг та

одержання максимального прибутку. Вважаємо, що головною метою процесу управління конкурентоспроможністю підприємства в ринкових умовах є оцінка можливостей підприємства щодо поліпшення або утримання власних ринкових позицій. Саме

потенційні можливості підприємства є головним козирем у конкурентній боротьбі, в якій перемагає той, хто має більш вагомий потенціал до зростання, захоплення ринку, агресивного наступу та маневрування на ньому.

Література

1. Васютіна І. О. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності підприємств / І. О. Васютіна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — Запоріжжя. — 2011. — № 5. — С. 114–118.
2. Должанський І. З. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посіб. / І. З. Должанський. — К.: Центр навчальної літератури, 2011. — 384 с.
3. Енциклопедія бізнесмена, менеджера, економіста / Р. Дяківа. — К.: Міжнародна економічна фундація, 2000. — 706 с.
4. Карпенко Е. М. Методологические подходы к оценке уровня конкурентоспособности предприятий / Е. М. Карпенко // Регіональні перспективи. — 2013. — № 3. — С. 256–259.
5. Панасенко Д. А. Конкурентоспроможність підприємства: шляхи підвищення / Д. А. Панасенко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — Львів: Видавництво Львівської політехніки. — 2012. — № 727. — С. 270–276.
6. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации: учебное пособие / Р. А. Фатхутдинов. — М.: Изд-во Эксмо, 2014. — 544 с.

Рисцов Ігор Костянтинович

*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри математичного моделювання економічних систем
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Рысцов Игорь Константинович

*кандидат физико-математических наук, доцент,
доцент кафедры математического моделирования экономических систем
Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»*

Rystsov Ihor

*Candidate of Physico-Mathematical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
Mathematical Modeling of Economic Systems
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

Каплун Олексій Олегович

*магістрант факультету менеджменту та маркетингу
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Каплун Алексей Олегович

*магистрант факультета менеджмента и маркетинга
Национального технического университета Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»*

Kaplun Oleksii

*Master of the Faculty of Management and Marketing of the
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

**ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ВАРТОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО
ЗБИТКУ ПАСАЖИРСЬКОГО АВТОТРАНСПОРТУ З УРАХУВАННЯМ ЯКОСТІ
ОБСЛУГОВУВАННЯ**

**ЭКОНОМИКО-МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ СТОИМОСТИ
ЭКОЛОГИЧЕСКОГО УЩЕРБА ПАССАЖИРСКОГО АВТОТРАНСПОРТА
С УЧЕТОМ КАЧЕСТВА ОБСЛУЖИВАНИЯ**

**ECONOMIC MODELING OF ENVIRONMENTAL DAMAGE VALUE
PASSENGER VEHICLES WITH REGARD TO QUALITY SERVICE**

Анотація. У статті проаналізовані виявлені актуальні проблеми функціонування міського пасажирського автотранспорту. Досліджено задачі щодо побудови моделі функціонування маршруту автомобільного пасажирського транспорту з урахуванням негативного впливу на навколишнє середовище та якості обслуговування пасажирів.

Ключові слова: екологічний збиток, імітаційне моделювання, інтервал очікування, пасажиропотік, якість обслуговування.

Аннотация. В статье проанализированы выявленные актуальные проблемы функционирования городского пассажирского автотранспорта. Исследована задачи по построению модели функционирования маршрута автомобильного

пассажи́рского транспорта с учетом негативного воздействия на окружающую среду и качества обслуживания пассажиров.

Ключевые слова: экологический ущерб, имитационное моделирование, интервал ожидания, пассажиропоток, качество обслуживания.

Summary. The article analyzes the revealed actual problems of functioning of city passenger vehicles. The task of constructing the model of operation of the route passenger car transport with the consideration of the negative impact on the environment and the quality of passenger service is investigated.

Key words: ecological damage, simulation modeling, waiting interval, passenger traffic, quality of service.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку міського пасажирського транспорту одним з найважливіших завдань є створення системи міського пасажирського транспорту, орієнтованої на задоволення інтересів суспільства в якісному обслуговуванні. Пріоритетним напрямом є зменшення екологічного збитку та забезпечення якісного обслуговування користувачів транспорту на маршруті, використовуючи певні параметри якості перевезення пасажирів. Відсутність необхідного рівня системності та динамічності при веденні діяльності у сфері перевезень пасажирів дає підстави стверджувати про необхідність розробки відповідних теоретичних, методичних і організаційних положень. Одним з чинників забезпечення врегульованого функціонування пасажирських маршрутів у місті є проведення відповідного моделювання для знаходження і визначення кращих варіантів здійснення перевезень на маршруті та прогнозування екологічного збитку на основі реальних викидів шкідливих речовин у атмосферу, тим самим мінімізуючи цей збиток, що дасть змогу зробити пасажирські перевезення найбільш комфортними з точки зору пасажирів-користувачів та забезпечити врегулювання здійснення перевезень підприємцем-перевізником.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Через те, що пасажирський транспорт відіграє важливу роль в життєзабезпеченні суспільства, Беленький М. Н., Громова О. М., Яновський П. О., визначають поняття «пасажирські перевезення» як механізм задоволення потреб населення у перевезенні [1]. Також варто звернути увагу на дослідження Кочурою С. Н. та Попченко В. И. пасажиропотоків для побудови адекватних математичних моделей, які будуть враховувати різні критерії якості обслуговування [2]. А. В. Кулешова, В. А. Широченко розглядали застосування моделювання для оцінки можливостей з точки зору ефективності та рентабельності перевезення пасажирів Вони вважають, що при дослідженні пасажиропотоків основними параметрами (факторами), що безпосередньо впливає на їх зміну є: 1. година доби; 2. день тижня; 3. місяць сезону року [3]. Сочнев А. Н. досліджував моделювання руху маршрутних автобусів та зазначав, що розвиток транспортної інфраструктури міста повинно виконуватися на основі всебічного дослідження схеми пасажиропотоків [4]. В. О. Іванов наголошує, що саме

тому комплексне розв'язання проблем з організації міського транспорту можливе лише при застосуванні засобів імітаційного моделювання дорожнього руху і впровадженні комплексу математичних моделей, які орієнтовані на вирішення конкретних задач прогнозування і управління функціонування транспорту [5]. Славич В. П. вважав, що з метою забезпечення завдань розвитку і функціонування міського пасажирського транспорту та транспортних послуг треба, щоб діяльність автотранспортних підприємств постійно підлягала регулюванню, контролю та оптимізації [6]. Д. С. Печенежський та В. М. Томашевський запропонували концепцію створення імітаційного проекту для управління рухом автотранспортних засобів для організації керування потоком автомобілів, відтворювання особливих ситуацій, створення [7]. С. В. Ковбасенко, В. В. Симоненко, С. Ю. Гутаревич досліджували зміну паливно-економічних, екологічних та енергетичних показників автобуса з дизелем, в порівнянні з традиційним нафтовим паливом [8]. Піцик М. Г. вважав, що однією із важливих задач є відбір рухомого складу, який би відповідав технічним, технологічним і концепції комплексного енерго- і ресурсозбереження [9].

Таким чином, недостатньо дослідженими і розробленими в цьому напрямку є побудова моделей функціонування транспортних засобів з урахуванням вимог встановленої наповнюваності, інтервалу очікування пасажирів на зупиночних пунктах, постановка задач врегулювання здійснення перевезень з урахуванням збереження довкілля шляхом зменшення екологічного збитку.

Формування цілей статті. Метою дослідження є розробка й удосконалення теоретичних, науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо моделювання діяльності маршруту пасажирського автомобільного транспорту задля забезпечення раціонального використання транспортних одиниць підприємства, встановлення і нормування здійснення перевезень, використовуючи критерій екологічності, за яким обраховується екологічний збиток та критерій комфортності пасажирського маршруту.

Відповідно до поставленої мети сформульовано такі завдання:

- удосконалити науково-методичні засади в процесах функціонування пасажирського автомобільного транспорту у місті;

- обґрунтувати імітаційне моделювання маршруту автомобільного пасажирського транспорту і виявити кращі варіанти функціонування транспорту;
- сформувати комплекс організаційних заходів щодо мінімізації рівня екологічного збитку і впливу на навколишнє середовище і виявити екологічну шкоду на обраному транспорті в результаті моделювання;
- розробити практичні рекомендації щодо удосконалення функціонування маршруту транспорту з урахуванням обраних критеріїв і екологічного чинника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядається підприємство, яке функціонує у великому місті, займається автобусними пасажирськими перевезеннями. Має у своєму розпорядженні певний маршрут, який обслуговує самостійно, тобто конкуренція відсутня. Проблема полягає в тому, що рух за маршрутом здійснюється переповненим рухомим складом і з великим інтервалом руху, що призводить до значного часу очікування пасажирів на зупинках. Неврегульований шкідливий екологічний вплив від використання автобусів на маршруті. Постає питання щоб спланувати розклад маршруту, враховуючи організаційне врегулювання здійснення перевезень. Параметри комфортності мають максимально враховувати побажання більшості пасажирів маршруту автобусу та відповідати деяким нормам перевезення пасажирів у місті.

Це такі параметри: час очікування транспорту на зупинці (інтервал руху має враховувати пасажиропотік та день тижня (вихідні, свята, будні)), завантаженість автобусу, урахування інтересів людей з інвалідністю. Параметри екологічності — це грошова оцінка шкідливого впливу на довкілля від здійснення перевезень. Кожний автобус, який ми розглядаємо, має певні реальні викиди палива на ту кількість кілометрів, яку він проїжджає. Звідси розраховуємо викиди шкідливих речовин у атмосферу і збиток у грошовому еквіваленті, який вони спричинили навколишньому середовищу. Цей економічний збиток враховується у ціні проїзду, яку встановлює державна влада, враховуючи собівартість перевезень. Варто обрати той тип автобусу, який максимально задовольняє ці параметри і таким чином врегулюють пасажирські перевезення автотранспортом. Розглядається деякий період, в якому вираховується кількість автобусів на кожен день за годинами доби для здійснення перевезень, які будуть відповідати умовам комфортності і умові мінімальної грошової оцінки екологічних втрат.

Якість обслуговування, виражається у середньому часі очікування на зупинці x_1 , максимальною наповненістю салону пасажирського транспортного засобу x_2 . В якості параметрів екологічності візьмемо загальні витрати палива c_1 (у літрах на 100 км), вартість шкідливих речовин c_{i2} (у євро), що викидаються у атмосферу на конкретну кількість палива,

яка визначається згідно Директиви 2009/33/ЄС Європейського парламенту (табл. 1) (згідно директиви — на тону палива) [10].

Таблиця 1

Вартість викидів шкідливих речовин у євро згідно Директиви 2009/33/ЄС

CO ₂	NO _x	NMHC	тверді частинки
0,03–0,04 EUR/кг	0,0044 EUR/г	0,001 EUR/г	0,087 EUR/г

На підставі даного аналізу можемо в подальшому моделювати оптимальні маршрути пасажирського транспорту, де i — вид шкідливої речовини, що викидається в атмосферу.

Середній час чекання на зупинці має бути $t_1 \leq x_1 \leq t_2$ хвилин у будні дні в часи пік і $t_3 \leq x_1 \leq t_4$ у будні дні не в часи пік і у вихідні та святкові дні. Максимальна наповненість салону пасажирського транспортного засобу $x_2 \leq b$, де b — це відсоток наповненості салону автобусу.

Таким чином ми оптимізуємо пасажирські перевезення на маршруті і таким чином врегулюємо комфортність пасажирів.

Z — економічний збиток від спаленого палива (1) обчислюється так:

$$Z(t) = \frac{c_1(t) * \sum_{i=1}^n c_{i2}}{1000}, \quad (1)$$

де c_1 — загальні витрати палива (у літрах на 100 км); c_{i2} вартість шкідливих речовин (у євро), що викидаються у атмосферу на конкретну кількість палива, яка визначається згідно Директиви 2009/33/ЄС Європейського парламенту (згідно директиви - на тону палива).

Таким чином визначаємо економічний збиток екології в залежності від спожитого палива.

Маємо наступний алгоритм розв'язку задачі імітаційного моделювання руху автобусу за кільцевим маршрутом в одному напрямку:

1. Існує N зупинок. А отже виходячи з того, що в нас маршрут кільцевий, то N перегонів зі своїми значеннями довжин перегонів.

2. На кожен зупинку приходить випадкова кількість пасажирів з певним інтервалом часу (пасажир приходять на свої зупинки випадковим чином, очікують автобус і в разі його приходу намагаються сісти в нього. Це вдається, якщо є порожні місця (місткість автобуса обмежена)).

3. Задається ймовірності виходу пасажирів з автобусу на кожній зупинці, після того як він прибуває (при русі автобуса на кожен зупинку випадкове число пасажирів вирішує вийти з автобуса, звільняючи тим самим місця для нових пасажирів).

4. Моделюється вихід на рейс і функціонування автобусів на маршруті (час перебування на зупинці

і курсування маршрутом, процеси посадки і висадки пасажирів враховуються. Процес описується в основному часом затримок на відповідні операції і подіями, що відбуваються).

5. Результати проміжного моделювання враховуємо для забезпечення обмежень (інтервал руху і наповненість автобусу) і додаються або вилучаються автобуси з маршруту з відповідною пасажиромісткістю.

6. Визначається необхідну кількість автобусів і рейсів на кожен годину роботи маршруту, в залежності від часу дня (час пік чи ні) та самого дня (вихідний чи робочий).

7. Після цього вираховується кількість кілометрів, які проїхали автобуси і відповідно моделі автобусу та кількість спаленого палива.

8. Згідно нормативів Директиви 2009/33/ЄС Європейського парламенту визначаємо оцінку сумарної вартості шкідливих викидів та підсумовуємо який екологічний збиток у вартісному вигляді було нанесено.

9. Далі визначаються ті моделі автобусів у відповідну годину роботи маршруту, які спалили менше палива та принесли менший екологічний збиток з поміж інших і задовольнили якість обслуговування. Ці моделі транспортних засобів обираються в якості можливих варіантів для функціонування на маршруті.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Була сформована модель функціонування маршруту автомобільного пасажирського транспорту, з урахуванням

вимог і параметрів. Спочатку моделюється рух автобусів різних типів (розрізняються за місткістю) за маршрутом з урахуванням параметрів комфортності у різні дні тижня і години доби, потім — на основі отриманих даних про кількість спаленого палива обраховується екологічний збиток у грошовому еквіваленті. Таким чином обирається той варіант автобусу та кількість рейсів на маршруті, який задовольняє всім початковим умовам. Показники, якими підприємство може керувати: тип автобусів, їх кількість на маршруті, інтервали руху.

Для ефективного планування транспортних систем використовується зазвичай імітаційне моделювання, яке стає актуальним у зв'язку із збільшенням кількості транспортних засобів, експлуатація яких супроводжується значними фінансовими затратами і забрудненням довкілля. Рекомендовано використання транспортних засобів таким чином, щоб опрацювати існуючий пасажиропотік, на основі встановлення певного рівня якості обслуговування, зменшення вихлопів шкідливих речовин, мінімізації економічної оцінки екологічного збитку від функціонування транспортних засобів.

Для застосування даної моделі в реальному житті необхідно додаткові напрацювання, оскільки є багато факторів, що впливають на поведінку досліджуваного об'єкта, і які в моделі не враховуються. Велика кількість даних, які також можуть впливати на адекватність моделі, не має обрахованого кількісного визначення, тому побудована модель також повинна включати певні експертні оцінки і висновки, щодо функціонування моделі.

Література

1. Беленький М. Н. Экономика пассажирских перевозок / М. Н. Беленький. — М.: Транспорт, 1974. — 272 с.
2. Кочура С. Н. Динамика рационального развития и распределения по маршрутам автобусного подвижного состава городов / С. Н. Кочура // Управляющие системы и машины. — 1974. — № 3. — С. 100–105.
3. Кулешова А. В. Имитационное моделирование городской транспортной системы с учетом изменения пассажиропотока / А. В. Кулешова, В. А. Широченко // Студенческий вестник. Электронный научно-технический журнал. — 2013. — № 7. — С. 15–19.
4. Сочнев А. Н. Имитационное моделирование движения маршрутных автобусов [Электронный ресурс] / А. Н. Сочнев // Современные научные исследования и инновации. — 2012. — № 5. — Режим доступа: <http://web.snauka.ru/issues/2012/05/12603>
5. Иванов В. О. Розподілена система імітаційного моделювання дорожнього руху / В. О. Иванов. // Вісник НТУУ «КПІ» Інформатика управління та обчислювальна техніка. — 2008. — № 48. — С. 41–45.
6. Модель автоматизованої системи управління потоками транспортних засобів [Електронний ресурс] / В. П. Славич // Автоматика. Автоматизація. Електротехнічні комплекси та системи. — 2008. — № 1. — С. 20–23. — Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aaeks_2008_1_5
7. Печенежський Д. С. Керування автомобільним транспортним рухом з використанням транспортної моделі [Електронний ресурс] / Д. С. Печенежський, В. М. Томашевський. — Режим доступа: <http://www.simulation.org.ua/show.php?mode=prj&file=proj001.html&id=1>
8. Легенький Г. М. Основні напрямки розвитку екологічно-прийнятної транспортної системи в Україні та шляхи їх реалізації / Г. М. Легенький, и др. // Автошляховик України: окремих вип. — 2000. — № 3. — С. 24–26.
9. Піцик М. Г. Вдосконалення конкурентної методики оцінки перевізників при виборі автобусів на маршрут [Електронний ресурс] / М. Г. Піцик. // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія. — 2012. — № 9. — С. 155–157. — Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Upsal_2012_9_36

10. Директива 2009/33 / ЄС Європейського Парламенту і Ради від 23 квітня 2009 про просування екологічно чистих і енергоефективних автотранспортних засобів.

References

1. Belenkyj M. N. *Экономика пассажирских перевозок* / M. N. Belenkyj. — М.: Транспорт, 1974. — 272 с.
2. Kochura S. N. *Динамика рационального развития и распределения по маршрутам автобусного подвижного состава городов* / S. N. Kochura. // *Управляющие системы и машины*. — 1974. — #3. — S. 100–105.
3. Kuleshova A. V. *Умное моделирование городской транспортной системы с учетом изменения пассажиропотока* / A. V. Kuleshova, V. A. Shyrochenko. // *Студенческий вестник. Электронный научно-технический журнал*. — 2013. — #7. — S. 15–19.
4. Sochnev A. N. *Умное моделирование движения маршрутных автобусов* [Электронный ресурс] / A. N. Sochnev. // *Современные научные исследования и инновации*. — 2012. — #5. — Режим доступа: <http://web.snauka.ru/issues/2012/05/12603>
5. Ivanov V. O. *Распределенная имитационная моделирование дорожной сети* / V. O. Ivanov. // *Вестник NTUU «КПИ» Информатика управления та обчислювальна техніка*. — 2008. — #48. — S. 41–45.
6. *Модель автоматизированной системы управления потоками транспортных средств* [Электронный ресурс] / V. P. Slavykh // *Автоматика. Автоматизация. Электротехнические комплексы та системы*. — 2008. — # 1. — S. 20–23. — Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aaeks_2008_1_5
7. Pechenezhskyj D. S. *Управление автомобилем транспортным средством с использованием транспортной модели* [Электронный ресурс] / D. S. Pechenezhskyj, V. M. Tomashevskyj. — Режим доступа: <http://www.simulation.org.ua/show.php?mode=prj&file=proj001.html&id=1>
8. Leghenkyj Gh. M. *Основные направления развития экологично-пригодной транспортной системы в Украине та шляхи їх реалізації* / Gh. M. Leghenkyj. y dr. // *Автотранспорт України: окремий вип.* — 2000. — #3. — S. 24–26.
9. Picyk M. Gh. *Вдосконалення конкурсної методики оцінки перевізників при виборі автобусів на маршрут* [Электронный ресурс] / M. Gh. Picyk. // *Управление проектами, системный анализ и логистика. Технические серии*. — 2012. — #9. — S. 155–157. — Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Upsal_2012_9_36.
10. Директива 2009/33 / ЄС Європейського Парламенту і Ради від 23 квітня 2009 про просування екологічно чистих і енергоефективних автотранспортних засобів.

Сльозко Тетяна Михайлівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри обліку і аудиту

Київський національний університет технологій та дизайну

Слезко Татьяна Михайловна

кандидат экономических наук,

доцент кафедры учета и аудита

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Slyozko Tetyana

PhD in Economic, Associate Professor of the

Department of Accounting and Auditing

Kyiv National University of Technologies and Design

Мошковацька Руслана Володимирівна

магістрант кафедри обліку і аудиту

Київського національного університету технологій та дизайну

Мошковацкая Руслана Владимировна

магистрант кафедры учета и аудита

Киевского национального университета технологий и дизайна

Moshkovetska Ruslana

Master of the Department of Accounting and Auditing of the

Kyiv National University of Technologies and Design

ПОБУДОВА МОДЕЛІ ШЛЯХІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИКИ ОБЛІКУ ВИТРАТ

ПОСТРОЕНИЕ МОДЕЛИ ПУТЕЙ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ И МЕТОДИКИ УЧЕТА РАСХОДОВ

CONSTRUCTION OF THE MODEL OF THE WAYS OF IMPROVING THE ORGANIZATION AND METHODOLOGY OF ACCOUNTING OF EXPENSES

Анотація. У статті проведено дослідження витрат підприємства дозволило побудувати модель шляхів їх удосконалення з точки зору організації та методики обліку витрат. У побудованій моделі, по-перше, виділена єдина мета організації та методики обліку витрат, орієнтована на загальне забезпечення ефективного функціонування системи управління підприємством. По-друге, на основі визначеної у моделі мети фахівці зможуть виробляти відповідні завдання для організації та методики обліку витрат. По-третє, виконання вироблених завдань можливе лише на основі раціональної організації та методики обліку витрат, що дасть змогу отримувати про них своєчасну та достовірну інформацію, яка відповідатиме на запити внутрішніх та зовнішніх користувачів. Все це сприятиме оперативному прийняттю правильних управлінських рішень щодо витрат, щоб доцільно впливати на їхній стан та вживати своєчасні заходи для ефективного керування ними.

Ключові слова: бухгалтерський облік, витрати, інформація, методика, організація, управління, економіка.

Анотация. В статье проведено исследование затрат предприятия позволило построить модель путей их совершенствования с точки зрения организации и методики учета затрат. В построенной модели, во-первых, выделенная единственная цель организации и методики учета затрат, ориентированная на общее обеспечение эффективного функционирования системы управления предприятием. Во-вторых, на основе определенной в модели цели специалисты смогут производить соответствующие задачи для организации и методики учета затрат. В-третьих, выполнение производимых задач возможно только на основе рациональной организации и методики учета затрат, что позволит получать о них

своевременную и достоверную информацию, которая будет отвечать на запросы внутренних и внешних пользователей. Все это будет способствовать оперативному принятию правильных управленческих решений по расходам, чтобы иметь влияние на их состояние и принимать своевременные меры для эффективного управления ними.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, расходы, информация, методика, организация, управление, экономика.

Summary. The article explores the costs of the enterprise, which allowed us to construct a model for ways to improve them in terms of organization and cost accounting methods. In the constructed model, first, a single goal of the organization and cost accounting methodology, focused on the overall provision of effective operation of the enterprise management system, is singled out. Secondly, on the basis of the goal determined in the model, specialists will be able to produce appropriate tasks for organization and cost accounting methods. Thirdly, the implementation of the developed tasks is possible only on the basis of a rational organization and cost accounting methodology, which will allow them to receive timely and reliable information about them, which will answer the inquiries of internal and external users. All this will facilitate the prompt acceptance of the right managerial cost decisions to make a worthwhile impact on their condition and take timely measures to effectively manage them.

Key words: accounting, costs, information, methods, organization, management, economics.

Постановка проблеми. Одним із важливих об'єктів, які має будь-яке підприємство, є його витрати. Будучи базою для формування собівартості продукції, вони значно впливають на фінансовий результат діяльності підприємства, який залишається після їх порівняння з доходами за той же період. Для того, щоб витрати завжди були меншими за доходи, вони потребують ефективного управління. Таке управління здійснюється на основі взаємодії різних функцій: обліку, планування, контролю, аналізу та регулювання. Кожна з функцій використовує облікову інформацію про витрати, інтерпретація якої дає змогу проводити контроль за ними; аналіз, на основі якого управлінці формують прогноз, оперативно реагуючи на відхилення. Роль обліку тут надзвичайна, ось чому й виникла необхідність вироблення шляхів удосконалення його організації та методики у галузі витрат. Це дозволить створити кращі умови для ефективного управління цим об'єктом, що є актуальним завданням, вирішення якого розвиває облікову науку і наповнює новим знанням практику.

Формування цілей статті. Довести, що організація та методика бухгалтерського обліку витрат відіграє важливу роль у системі управління підприємства, а створена облікова інформація про них дозволяє керівникам різних центрів витрат і відповідальності приймати своєчасні та зважені управлінські рішення.

Аналіз останніх досліджень з проблеми свідчить про те, що питанню обліку витрат у системі управління підприємством надається велика увага, тому є десятки праць з цих питань. Тут ми назвемо тих авторів, роботи яких були безпосередньо використані нами для проведення цього дослідження: О. О. Андросенко [1], Н. В. Гуріна [2], М. О. Катречко та К. Ю. Черевань [3], Т. В. Ландина [4], Ю. В. Матюшина [5], Н. Й. Радіонова [6], М. І. Скрипник [7], М. Т. Щирба [8]. У вивчених роботах розглядаються багато проблемних питань з обліку витрат, однак зовсім не акцентується увага на загальній організації

та методиці їх обліку. Саме спробі розв'язання цих проблем і присвячено це дослідження.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що вибір об'єкту витрат для нашого дослідження пояснюється, у першу чергу тим, що витрати мають суспільно-економічне значення, яке полягає в їх відображенні у виготовлюваній підприємством суспільно-корисній продукції, виходячи із потреб ринку. Підприємство, споживаючи окремі види ресурсів (матеріальні, трудові, енергетичні та ін.) виготовляє певну продукцію з метою задоволення потреб суспільства, створюючи при цьому додаткову вартість у вигляді прибутку, тобто отримує від виготовлення та реалізації такої продукції певний економічний ефект. Саме від витрат цей ефект може бути мізерним або значним. Тому найважливішим у цій ситуації стає облік витрат, у якому акумулюється інформація про їхній фактичний стан за кожною господарською операцією.

Облік витрат ведеться і зорганізується, тому він базується на «двох китах» або двох взаємопов'язаних частинах — методиці та організації. Спробуємо знайти відмінності між цими двома поняттями. Зазвичай, метод розглядають на початку вивчення будь-якої дисципліни, під яким розуміють прийоми і способи, за допомогою яких дисципліна вивчається, а на практиці виконується. Від слова метод походить поняття «методика», яку також трактують «... як набір методів, що використовуються в практичному досягненні мети, це — спеціальні прийоми й способи, наприклад, у бухгалтерському обліку рахунки і подвійний запис» [9, с. 37]. Щодо організації обліку, то це поняття пояснюється як сукупність умов, за яких найбільш економічно і раціонально здійснюється збір, обробка і зберігання бухгалтерської інформації [10, с. 10].

Конкретні рекомендації в галузі удосконалення методики й організації обліку витрат виявляться найбільш цілеспрямованими й ефективними, якщо спочатку буде визначено коло ключових питань, що складають зміст проблеми; потім буде осмислений загальний підхід до удосконалення, який

базуватиметься на загальній меті, що міститься у обліковій політиці підприємства. Ґрунтуючись на цій базі побудову моделі удосконалення обліку витрат почнемо із облікової політики підприємства, в якій адміністрація підприємства визначає усі заходи щодо організації облікових процесів та вибору методів обліку витрат.

Виходячи з цього у нашій моделі всі процеси удосконалення обліку об'єднаємо у два блоки: у першому формуватимуться шляхи удосконалення організації обліку витрат, а у другому — шляхи удосконалення методики ведення обліку, що в цілому можна представити на рис. 1.

Як видно з моделі (рис. 1), єдиною тут є ключова мета, яка, з одного боку, має бути орієнтована на цілі оперативного, поточного і стратегічного управління витратами а, з іншого, повинна створювати організаційні та інформаційні умови для ефективного виконання функцій управлінського циклу: планування, обліку, аналізу, контролю і регулювання витратами підприємства. З мети з того й іншого блоку відходять інші важливі блоки, одні з яких стосуються організації обліку, а інші — методики. Ці блоки стоять навпроти один одного, оскільки тісно взаємопов'язані між собою.

Так, у блоці організації обліку знаходиться послідовність організації бухгалтерської процедури, в той час як методи та прийоми цієї процедури виконуються в блоці методики обліку. Загалом, процедура

передбачає послідовність дій, вона визначає кожен крок поступового відображення в обліку інформації про витрати підприємства, починаючи з бухгалтерських документів і закінчуючи їх узагальненням у Головній книзі, на основі якої складається оборотна відомість (оборотно-сальдовий баланс). Саме ж відображення господарських операцій про витрати підприємства здійснюється на рахунках бухгалтерського обліку в спеціальних облікових регістрах (чи реєстрах), що являє собою методику обліку.

Тобто не організувавши облікові роботи, неможливо отримати результат. Якщо немає конкретних фахівців, які повинні виконувати ті чи інші облікові операції (дії), то ніякого відображення у обліку фактів господарського життя, зокрема про витрати підприємства, на рахунках бухгалтерського обліку не відбудеться. Отож, щоб у облік потрапили дані, передусім потрібні особи, які зможуть ці дані туди ввести. Таким особами, зазвичай, є фахівці, які цей процес і організують, і виконують. Тобто, щоб почати щось відображати у обліку, зокрема і витрати підприємства, має бути або один бухгалтер, або колектив — бухгалтерія, в якій розподілені роботи між обліковцями, іншими словами, організована робота та послідовність її виконання.

Наступні два блоки моделі — це принципи організації обліку витрат та принципи методики їх обліку. Для методики обліку необхідна класифікація витрат,

Рис. 1. Модель шляхів удосконалення організації та методики обліку витрат (власна авторська розробка)

яка дозволяє вести їх синтетичний та аналітичний облік. Щодо принципів організації обліку витрат, то вони залежать від організаційної структури підприємства (централізована, децентралізована, комбінована). За централізованої структури відділ обліку витрат знаходиться у центральній бухгалтерії, а за децентралізованої — у місцях, де безпосередньо здійснюються витрати (центрах витрат і відповідальності). У той час принципи методики обліку витрат ґрунтуються на національних положеннях і стандартах бухгалтерського обліку (далі — П(С)БО), і, зокрема, на П(С)БО 16 «Витрати». Тут можна виділити різні методичні принципи.

По-перше, методика обліку залежить від самого терміну витрат, про які у П(С)БО 16 «Витрати» зазначено, що витратами звітного періоду визначаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені.

По-друге, методика ведення обліку залежить від принципу поділу витрат для обліку, аналізу та звітності за різними видами: за елементами витрат, за об'єктами витрат, за статтями витрат, тощо.

По-третє, важливим принципом є визначення складу статей виробничої собівартості, до якої включаються: прямі матеріальні витрати; прямі витрати на оплату праці; інші прямі витрати; змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати. Наступним принципом є методика включення витрат в собівартість реалізованої

продукції підприємства. Тут можна виділити ще цілий ряд принципів, для чого необхідно провести окреме глибоке дослідження.

Наступним блоком моделі є форми організації та форми обліку витрат. Перша вмонтована у загальну форму організації обліку на підприємстві (централізовану, децентралізовану чи змішану), яка залежить від організаційної структури підприємства, про що йшлося вище. Форма ж обліку витрат у методичному блоці залежить від багатьох класифікаційних ознак об'єкту витрат; від ведення їх обліку на синтетичних і аналітичних рахунках, від статей для калькулювання собівартості тощо.

Висновок. Проведене дослідження обліку витрат в системі управління підприємством дозволило побудувати модель шляхів удосконалення їх організації та методики обліку. Важливість цієї моделі безсумнівна, оскільки вона дає змогу отримати значний результат. В ній, по-перше, виділена єдина мета обліку витрат, орієнтована на забезпечення ефективного управління ними. По-друге, визначені принципи організації та методики обліку витрат, базуючись на яких реалізується бухгалтерська процедура у двох формах — формі організації обліку й формі обліку. По-третє, модель дає змогу отримувати своєчасну та достовірну інформацію про витрати підприємства, яка відповідає на запити внутрішніх та зовнішніх користувачів. Всі ці ознаки моделі сприяють контролю та аналізу витрат, на основі чого керівники різних підрозділів приймають вірогідні управлінські рішення в оперативному та поточному режимах, що вкрай необхідно як для ефективного управління витратами, так і підприємством в цілому.

Література

1. Андросенко О. О. Бухгалтерський облік і аналіз в управлінні витратами [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / Андросенко О. О.; Держ. служба статистики України, Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. — Київ, 2015. — 21 с.
2. Гуріна Н. В. Облік та аналіз витрат і доходів підприємств: теорія та методика [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / Гуріна Н. В.; Держ. служба статистики України, Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. — Київ, 2014. — 20 с.
3. Катречко М. О., Черевань К. Ю. Багатокритеріальна класифікація витрат за принципом «різні витрати для різних цілей» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.khibs.edu.ua/2\(7\)2009/R2/7.pdf](http://www.khibs.edu.ua/2(7)2009/R2/7.pdf)
4. Ландина Т. В. Модель управління затратами: организационно-функциональный аспект / 36. наук. пр. Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту. — Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори — 2006», 2014. — С. 358–365.
5. Матюшина Ю. В. Класифікація витрат як передумова організації управління підприємством / Економіка і регіон. — 2013. — № 2 (39). — С. 98–103 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: file:///D:/Downloads/econrig_2013_2_19.pdf
6. Радіонова Н. Й. Загальні аспекти управління виробничими затратами українських підприємств в умовах економічної кризи / Н. Й. Радіонова // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. — 2017. — № 1–2. — С. 77–83. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvhastat_2017_1-2_12
7. Скрипник М. І. Розвиток бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю витрат та калькулювання собівартості продукції [Текст]: монографія / М. І. Скрипник — Житомир. держ. технол. ун-т. — Житомир: [б. в.], 2011. — 732 с.

8. Щирба М. Т. Облікова політика в системі управлінського обліку: моногр. / М. Т. Щирба. — Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2011. — 340 с.
9. Сльозко Т. М. Бухгалтерський облік в умовах інституційних перетворень: теорія і практика [Монографія] / К.: Центр учбової літератури, 2013. — 304 с.
10. Сльозко Т. М., Мазина О. І. Організація обліку: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. М. Сльозко, О. І. Мазина. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. — 368 с.

References

1. Androsenko O. O. Bukhghaltersjkyj oblik i analiz v upravlinni vytratamy [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.09 / Androsenko Olena Oleksijivna; Derzh. sluzhba statystyky Ukrainy, Nac. akad. statystyky, obliku ta audytu. — Kyjiv, 2015. — 21 s.
2. Ghurina N. V. Oblik ta analiz vytrat i dokhodiv pidprijemstv: teoriya ta metodyka [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.09 / Ghurina Natalija Valerijivna; Derzh. sluzhba statystyky Ukrainy, Nac. akad. statystyky, obliku ta audytu. — Kyjiv, 2014. — 20 s.
3. Katrechko M. O., Cherevanj K. Ju. Baghatokryterialjna klasyfikacija vytrat za pryncypom «rizni vytraty dlja rinykh cilej» // [Elektronnyj resurs]: — Rezhym dostupu: [http://www.khibs.edu.ua/2\(7\)2009/R2/7.pdf](http://www.khibs.edu.ua/2(7)2009/R2/7.pdf)
4. Landina T. V. Model upravleniya zatratami: organizatsionno-funktsionalny aspekt // Zb. nauk. pr. Khmel'nitskogo kooperativnogo torgovelnno-ekonomichnogo institutu. — Kam'yanets-Podil'skiy: PP «Medobori — 2006», 2014. — S. 358–365.
5. Matjushyna Ju. V. Klasyfikacija vytrat jak peredumova orghanizaciji upravlinnja pidprijemstvom / Ekonomika i reghion. — 2013. — # 2 (39). — S. 98–103 [El.res.]: Rezh. dostupu: file:///D:/Downloads/econrig_2013_2_19.pdf
6. Radionova N. Y. Zahalni aspekty upravlinnia vyrobnychymy zatratamy ukrainskykh pidprijemstv v umovakh ekonomichnoi kryzy / N. Y. Radionova // Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu. — 2017. — № 1–2. — S. 77–83. — Rezhym dostupu:
7. Skrypnyk M. I. Rozvytok bukhhaltersjkoqho obliku i vnutrishnjogho kontrolju vytrat ta kaljkuljuvannja sobivartosti produkciji [Tekst]: monoghrafija / M. I. Skrypnyk — Zhytomyr. derzh. tekhnol. un-t. — Zhytomyr: [b. v.], 2011. — 732 s.
8. Shhyrba M. T. Oblikova polityka v systemi upravljinskogho obliku: monoghr. / M. T. Shhyrba. — Ternopilj: VPC «Ekonomichna dumka TNEU», 2011. — 340 s.
9. Slyozko T. M. Bukhghaltersjkyj oblik v umovakh instytucijnykh peretvorenj: teoriya i praktyka [Monoghrafija] / K.: Centr uchbovoji literatury, 2013. — 304 s.
10. Slyozko T. M., Mazina O. I. Orghanizacija obliku: navch. posib. dlja stud. vyssh. navch. zakl. / T. M. Slyozko, O. I. Mazina. — K.: Kyjiv. nac. torgh.-ekon. un-t, 2014. — 368 s.

Цибах Ірина Олександрівна

студентка економічного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Цыбах Ирина Александровна

студентка экономического факультета

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Tsybakh Iryna

Student of Economic Faculty of the

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Гура Надія Олександрівна

доктор економічних наук, професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Гура Надежда Александровна

доктор экономических наук, профессор

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Gurya Nadia

Doctor of Economic Sciences, Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ БІОЛОГІЧНИХ АКТИВІВ ТА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

ПРОБЛЕМЫ ОЦЕНКИ БИОЛОГИЧЕСКИХ АКТИВОВ И СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ

PROBLEMS OF ESTIMATING BIOLOGICAL ASSETS AND AGRICULTURAL PRODUCTS

Анотація. Висвітлено основні проблеми оцінки біологічних активів в аграрних підприємствах. Дано критичну оцінку теорії та практики використання оцінки біологічних активів та сільськогосподарської продукції за справедливою вартістю. Визначено переваги та недоліки застосування оцінки біологічних активів за справедливою вартістю в аграрних підприємствах.

Ключові слова: біологічні активи, оцінка, сільськогосподарська продукція, справедлива вартість.

Аннотация. Освещены основные проблемы оценки биологических активов в аграрных предприятиях. Дано критическую оценку теории и практики использования оценки биологических активов и сельскохозяйственной продукции по справедливой стоимости. Определены преимущества и недостатки применения оценки биологических активов по справедливой стоимости в аграрных предприятиях.

Ключевые слова: биологические активы, оценка, сельскохозяйственная продукция, справедливая стоимость.

Summary. The main problems of estimation of biological assets in agrarian enterprises are highlighted. The critical assessment of the theory and practice of using the valuation of biological assets and agricultural products at fair value is given. The advantages and disadvantages of using the valuation of biological assets at fair value in agrarian enterprises are determined.

Key words: biological assets, valuation, agricultural products, fair value.

Постановка проблеми. В сучасних умовах ефективність управління процесами відтворення поточних та довгострокових біологічних активів значною мірою залежить від якісного, своєчасного і достатнього інформаційного забезпечення визначення їх вартості. Оцінка є основним елементом бухгалтерського обліку, який дає змогу отримати інформацію про майно підприємства та його зобов'язання. Зважаючи на те, що біологічні активи генерують виручку сільськогосподарського підприємства, саме оцінка цих активів відіграє ключову роль у процесі підготовки фінансової звітності сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обліку і оцінки біологічних активів і сільськогосподарської продукції досліджували такі вітчизняні вчені-економісти: В. Жук, В. Моссаковський, М. Огійчук, Л. Сук та інші. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій з цієї проблематики, існує об'єктивна потреба у комплексному обґрунтуванні питань, пов'язаних з проведенням оцінки біологічних активів за справедливою вартістю, основних проблем та перспектив її розвитку.

Опис основного матеріалу дослідження. Важливою проблемою в обліку біологічних активів та продукції сільськогосподарського виробництва є оцінка, яку регламентує Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи» [7]. Сільськогосподарська продукція та біологічні активи при первісному визнанні оцінюються за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на місці продажу або за виробничою собівартістю відповідно до П(С)БО 16 «Витрати».

Справедлива вартість — сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами [4].

Визначення справедливої вартості ґрунтується на цінах активного ринку. За наявності кількох активних ринків біологічних активів і сільськогосподарської продукції їх оцінка ґрунтується на даних того ринку, на якому підприємство передбачає продавати сільськогосподарську продукцію. Сільськогосподарську продукцію та біологічні активи оцінюють з урахуванням її якості.

Термін «справедлива вартість» уперше з'явився в американських стандартах бухгалтерського обліку на початку 90-х років ХХ століття. В середині 90-х років ХХ століття справедлива вартість як метод оцінки знаходить своїх прихильників в європейській школі бухгалтерського обліку. Із прийняттям у лютому 2001 року МСБО 41 «Сільське господарство» [5] оцінка за справедливою вартістю стала використовуватися в бухгалтерському обліку сільськогосподарської діяльності. Оскільки головною метою формування міжнародного стандарту в аграрному секторі визнано забезпечення порівняності показників звітності між агропідприємствами різних країн, то справедлива

вартість розглядалася як інструмент узгодження фінансових звітів аграрних підприємств різних країн.

18 листопада 2005 року Міністерством фінансів України було затверджено П(С)БО 30 «Біологічні активи». Таким чином, Україна, наслідуючи приклад низки інших європейських країн, визнала доцільним введення в облікову практику сільськогосподарських підприємств оцінки за справедливою вартістю, хоча і зараз переважна більшість вчених переконана, що справедлива вартість є непостійною, суб'єктивною, розрахунковою величиною, яка базується на припущенні, що існують бажачі здійснити операцію з обміну активу.

П. Л. Сук стверджує, що «у зв'язку із значним коливанням справедливої вартості та невизначеністю джерел її одержання у підприємств виникає можливість фальсифікувати облікову інформацію, що суперечить принципам і природі бухгалтерського обліку» [8].

Моссаковський В. виділяє основні недоліки оцінки біологічних активів за справедливою вартістю, а саме:

- ринкові ціни не стабільні, тому виникають проблеми щодо обґрунтованості визначення результатів діяльності у динаміці;
- виникає низка моментів відносно обґрунтованості визнання доходів щодо оцінки продукції при первісному визнанні, адже продукція нереалізована і її якість невідома [6].

Протилежну думку відстоює С. Ф. Голов, який переконує, що «оцінка біологічних активів і сільськогосподарської продукції за справедливою вартістю є не лише нормативною вимогою, а й чинником інвестиційної привабливості підприємства».

Оцінка сільськогосподарської продукції та біологічних активів за договірними цінами допускається лише за обтяжливими контрактами. Обтяжливим вважається контракт, витрати (яких не можна уникнути) на виконання якого перевищують очікувані економічні вигоди від цього контракту.

За відсутності активного ринку визначення справедливої вартості сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів здійснюється за:

- останньою ринковою ціною операції з такими активами (за умови відсутності суттєвих негативних змін у технологічному, ринковому, економічному або правовому середовищі, у якому діє підприємство);
- ринковими цінами на подібні активи, скоригованими з урахуванням індивідуальних характеристик, особливостей або ступеня завершеності біологічних перетворень активу, для якого визначається справедлива вартість;
- додатковими показниками, які характеризують рівень цін на додаткові біологічні активи і сільськогосподарську продукцію [7].

Некондиційна сільськогосподарська продукція за відсутності активного ринку на такі активи, може оцінюватися, виходячи з ринкових цін на подібну

кондиційну сільськогосподарську продукцію, додатковий біологічний актив з коригуванням на рівень якості та придатності до використання.

Наприклад, зернові відходи оцінюються за вартістю зерна виходячи з його вмісту у зернових відходах; цукрові буряки, забраковані при кагатуванні та розкритті кагатів, дрібна і пошкоджена картопля та овочі, використані для годівлі тварин, відходи, одержані на збиранні насіння баштанних та овочевих культур, падалиця можуть оцінюватися за справедливою вартістю коренів кормових буряків [1].

Побічна сільськогосподарська продукція (солома, гичка, стебла кукурудзи і соняшнику, капустяного листа тощо) за умови відсутності для неї активного ринку може бути оцінена за нормативними витратами на збирання, транспортування, переміщення, скиртування та іншими витратами.

На рис. 1 представлено алгоритм прийняття рішення щодо оцінки біологічних активів (БА) за справедливою вартістю.

До проблем і недоліків оцінки біологічних активів і сільськогосподарської продукції за справедливою вартістю треба віднести, поруч із зазначеними вище, наступні:

- 1) трудомісткість та складність визначення справедливої вартості;

- 2) необхідність визначення собівартості для подальшого порівняння її із справедливою вартістю та відображення в обліку різниці;
- 3) визнання в сукупному доході сум перевищення справедливої вартості над собівартістю навіть тих активів, від яких взагалі не передбачається отримання доходу від продажу;
- 4) недостатність відображення в нормативній базі методичних підходів до оцінки як за собівартістю, так і за справедливою вартістю.

Щодо трудомісткості, то Методичними рекомендаціями з організації обліку біологічних активів і сільськогосподарської продукції за ринковою (справедливою) вартістю (схваленими рішенням Методради Мінагрополітики України, Інституту аграрної економіки, Федерації аудиторів, бухгалтерів в АПК, протокол № 1 від 10.01.2008 р.) запропоновано створення постійно діючих комісій для визначення справедливої вартості, які на основі самостійного збору інформації про ціни на ринку або отримання інформації з органів державного управління визначають справедливі ціни. На бухгалтера покладається обов’язок ведення бухгалтерської справи, яка повинна містити протоколи засідань комісії, акти визначення справедливої вартості, документи, що підтверджують ринкові ціни. Для визначення спра-

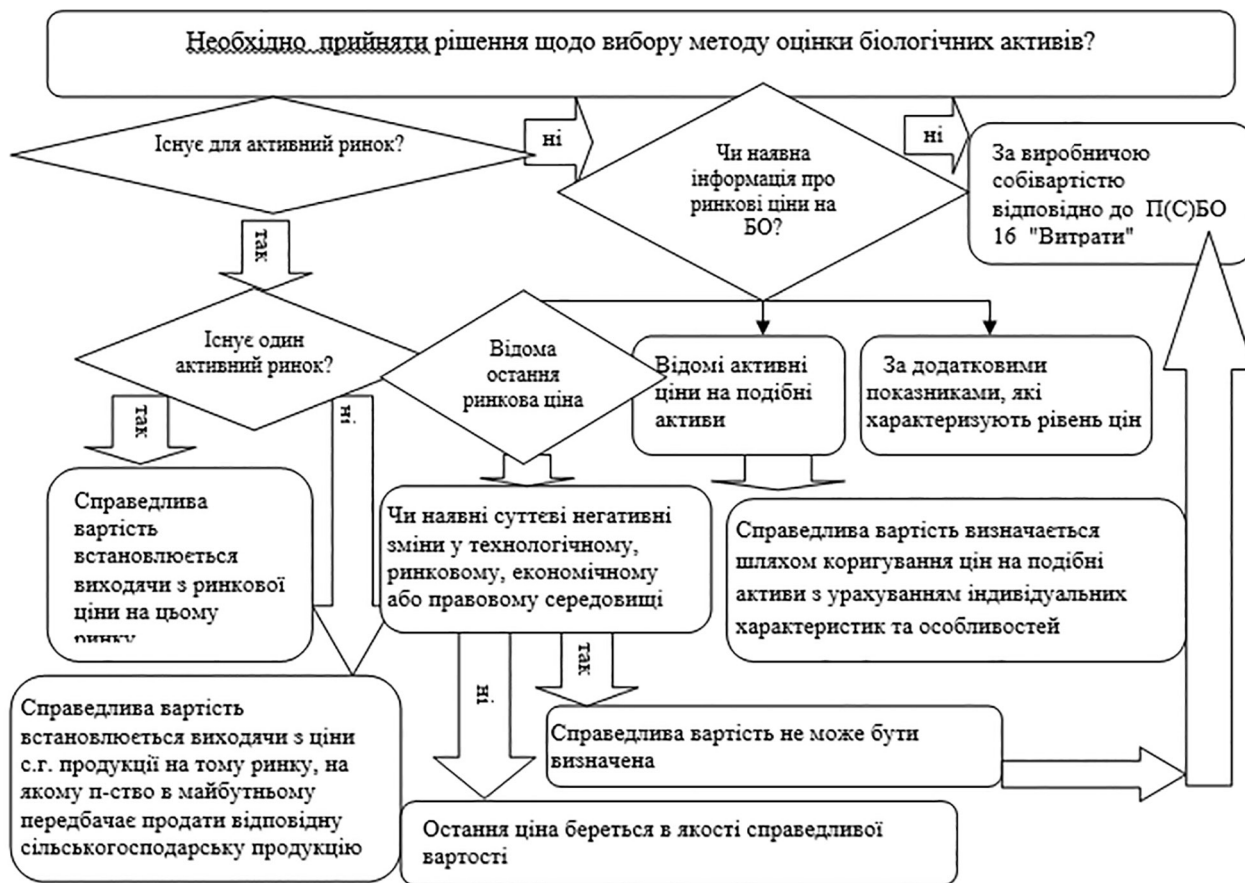

Рис. 1. Алгоритм прийняття рішень щодо обрання методу оцінки
Джерело: розроблено авторами за [3, 4]

ведливої вартості біологічних активів та сільськогосподарської продукції запропоновано п'ять методів оцінки: аналізу контрактів, аналогів, прийняття цін (останніх контрактів або аналогічних активів при відсутності активного ринку), експертної оцінки комісією, сторонньої професійної оцінки. Зрозуміло, що навіть за наявності активного ринку складність оцінки за справедливою вартістю на практиці, особливо для невеликих господарств, настільки значна, що на сьогодні в багатьох з них не застосовується.

Поруч зі справедливою вартістю сільськогосподарські підприємства все одно визначають собівартість, і якщо для сільгосппродукції це не викликає проблем і здійснюється шляхом калькулювання, то для додаткових біологічних активів необхідно визначення критеріїв оцінки. Традиційно приплід оцінювався за плановою 1 кг, 1 ц живої маси, однієї голови приплоду і т. д. в залежності від виду біологічного активу. Але на сьогодні в нормативних документах ці підходи ніяк не відображено, як і недостатньо відображено порядок визначення справедливої вартості.

Треба зазначити, що в Директиві 2013/34/ЄС оцінка за справедливою вартістю вимагається, в першу чергу, для фінансових інструментів, а в МСФЗ 41 «Сільське господарство» здійснено перегляд окремих норм щодо оцінки біологічних активів за справедливою вартістю і скасовано таку оцінку для біологічних активів — носіїв. У результаті поправок довгострокові біологічні активи рослинництва стають предметом вимог визнання та оцінки МСБО 16, включаючи вибір між моделлю визнання витрат та моделлю здійснення переоцінки для подальшого оцінювання. Плодоносні рослини обліковують у такий самий спосіб, що й створені власними силами об'єкти основних засобів.

Варто зазначити, що оновлена редакція міжнародних стандартів фінансової звітності допомогла вирішити проблему формування джерел капітальних інвестицій на відновлення довгострокових біологічних активів. Оскільки, до оновлення редакції довгострокові біологічні активи мали бути оцінені за справедливою вартістю зменшеною на суму витрат на місці продажу, то на багаторічні насадження не була нарахована амортизація. Відсутність реального грошового фонду на відновлення біологічних активів, суб'єктивне заниження собівартості сільськогосподарської продукції та необ'єктивне визначення фінансових результатів, відволікання частини чистого прибутку на відновлення уже використаних біологічних активів — проблеми, які були вирішені в обліку довгострокових біологічних активів з оновленням міжнародних стандартів [5]. Саме тому є потреба у введенні такої норми і в національному законодавстві.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, використання справедливої вартості для оцінки біологічних активів та сільськогосподарської продукції має ряд проблем і недоліків. З одного боку, єдині підходи до відображення вартості активів дають можливість порівнювати показники фінансової звітності різних підприємств. З іншого боку, оцінка за справедливою вартістю дає можливість маніпулювання вартістю і, як наслідок, маніпулювання показниками бухгалтерського обліку, є складною, трудомісткою, не достатньо об'єктивною і не достатньо забезпеченою нормативною базою, що призводить до не досить активного її використання на практиці. Все це потребує подальших досліджень щодо доцільності оцінки біологічних активів за справедливою вартістю та методик визначення цієї вартості.

Література

1. Глушко О. В. Методичні прийоми визначення справедливої вартості довгострокових біологічних активів рослинництва: порівняння міжнародного та національного досвіду / О. В. Глушко // *Матеріали XXXII Міжнародної науково-практичної конференції «Тенденції розвитку організаційного та проектного менеджменту»*. — Львів, 2013. — Ч. 3. — 128 с.
2. Жук В. М. Методичні рекомендації з організації обліку біологічних активів і сільськогосподарської продукції за ринковою (справедливою) вартістю / За ред. В. М. Жука // *Облік і фінанси АПК*. — 2008. — № 1. — С. 5–22.
3. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку біологічних активів [Електронний ресурс]: Наказ від 29.12.2006 р. № 1315 / Міністерство фінансів України. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF06097.html.
4. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 «Оцінка справедливої вартості» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/mainart_id=92410&cat_id.
5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 41 «Біологічні активи» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/320311/file/IAS%2041.pdf>
6. Моссаковський В. Облік біологічних активів / В. Моссаковський, Т. Кононенко, С. Кучеркова // *Бухгалтерський облік і аудит*. — 2007. — № 6. — С. 17–24.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи» [Електронний ресурс]: Наказ від 18.11.2005 р. № 790 / Міністерство фінансів України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1456-054>.

8. Сук Л.К. Облік біологічних активів / Л.К. Сук, П.Л. Сук // Облік і фінанси АПК. — 2006. — № 9–10. — С. 128–134.

References

1. Glushko, O.V. (2013). Methodical methods of determining the fair value of long-term biological plant productive assets: comparison of international and national experience. *Tendentsii rozvytku orhanizatsijnoho ta proektnoho menedzhmentu. Materialy XXXII Mizhnarodnoi naukopraktychnoi konferentsii [Trends in the Development of Organizational and Project Management. Materials of the XXXIII International Scientific and Practical Conference]*. Lviv, Ukraine, part 3, 128 p. (in Ukr.).
2. Zhuk V. M. *Metodychni rekomendatsii z orhanizatsii obliku biolohichnykh aktyviv i sil's'kohospodars'koi produkt-sii za rynkovoju (spravedlyvoju) vartistiu / Za red. Zhuka V. M. // Oblik i finansy APK. — 2008. — № 1. — S. 5–22.*
3. International Accounting Standard 41 — Agriculture. Available at: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/320311/file/IAS%2041.pdf>.
4. IFRS13 «Estimated fair value». Available at: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/mainart_id=92410&cat_id.
5. Ministry of Finance of Ukraine. Methodological recommendations for the accounting of biological assets, Order dated December 29, 2006, No. 1315. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF06097.html (in Ukr.).
6. Mossakovs'kyj V. *Oblik biolohichnykh aktyviv / V. Mossakovs'kyj, T. Kononenko, S. Kucherkova // Bukhhal-ters'kyj oblik i audyt. — 2007. — № 6. — S. 17–24.*
7. Ministry of Finance of Ukraine. Regulation (standard) of accounting 30 «Biological Assets», Order dated November 18, 2005 № 790. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05> (in Ukr.).
8. Suk L. K. *Oblik biolohichnykh aktyviv / L. K. Suk, P. L. Suk // Oblik i finansy APK. — 2006. — № 9–10. — S. 128–134/*

Шевців Любов Юліанівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
факультету управління фінансами та бізнесу
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Шевцов Любовь Юлиановна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета и аудита
факультета управления финансами и бизнеса
Львовский национальный университет имени Ивана Франко*

Shevtsiv Lybov

*PhD in Economics, Associate Professor at the
Department of Accounting and Auditing of the
Faculty of the Financial Management and Business
Ivan Franko National University of Lviv*

Тесляк Мар'яна Михайлівна

*магістр кафедри обліку і аудиту
факультету управління фінансами та бізнесу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Тесляк Марьяна Михайловна

*магистр кафедры учета и аудита
факультета управления финансами и бизнеса
Львовского национального университета имени Ивана Франко*

Teslyak Marjyana

*Master at the Department of Accounting and Auditing of the
Faculty of Financial Management and Business
Ivan Franko National University of Lviv*

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ
ЯК ВАЖЛИВОЮ СКЛАДОВОЇ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ**

**ОРГАНИЗАЦИЯ И МЕТОДИКА УЧЕТА ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗАПАСОВ
КАК ВАЖНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ОБОРОТНЫХ АКТИВОВ ПРЕДПРИЯТИЙ**

**ORGANIZATION AND METHODOLOGY OF THE INVENTORY
AS AN IMPORTANT COMPONENT OF CURRENT ASSETS OF ENTERPRISES**

Анотація. Визначено особливості методики та порядок організації обліку запасів як невід'ємної складової оборотних активів вітчизняних підприємств. Запропоновано структуру (блоки) облікової політики підприємства щодо обліку запасів і розглянуто її елементи, розроблено методичну модель обліку запасів підприємств в Україні.

Ключові слова: виробничі запаси, документообіг, методологія обліку, облікова політика, оборотні активи, організація обліку запасів, робочий план.

Аннотация. Определены особенности методики и порядок организации учета запасов как неотъемлемой составляющей оборотных активов отечественных предприятий. Предложена структура (блоки) учетной политики предприятия по учету запасов и рассмотрены ее элементы, разработаны методическая модель учета запасов предприятий в Украине.

Ключевые слова: производственные запасы, документооборот, методология учета, учетная политика, оборотные активы, организация учета запасов, рабочий план.

Summary. The features of the methodology and procedure for inventory accounting as an integral part of the current assets of domestic enterprises are determined. The structure (blocks) of the accounting policy of the enterprise for inventory accounting and its elements are considered, the methodical model of inventory accounting of enterprises in Ukraine is developed.

Key words: document management, inventory, accounting, accounting policies, current assets, organizing inventory, working plan.

Постановка проблеми. Оборотні активи на більшості вітчизняних підприємств займають питому вагу серед усіх його активів і є важливим елементом господарської діяльності суб'єкта господарювання, впливають на кількісні та якісні параметри виробництва тощо. Поряд з цим безперервність виробничого циклу, якість продукції досягається за рахунок наявності на підприємстві висоякісних виробничих запасів.

Для ефективної фінансово-господарської діяльності підприємством необхідно правильно організувати і вести бухгалтерський облік виробничих запасів. Дотримання чіткої методики і визначених правил організації обліку, контролю за їх рухом, збереженням і використанням дозволить значно підвищити надійність проведення операцій на цій ділянці обліку і знизити фактичні витрати підприємства на виготовлення готової продукції, виконання робіт, надання послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теоретико-методичних засад обліку та управління виробничими запасами зробили такі вітчизняні науковці та практики: В. Д. Базилевич, М. І. Бондарь, М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, Б. І. Валуєв, С. Ф. Голов, С. І. Головацька, В. П. Завгородній, С. Я. Зубілевич, Т. Г. Камінська, Я. Д. Крупка, О. П. Кундря-Висоцька, В. Г. Ловінська, С. О. Левицька, Є. В. Мних, М. С. Пушкар, І. Б. Садовська та інші. Проблема методики обліку запасів приділяли увагу такі зарубіжні вчені: М. Джиллінгем, М. Ліндерс, А. Н. Стерлігова, Дж. Р. Сток, Д. Уотерс, Дж. Шрайбфедер та ін.

Формулювання цілей статті. Основною метою дослідження є розгляд стану обліку запасів підприємств в Україні та визначення напрямків з удосконалення порядку організації та методики їх обліку.

Виклад основного матеріалу. Облік запасів не вважається складним, виняток може становити тільки облік витрат на виробництво і визначення собівартості продукції, робіт, послуг і т. д. Однак він є одним з найбільш трудомістких розділів обліку, оскільки оперує десятками, сотнями, а іноді і тисячами найменувань запасів і досить часто його значення недооцінюється. Крім того, облік запасів пов'язує в єдине ціле облік розрахунків з постачальниками та підрядниками, покупцями і замовниками, підзвітними особами, облік запасів на складі тощо.

Методологія обліку запасів на підприємствах усіх форм власності (крім бюджетних установ) визначена у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» і методичних рекомендаціях з бухгал-

терського обліку запасів. Відповідно до зазначених нормативних актів запаси — це активи, які [2; 4]:

- утримуються для подальшого продажу (розподілу, передачі) за умов звичайної господарської діяльності;
- знаходяться в процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;
- утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, а також управління підприємством/установою.

Як при ручному, так і при автоматизованому веденні бухгалтерського обліку (за допомогою комп'ютерних програм, наприклад, таких як «1С: Підприємство», «Парус», «Бест», «Парус — Підприємство», «Акцент», «Інфо-бухгалтер») облік виробничих запасів ведуть за допомогою проведення на субрахунках рахунку 20 «Виробничі запаси».

На великих і середніх підприємствах, де використовується велика номенклатура матеріальних цінностей, для раціонального обліку, якісного контролю за наявністю і використанням матеріальних цінностей, з метою уникнення помилок в обліку виробничих запасів, попередження фактів пересортиці, усі виробничі запаси деталізують на більш докладні угруповання на відповідних аналітичних рахунках [3; 6, С. 226].

На сьогодні ведення бізнесової діяльності на підприємствах в Україні характеризується тим, що чинна методика обліку запасів не відповідає сучасним інформаційним вимогам через що система управління виробничими запасами є недостатньо ефективна. Саме тому в умовах реформування національної системи бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів суб'єкти господарювання отримали більше самостійності в організації і методиці обліку шляхом розробки облікової політики підприємства.

Враховуючи важливість обліку виробничих запасів підприємств, необхідним є визначення і забезпечення логічності підходу до розробки облікової політики підприємства в частині організації і методики їх обліку.

В Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено, що облікова політика — це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [1].

Сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємствами для формування і розкриття інформації про виробничі запаси у фінансовій звітності для задоволення інформаційних потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів є скла-

довою політикою підприємства в частині обліку запасів.

На основі опрацювання положень нормативно-правових актів, які регулюють питання обліку виробничих запасів, аналізу наказів про облікову політику окремих вітчизняних підприємств, а також підходів науковців і фахівців у даному напрямі дослідження нами запропонована структура облікової політики в частині обліку виробничих запасів (рис. 1).

Більш детально розглянемо значення деяких з поданих блоків.

Блок 1 передбачає систему нормативно-правових і внутрішніх регулюючих документів щодо облікового відображення виробничих запасів і розкриття інформації про них у звітності підприємства. Так основними законодавчими і нормативно-правовими актами є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»; Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», 16

«Витрати»; 22 «Вплив інфляції», Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів, а також Положення про порядок інвентаризації запасів та ін.

Щодо робочого плану рахунків (Блок 3), то він має містити інформацію про перелік рахунків, що використовуються підприємствами у більш деталізованому вигляді порівняно з тим, що наводиться у Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Тобто він має включати тільки ті рахунки та субрахунки, необхідні для відображення господарської діяльності підприємств, враховуючи їх практичні їхні особливості та потреби. Реалізація формально-логічної схеми побудови та обґрунтованих параметрів робочого плану рахунків виступає тим інструментом, який дозволяє власникам побудувати облік таким чином, щоб максимально задовольнити їх потреби в інформації для прийняття виважених і раціональних управлінських рішень.

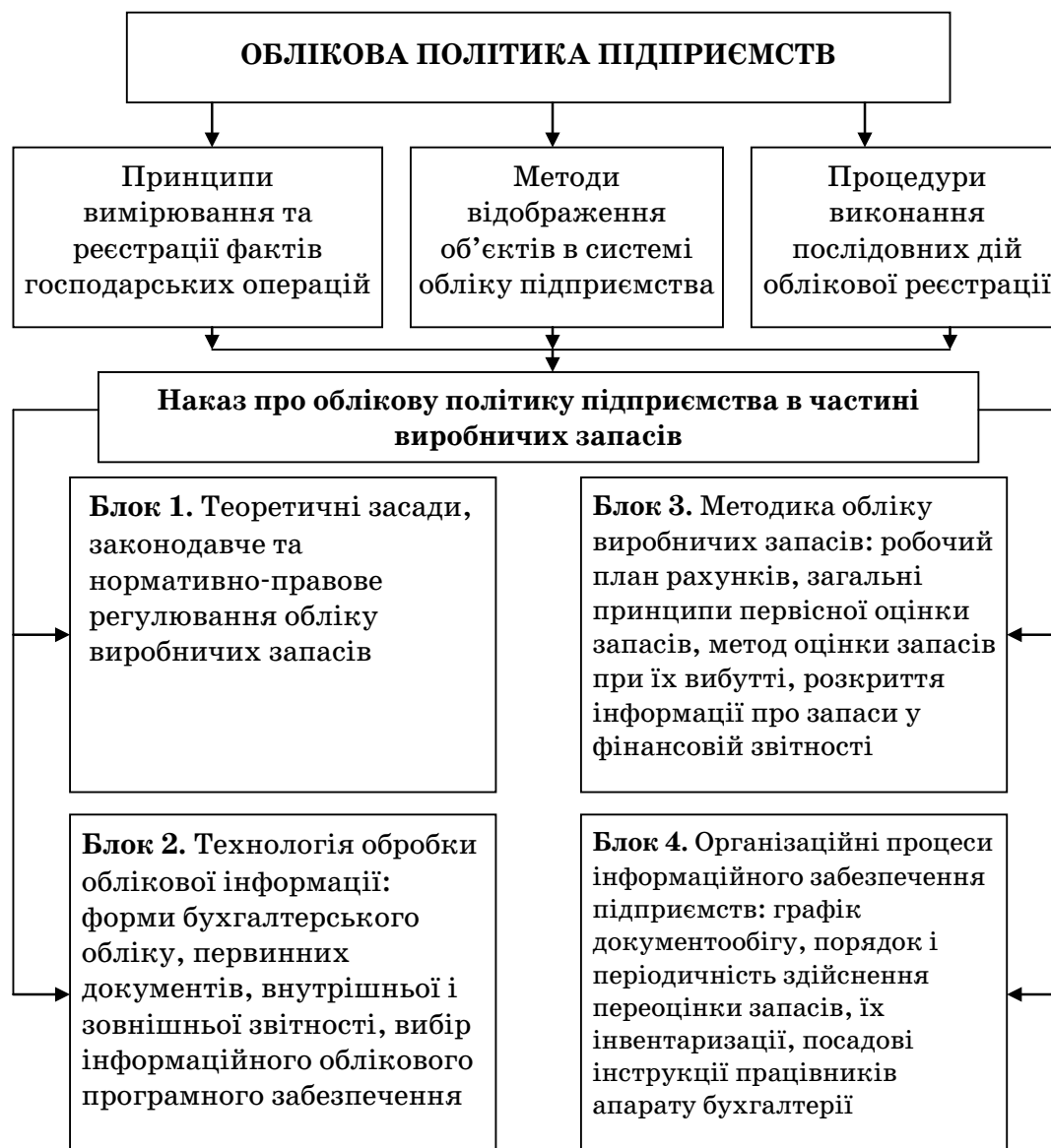

Рис. 1. Структура облікової політики підприємства в частині організації та методики обліку виробничих запасів

Блок 4 передбачає розробку та затвердження графіку документообігу, який на нашу думку, є основою для ефективного контролю за рухом та використанням виробничих запасів підприємств, дозволяє забезпечити раціональний облік руху виробничих запасів за всіма стадіями їх кругообігу. Структура графіку документообігу повинна відповідати вимогам чинного законодавства.

Враховання вимог усіх вищезгаданих блоків має бути втілено при розробці і затвердженні Наказі про облікову політику підприємства, який повинен містити чіткі, індивідуальні правила та принципи обліку виробничих запасів.

Від правильної методики обліку виробничих запасів залежить доцільність їх використання у процесі виробництва. Проте, на сьогодні підприємства в Україні стикаються з рядом гальмівних чинників, які перешкоджають удосконаленню методики обліку виробничих запасів:

- використання застарілих галузевих нормативно-правових актів із обліку запасів;
- невідповідність практичних засад відображення в обліку запасів вимогам нормативно-правової бази;
- відсутність належного нормування використання запасів за їх цільовим призначенням, що обмежує контрольні функції обліку.

Рис. 2. Методична модель обліку виробничих запасів підприємств

Однією з головних умов раціональної організації системи обліку виробничих запасів на вітчизняних підприємствах є правильне оформлення господарських операцій первинними документами від чого й залежить правильність формування первинної вартості запасів, вартості їх списання у процесі використання на виробництво, точність оцінки незавершеного виробництва та відображення залишків запасів у фінансовій звітності, а також це дає можливість отримувати необхідні дані для оперативного управління підприємством та здійснювати контроль за ефективним використанням запасів [5, С. 142].

З огляду на це існує необхідність вдосконалення документації для потреб оперативного та аналітичного обліку виробничих запасів, особливо в умовах автоматизації їх обліку.

Окрім цього ключовими напрямками удосконалення та оптимізації обліку виробничих запасів, на нашу думку, на підприємстві мають стати:

- 1) спрощення оформлення операцій, пов'язаних з оприбуткуванням і витратами товарно-матеріальних цінностей;
- 2) відображення на картках складського обліку внутрішнього переміщення товарно-матеріальних цінностей;
- 3) проведення відпуску товарно-матеріальних цінностей, виходячи із встановленого ліміту, у виробництво шляхом оформлення безпосередньо в картках складського обліку, передбачивши в них підпис особи, яка отримує товарно-матеріальні цінності;
- 4) ретельний контроль за своєчасним проведенням інвентаризацій і вибіркового перевірок;
- 5) впровадження ефективних форм попереднього й поточного контролю дотримання норм виробничих запасів при їх витрачанні;
- 6) визначення оптимальної потреби у виробничих запасах, їх належне зберігання і раціональне використання;

- 7) розробка системи автоматизації обліково-аналітичних процедур в управлінні виробничими запасами;
- 8) проектування системи економічного аналізу та контролю ефективності використання виробничих запасів;
- 9) використання на всіх ділянках обліку виробничих запасів уніфікованих форм первинної документації, створення графіків документообігу, контроль із боку працівників бухгалтерії правильності оформлення первинної документації з обліку виробничих запасів.

За результатами проведеного дослідження, враховуючи особливості діяльності та фінансово-економічний стан вітчизняних підприємств, нами запропоновано схему взаємозв'язків господарських операцій із виробничими запасами, яка лягла в основу розробки методичної моделі їх обліку (рис. 2).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вивчення порядку організації та діючої методики обліку виробничих запасів на підприємствах в Україні вказує на те, що вона недостатньо відповідає сучасним вимогам господарювання в умовах ринкової економіки та потребує вдосконалення.

Запропоновані напрями удосконалення облікової політики у частині виробничих запасів і методики їх обліку, на нашу думку, забезпечать формування повної і достовірної інформації про стан і рух виробничих запасів для прийняття ефективних рішень у системі управління підприємством. А підвищення якості й повноти первинного обліку виробничих запасів підприємств є одним із пріоритетних напрямків створення належної системи їх обліку.

В подальшому доцільним є поглиблене вивчення даного питання з метою обґрунтування необхідності та порядку розробки комплексної методики аналізу та управління виробничими запасами підприємства в умовах застосування комп'ютерних бухгалтерських програм.

Література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами і доповненнями).
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: затв. Наказом МФУ від 20.10.1999 р. № 246 (зі змінами і доповненнями).
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань господарських операцій підприємств і організацій: затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 (зі змінами і доповненнями).
4. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів: затв. Наказом МФУ від 10.01.2007 р. № 2 (зі змінами і доповненнями).
5. Бурдейна Л. В. Облік та оцінка виробничих запасів у інформаційній системі підприємства: дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / Л. В. Бурдейна; М-во освіти і науки України, Львівська комерційна академія; наук. кер. Головацька С. І. — Львів, 2015. — 266 с.
6. Марущак Л. І. Економічна сутність виробничих запасів / Л. І. Марущак // Вісник НУ «Львівська політехніка» Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2011. — № 577. — С. 225–230.

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Сборник научных статей

№ 4 (44)

2 том

Глава редакционной коллегии — д.э.н., профессор *Каминская Т.Г.*

Киев 2018

Издано в авторской редакции

Учредитель/Издатель ООО «Финансовая Рада Украины»
Адрес: Украина, г. Киев, ул. Павловская, 22, оф. 12
Контактный телефон: +38(067) 401-8435
E-mail: editor@inter-nauka.com
www.inter-nauka.com

Подписано в печать 14.03.2018. Формат 60×84/8
Бумага офсетная. Гарнитура SchoolBookAS.
Условно-печатных листов 8,14. Тираж 100. Заказ № 398.
Цена договорная. Напечатано с готового оригинал-макета.

Напечатано в издательстве
ООО «Центр учебной литературы»
ул. Лаврская, 20 г. Киев
Свидетельство о внесении субъекта издательского дела
в государственный реестр издателей, изготовителей и распространителей
издательской продукции ДК No 2458 от 30.03.2006 г.